

T.C.
FIRAT ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TEMEL İLİMLER ANABİLİM DALI
KELAM BİLİM DALI

DİNİ BİR KAVRAM OLARAK BEREKETİN MAHİYETİ
(YÜKSEK LİSANS TEZİ)

DANIŞMAN
Doç. Dr. Selim ÖZARSLAN

HAZIRLAYAN
Nafi UYSAL

T.C.
FIRAT ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TEMEL İLİMLER ANA BİLİM DALI
KELAM BİLİM DALI

DİNİ BİR KAVRAM OLARAK BEREKET NİHAZİYETİ
(YÜKSEK LİSANS TEZİ)

Bu tez .../.../2009 tarihinde aşağıdaki jüri tarafından oylarla kabul edilmiştir.

DANIŞMAN

Doç. Dr. Selim ÖZARSLAN

ÜYE

Prof. Dr. Temel YELİURTA

ÜYE

Doç. Dr. Âdem TUTAR

Tasdik Olunur

.../.../2009

Bu tezin kabulü Sosyal Bilimler Enstitüsü Yönetim Kurulu'nun .../.../2009 tarih vesayılı kararıyla onaylanmıştır.

Enstitü Müdürü

Doç. Dr. Erdal AÇIKSES

ÖZET

Yüksek Lisans Tezi

DÎNÎ B R KAVRAM OLARAK BEREKET N MÂH YET

Nafi UYSAL

Fırat Üniversitesi

Sosyal Bilimler Enstitüsü

Temel İslam Bilimleri Anabilim Dalı

Kelam Bilim Dalı

2009, Sayfa: IX+101

“Bereket”, kelime ve terim olarak tarih boyunca bütün dinlerde kendini gösteren bir fenomendir.

Biz de bu çalı mamızda dînî bir kavram olan “bereket” olgusunu ve “bereket”in mahiyetini Kur’an ayetleri ve hadislerle ortaya koymaya çalı tık.

Çalı mamız, giri ve üç bölümden olu maktadır.

Giri bölümünde tezin hazırlanması sırasında takip edilen metot ve yararlanılan kaynaklar konusunda bilgi verilmi tir.

Birinci bölümde, “bereket” kavramının hangi anlamlara geldi i , ilahî dinlerde ve be erî kültürlerde bereketin nasıl algılandı ı konusu incelenmi tir.

İkinci bölümde, “b-r-k” kökünün türevlerinin geçti i ayetler tespit edilerek Kur’an-ı Kerim’de “bereket” kavramının ifade etti i anlamlar etraflıca izah edilmi tir. Ayrıca Kur’an-ı Kerim’den sonra ikinci ana kaynak olan Sünnet’te, “bereket” kavramının ifade etti i anlamlar temel hadis kaynaklarına ba vurularak ortaya konulmu tur.

Üçüncü bölümde ise; “bereket” kavramının ilgili bulundu u “rızık” ve “ecel” konularına de inilmi ve bu iki konudaki “artm a-eksilme” problemleri ele alınmı tir.

Anahtar Kelimeler: Bereket, Rızık, Ecel.

ABSTRACT

Master's Thesis

**THE CONTENT OF BARAKAH (ABUNDANCE) AS A RELIGIOUS
CONCEPT**

Nafi UYSAL

The Firat University

The Institute of Social Sciences

The Department of Basic Islamic Sciences

2009, Page: IX+101

As a word and term, “Barakah (Abundance)” is a phenomenon that displayed itself in all the religions along the history.

And in this study, we attempted to introduce the “barakah (abundance)” phenomenon and the “barakah (abundance)” content as a religious concept through the verses of Qu’ran and Hadiths.

Our study consists of an introduction and three parts.

In introduction part, information is provided about methods followed and sources used during the preparation of thesis .

In the first part, meanings of the concept of “barakah (abundance)” and how it is perceived in divine religions and human culture are examined.

In the second part, verses where derivatives of “b -r-k” root are determined and meanings that “barakah (abundance)” concept mentions in the Holy Qu’ran are explained in detail. Also, in the Sunnah that is the second main source after the Holy Qu’ran, meanings mentioned by the concept of “barakah (abundance)” are presented by applying to the basic hadith sources.

In the third part, “rıızq (livelihood)” and “ajal (time of death)” topics related to the concept of “barakah (abundance)” are discussed and “increase-decrease” problems in these two topics are treated.

Key Words: Barakah (Abundance), Rıızq (Livelihood), Ajal (Time of Death).

Ç NDEK LER

ÖZET	II
ABSTRACT	III
Ç NDEK LER.....	IV
ÖNSÖZ.....	VII
KISALTMALAR	IX
G R	1
A. ARA TIRMANIN KONUSU VE ÖNEM	1
B. ARA TIRMANIN AMACI.....	1
C. ARA TIRMANIN YÖNTEM	1
I. BÖLÜM	4
BEREKET KAVRAMI VE D NLER N BEREKET ANLAYI I.....	4
1. BEREKET KAVRAMININ TANIMI	4
1. 1. Sözlük Anlamı	4
1. 2. Terim Anlamı.....	5
2. LAH D NLERDE BEREKET ANLAYI I.....	6
2. 1. Yahudilikte Bereket	6
2. 2. Hıristiyanlıkta Bereket	8
2. 3. İslam'da Bereket	11
3. BE ER D N VE KÜLTÜRLERDE BEREKET	15
4. ESK TÜRKLERDE BEREKET	19
II. BÖLÜM.....	20
KUR'AN VE SÜNNET'TE BEREKET KAVRAMI	20
1. KUR'AN'DA BEREKET	20
1. 1. Tefsirlerde 'Brk ()' Kökünün Anlamları	26
1. 2. Kur'an'da Bereketle Nitelendirilen Varlıklar	34
1. 2. 1. Peygamberler	34

1. 2. 1. 1. Hz. Nuh.....	35
1. 2. 1. 2. Hz. brahim	36
1. 2. 1. 3. Hz. Musa	37
1. 2. 1. 4. Hz. sa	39
1. 2. 1. 5. Hz. Muhammed	41
1. 2. 2. Bölgeler	42
1. 2. 2. 1. Mekke-Kâbe.....	42
1. 2. 2. 2. Kudüs - Mescid-i Aksâ.....	45
1. 2. 3. Di er Varlıklar	47
1. 2. 3. 1. Kur'ân-ı Kerîm.....	47
1. 2. 3. 2. Kadir Gecesi	50
1. 2. 3. 3. Su.....	53
1. 2. 3. 4. Zeytin.....	56
2. SÜNNET'TE BEREKET	57
2. 1. Hz. Peygamber'in Dualarında Bereket	59
2. 2. Hz. Muhammed'in Hayatında Bereketle Alakalı Olaylar	61
III. BÖLÜM	63
RIZIK VE ECEL BA LAMINDA BEREKET VE BEREKET N SEBEPLER ..63	
1. BEREKET VE RIZIK L K S	63
1. 1. Rezzakiyet ve Rızıklandırma	64
1. 2. Rızkın Bolluk ve Darlı mın Nedenleri	65
2. BEREKET VE ECEL L K S	68
2. 1. Ömrün Artması ve Eksilmesi	68
3. KUR'AN'DA BEREKETE VES LE OLAN DAVRANI LAR	72
3. 1. Dosdo ru Namaz Kılmak	72
3. 2. Kur'an Okumak	73
3. 3. Takva.....	75
3. 4. Zekât Vermek ve nfak Etmek	75
3. 5. Sadaka Vermek	79
3. 6. Selâmla mak	80
3. 7. ükretmek	82
3. 8. Tevekkül Etmek	84

4. KUR'AN'DA BEREKETSİZLİK VE İLE OLAN DAVRANILAR	86
4. 1. Allah'a ve Peygamberlere Karşı Gelmek	86
4. 2. Nimetlere Karşı Nankörlük Etmek	88
4. 3. Faiz Yemek	90
SONUÇ	92
BİBLİYOGRAFYA	96
ÖZGEÇMİŞ	102

ÖNSÖZ

nsan hem maddi hem de manevi yönü olan bir varlıktır. Onun maddi ihtiyaçlarının giderilmesi zaruri oldu u gibi manevi duygularının da desteklenmesi gerekir. Dengeli bir hayat ya amak isteyen insan, yüce bir varlı ı aramı , bir takım ibadetlerle O'na ba lanmı , dua, niyaz ve kurban gibi uygulamalarla O'na yakla manın yolunu aramı tır. Sa lıklı uzun ömür, çok evlat, mahsulde ve kazançta bolluk ve süreklilik, dualarda daima dile getirilen konulardır. Bu tür isteklerin yerine getirilmesi ni sa lamak için çe itli uygulamalar icra edilmi tir. Bütün bunlarda da hedef “bereketi” elde etmektir.

Uzun ömür, bol hasat, mutlu bir hayat isteme gibi konular bütün dinlerde hem kavram hem de bunları elde etmeye yönelik dua, ibadet, ayin gibi uygulamalar r ekinde kendini göstermektedir. Bu kavram ve uygulamalar, dinlere göre farklılık arz etse de temel hedefin ilahın veya ilahların verece i bereketi elde etmeye yönelik oldu u dikkatten kaçmamaktadır.

Biz de bu çalı mamızda “bereket”in mahiyetini ortaya k oymaya çalı tık. Çalı mamız, giri ve üç bölümden olu maktadır. Giri bölümünde ara tırmanın konusunu ve önemini, ara tırmanın amacının ne oldu unu ve ara tırmanın yöntemini anlattık.

Birinci bölümde, “bereket” kavramının hangi anlamlara geldi i, üç büyük din olan slamiyet, Hıristiyanlık ve Yahudilikte bereketin nasıl bir anlam kazandı ı ve nasıl algılandı ı hususu, bu dinlerin kendi ana kaynaklarına bakılarak açıklanmı tır.

İkinci bölümde, “b-r-k” kökünün türevlerinin geçti i ayetler tespit edilerek Kur'an-ı Kerim'de “bereket” kavramının ifade etti i anlamlar etraflıca izah edilmi tir. Ayrıca Kur'an-ı Kerim'den sonra ikinci ana kaynak olan Sünnet'te, “bereket” kavramının ifade etti i anlamlar temel hadis kaynaklarına ba vurularak ortaya konulmu tur.

Üçüncü bölümde ise; “bereket” kavramının ilgili bulundu u “rızk” ve “ecel” konularına de inilmi ve bu iki konudaki “artma-eksilme” problemleri çözüme kavu turulmaya çalı ılmı tır. Ayrıca Kur'an'da insanı mutlulu a götürecektir ve

kurtulu una vesile olacak bereket li i ler ve bunun aksine, insanı hüsrana götürecek ve maddi-manevî nimetten mahrum bırakacak bereketsiz davranı lar üzerinde geni çe duruldu.

Çalı malarım boyunca bana yardımcı olan, fikirleriyle beni yönlendiren, de erli görü leriyle yolumu aydınlatan çok kıymetli hocam Sayın Doç. Dr. Selim ÖZARSLAN Bey'e ve eme i geçen bütün dost ve arkada larıma sonsuz ükran ve te ekkürlerimi arz etmeyi bir borç bilirim.

Nafi UYSAL

Elazı –2009

KISALTMALAR

a.e.	: Aynı eser
a.g.e.	: Adı geçen eser
a.s.	: Aleyhi's-selam
Ank.	: Ankara
b.	: bin (o ul)
bkz.	: Bakınız
c.	: Cilt
çev.	: Çeviren
D. .A.	: Türkiye Diyanet Vakfı Ansiklopedisi
E.B.T.	: Encyclopedia of Biblical Theology
Edit.	: Editor
F.Ü. .F.D.	: Fırat Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi
h.	: hicrî
.A.	: İslam Ansiklopedisi
st.	: İstanbul
J.E.	: Jewish Encyclopedia
n r.	: Ne reden
s.	: Sayfa
s.a.v.	: Sallallahu aleyhi ve sellem
sy.	: Sayı
ter.	: Tercüme
thk.	: Tahkik eden
trans.	: Translated by
trs.	: Tarihsiz
tsh.	: Tashih eden
tlk.	: Ta'lik eden
U.J.E.	: Universal Jewish Encyclopedia
USA	: United States of America
vb.	: Ve benzeri
v.s.	: Vesaire
y.y.	: Yayın yeri yok.

G R

A. ARA TIRMANIN KONUSU VE ÖNEM :

Dînî bir kavram olan “bereket” olgusunun Kur’an ayetleri ve hadislerle ortaya konulması temel olarak ara tırmanın konusunu oluşturmaktadır.

“Bereket”, kelime ve terim olarak tarih boyunca bütün dinlerde kendini gösteren bir fenomendir. Geçmişte ya da insan gibi günümüz insanı da neslinin, mahsûlünün bolluk ve çokluğu, kendisini huzura ve mutluluğa götüreceğine inandığı şeylerin elde edilmesine büyük önem vermektedir. Dinlerin hemen hepsinde, bereket kavramı ve bereketi elde etmeye yönelik uygulamalar mevcuttur.

Dinî kültürle beraber sosyal hayatta da bereket büyük önem taşımaktadır. Bunun nedeni, bereketin, insanların hem dünyaya hem de ahirete yönelik kazanımlarını ilgilendirmesidir.

B. ARA TIRMANIN AMACI:

“Bereket” kavramı insanların gerek dünyaya gerekse ahirete yönelik kayıp ve kazançlarını ilgilendirdiği için bütün beşeri ve ilahi dinlerde yer almıştır. Bu çalışmada amaç soyut bir anlam taşıyan bereket kavramına ayet ve hadisler ışığında, mantık ilkelerine uygun bir şekilde bakarak somut anlamlar yüklemektir.

C. ARA TIRMANIN YÖNTEM :

Çalışmamıza “bereket”e genel bakılabanmıştır. “Bereket” kelimesinin ve türevlerinin sözlük ve terim anlamlarına, Yahudilik, Hıristiyanlık ve İslam dinlerindeki bereket anlayışına yer verilmiştir. Ayrıca bu dinlerde mübarek kabul edilen objelere, bereketin kaynağına ve bereketi elde etmenin yollarına da değinilmiştir. Daha sonra Kur’an ayetlerinde “b-r-k” kökünden gelen kavramların kazanmış olduğu anlamlara tefsir kaynakları çerçevesinde bakılmış ve sünnette yer alan bereket kavramı ise hadislerle açıklanmaya çalışılmıştır.

“Bereket” kavramı, rızıkla (rızık artması-eksilmesi) ve ecelle (ömrün uzaması-kısalması) ilişkilendirilip açıklanmıştır.

Ara tırmamızda konu dil açısından incelenmekle birlikte tefsirciler ve slam filozoflarının görü lerine de yer verilmi tir. Daha sonra mütekaddimûn ve müteahhirûn dönemi kelimelerinin görü leri, ardından yeni ilmi kelimeler dönemi âlimlerinin de görü leri verilerek bir bütünlük sa lanmaya çalı lıdır. Ayrıca günümüzde telif edilmi eserlerle birlikte konu hakkında yapılmı doktora tezleri ve yazılan makalelerden faydalanılmı tır.

Konumuzu ara tırırken her türlü kaynaktan verilen bilgilerin yanında kendi dü üncelerimizi de yeri geldikçe açıkladık.

Ara tırmamızdaki konuların ortaya konulmasında ana kaynaklar esas alınmı tır. Ba vurdu umuz ilk ve en önemli kaynak Kur'an-ı Kerim, onun uygulaması ve açıklaması olan Hz. Peygamber'in hadisleri, konumuzla ilgili ayetleri yorumlayan tefsir kitapları olmu tur. Terim ve kavramların kelime anlamlarının ve açıklamalarının verilmesinde bn Manzur'un *Lisânü'l-Arab*, Ra'ib el-sfahânî'nin *el-Müfredât*, Firuzâbâdî'nin *Kâmusu'l-Muhît* ve Cürçânî'nin *Ta'rifât* adlı eserlerinden faydalanılmı tır.

Konumuzla ilgili ayetlerin açıklanmasında Râzî'nin *Tefsîru'l-Kebîr*, Zemah erî'nin *Ke âf*, Beyzâvî'nin *Envâru't-Tenzîl*, bn Kesîr'in *Tefsîru'l-Kur'âni'l-Azîm*, Kurtubî'nin *el-Câmiu li-Ahkâmi'l-Kur'an*, Nesefî'nin, *Medâriku't-Tenzîl*, Taberî'nin *Cami'ul-Beyân* isimli tefsirlerinden istifade edilmi tir. Ayrıca ayetlerin tespit ve sınıflandırılmasında M. Fuad Abdülbâkî'nin *el-Mu'cem* adlı eserinden, Hz. Peygamber'in hadislerinin bulunmasında *Kütüb-ü Sitte*'den faydalanılmı tır. Çalı mamızda tefsir alanında ba vurdu umuz modern kaynaklar arasında Elmalılı Hamdi Yazır'ın *Hak Dini Kur'an Dili*, Seyyid Kutub'un *Fî Zilâli'l-Kur'an*, Muhammed Esed'in *Kur'an Mesajı* adlı eserleri bulunmaktadır.

Kelâm lmi alanında Sâbunî'nin *el-Bidâye*, Ali el-Kârî'nin *el-Fıkhü'l-Ekber erhi*, Ömer Nasuhi Bilmen'in *Muvazzah lm-i Kelam* adlı eserleri kullanılmı tır. Ayrıca günümüzde telif edilen kelimeler eserleri arasından Selim Özarlan'ın *slâm'da Ölüm ve Dirili Ö retisi* ile *Mâtürîdî Kelamcısı bn Hümmâm'ın Kelâmî Görü leri*, İhâmi Güler'in *Allah'ın Ahlakili i Sorunu* adlı eserlerine ba vurulmu tur.

Konumuzla ilgili olarak Nasuh Günay'ın *Yahudi, Hıristiyan ve İslam Dinlerinde Bereket*, Ahmet Coşkun'un *Kur'an-ı Kerim'de Rızık Meselesi* adlı doktora tezlerine başvurulmuştur.

I. BÖLÜM

BEREKET KAVRAMI VE D NLER N BEREKET ANLAYI I

1. BEREKET KAVRAMININ TANIMI

1. 1. Sözlük Anlamı

“Bereket ()” kelimesi, “b-r-k ()” fiil kökünden gelmektedir.

Mastarı, “bürûk ()”tur. Asıl anlamı, devenin gö sü üzerine çökmesi ve orada sabit kalmasıdır.¹

Devenin susuzluk veya güne in hararetinden bitkin hale gelip su üzerine çökmesi de “berake ()” fiiliyle ifade olunur.²

Bir gece bir gündüzlük süreden olu an ve günün iddetli so u undan develerin çöküp kaldı ı burca da “bürûk ()” denir.³

Sabahları sahraya çıkmadan önce deveden süt sa ılması yine “berake ()” kelimesiyle anlatılır.⁴

“Berake ()” fiili “alâ ()” harf-i ceri ile kullanıldı nda “bir i te sürekli olma, sebat” anlamına gelir.⁵ Bu kökten gelen “ebrik ()” emir-fiili ile “berâki ()” ekindeki fiilimsi emir, “bir i te devamlı olunuz” demektir.⁶

Bu ifadelerden de anla ılaca ı gibi “bereket ()” kelimesinin temelinde “sabit olma, bir yere yerle me” anlamı vardır.

Ayrıca “çokluk ve fazlalık”, “artma ve ziyadele me” manaları da söz konusudur.⁷

¹ sfehânî, Râ ıb, *el-Müfredat fî Garib'il-Kur'an*, Tahran, 1373, s. 44.

² bn Manzur, Ebu'l-Fazl, *Lisanu'l-Arab*, Beyrut, 1988, c. X, s. 397,

³ bn Faris, *Mu'cemu Makayisi'l-Lü a*, Kahire, 1366, c. VII, s. 227.

⁴ bn Faris, *a.g.e.*, c. VII, s. 228.

⁵ bn Manzur, *a.g.e.*, c. X, s. 396; Sarı, Mevlüd, *El-Mevârid Arapça –Türkçe Sözlük*, st., 1982, s. 91-92.

⁶ bn Faris, *a.g.e.*, c. VII, s. 227.

⁷ bn Manzur, *a.g.e.*, c. X, s. 396; Râzî, Muhammed b. Ebî Bekr, *Muhtâru's-Sihâh*, Beyrut, 2005, s. 43.

Ço ulu “berekât ()” olan “bereket ()” kelimesinin ihtiva etti i manalardan birisi de saadet, bahtiyarlık ve mutluluk manasıdır. Bundan dolayı te ehhüttteki “berekâtuh (٤)” kelimesini ilahi saadet olarak yorumlayanlar vardır. ⁸

“Bereket” kelimesi, sema ile beraber kullanıldı nda ise “ya murun yeryüzünü silip süpürünceye kadar çok ya masını” ifade eder. ⁹ Bu manaya ba lı olarak iyi ve ho kar ılanan bir eyin süreklilik arz edi ine bereket denilmi tir. Söz konusu ey maddi ise mevcudiyetini sürdürmek, yani tükenmemek anlamında “bolluk”, manevi ise yine aynı anlamda “saadet” kelimeleri ile ifade edilmi tir. ¹⁰

Yukarıdaki cümlelerden de anla ılaca ı üzere “bereket ()” kelimesinde çokluk, istikrar ve devamlılık gibi anlamlar vardır.

1. 2. Terim Anlamı

“Bereket”, Allah’ın verdi i lütfun, ihsanın, ilahi hayrın bir eyde sübûtudur. ¹¹

“Berake ()”den mü tak “tebrîk (تَبْرِيْكُ)” kelimesi, insan ve gayrиси için bereket dilemeyi, hayır ve u ur ummayı, u urlu saymayı ¹² ifade eder.

“stibrâk ()” kelimesi ise; hayır ve u ur umma manasında bir duayı , bir dile i ifade eder.

“Teberrük ()”, bir eyi hayırlı, u urlu sayma ve mübarek anlamına gelmektedir. ¹³ Tasavvufi edebiyatta; eyh tarafından müridine verilen her yadigâr ve her e ya, ilahi saadete vesile olması için teberrüken verilir ve bu i simle anılır. ¹⁴

“Mübareketün ()” masdarı, “hayır ve bereket” anlamındadır. ¹⁵

“Barik ()” kelimesi, Allah lafzıyla beraber kullanıldı nda “Allah’a, bereketlendirmesi ve arttırması” dile iyle söylenen bir dua cümlesidir. ¹⁶ Muhammed

⁸ bn Manzur, *a.g.e.*, c. X, s. 396.

⁹ bn Manzur, *a.g.e.*, c. X, s. 397.

¹⁰ Tümer, Günay, “Bereket”, *D. .A.*, st., 1992, c. IV, s. 487.

¹¹ Kufravî, Kasım, “Bereket”, *slam Ansiklopedisi*, st., 1970, c. II, s. 546.

¹² bn Manzur, *a.g.e.*, c. X, s. 396; bn Faris, *a.g.e.*, c. VII, s. 230.

¹³ Zebîdî, Muhammed Murtaza , *Tac’ul-Arus*, Beyrut, trs., c. VII., s. 109.

¹⁴ Kufravî, . A., c. II, s. 537.

¹⁵ Zebîdî, *a.g.e.*, c. VII., s. 105.

¹⁶ bn Manzur, *a.g.e.*, c. X, s. 397; Zebidi, *a.g.e.*, c. VII., s. 105.

ismiyle beraber kullanıldı ında ise “Allah’ım, Muhammed’in izzet, eref ve keremini artır, O’ndaki eref ve izzeti devamlı kıl” manasında bir dua cümlesidir.¹⁷

“Mübarek ()” kelimesi, “içinde ilahi hayır ve fazlalık bulunan ey, çok hayırlı ve yararlı” demektir.¹⁸ Bir ba ka manası da “yüce ve yüksek”tir.¹⁹

“Berake ()”den mü tak “tebareke ()” kelimesi, Allah lafzıyla kullanıldı ında Allah’ın yüceli ine i aret eder.²⁰ Buna; “yüce oldu, Allah ayıplardan münezzeh oldu, olumsuz sıfatlardan beri oldu, mukaddes oldu” manaları verilmektedir.²¹

“Bereketli” kelimesi, kıyasi olarak “çok, mebzul, ziyade hâsılat veren, bol verimli, feyizli, u urlu, azı çok yerine geçecek ekilde hayrı görülen” anlamındadır.²²

Buna kar ılık olumsuz manada “bereket ve meym eneti olmayan”, “u ursuz, hayırsız” manasındadır.²³ Bereketlenmek, “ço almak”; bereketlilik, “bereketli olma hali”; bereketsizlik de “u ursuzluk, hayırsızlık, yetecek kadar oldu u halde hayrı görülmeme halini” ifade eder.²⁴

2. LAH D NLERDE BEREKET ANLAYI I

2. 1. Yahudilikte Bereket

branice’de bereketi ifade eden kelime “berakah”dır. “Berakah” kelimesinin kökü “brk”dir. “Berakah” kelimesi, diz çökmek, dizi yere koymak anlamlarındadır.

“Berakah” kelimesinin, “mübarek kılma, ükretme, lütuf, ans, selam, artm a anlamları da vardır.²⁵

Bir ki iyi ba arılı ve kudretli olması sebebiyle methetmek veya kral, takdire layık bir obje haline geldi inde, onu övmek için kullanılır. Yusuf, babası Yakub’u içeri getirdi ve kendisi firavun’un kar ısında durdu. Yakub, firavun’a hayır dua etti.²⁶

¹⁷ bn Manzur, *a.g.e.*, c. X, s. 396.

¹⁸ sfehâni, *a.g.e.*, s. 43.

¹⁹ bn Manzur, *a.g.e.*, c. X, s. 396.

²⁰ sfehâni, *a.g.e.*, s. 93.

²¹ bn Manzur, *a.g.e.*, c. X, s. 397; Zebîdî, *a.g.e.*, c. VII., s. 107.

²² emsettin Samî, *Kamus-i Türkî*, st., trs., c. I, s. 112.

²³ emsettin Samî, *a.g.e.*, c. I, s. 112.

²⁴ emsettin Samî, *a.g.e.*, c. I, s. 112; Do an, Mehmet, *Do an Büyük Türkçe Sözlük*, Ank., 2003, s. 151.

²⁵ Strong, James, *The Exhaustive Concordance of Bible*, USA, 1958, s.129.

²⁶ Tekvin, XLVII: 7; Süleyman Meselleri, XXX: 11.

“Brk” kökü, Tanrı’nın ismiyle kullanıldı ında Tanrı’yı methetme, yüceltme ²⁷, Tanrı’ya lütuflarından dolayı hamd etme ²⁸, bilhassa dizlerin üzerine çökerek yapılan dua ²⁹ demektir.

“Barak” kelimesi Arapça’daki bereketin ihtiva ettiği “semereli olma, bolluk, çoğalma, artma” manalarını ifade eder. ³⁰ “Barak”, Allah’a irca edilecek olursa “Allah’ın ismiyle dua, O’na tapma, O’na övgüyle yalvarmaktır.” ³¹

Yahudilere göre bereketlerin kaynağı Tanrı’dır ve mübarek kılma işi O’nun uhdesindedir. ³² Tanrı, bereketi, bolluğu ve çoğalmayı sağlar. Kısırlılığı kontrol edendir. ³³ Tanrı Yahve, yeryüzünün bereketini ve yamurları garanti eder, uygun gördüklerine bereket ihsan eder. ³⁴

Tanrı’nın bereketin kaynağı olduğunu, bereketlendirmenin O’nun işi olduğunu Kitap-ı Mukaddes’teki şu örnekler açıkça göstermektedir: “O zaman altıncı yılda üzerinize bereketimi emredeceğim. ³⁵ “Ambarlarında ve elini attığın her eyde Rab, senin üzerine bereketi emredecektir ve Rab sana vermekte olduğunu memlekette seni bereketli kılacaktır.” ³⁶

Yahudilere göre Tanrı, yarattığı bazı şeyleri mübarek kıldı, bereketlendirdi. İnsanlardan mübarek kabul edilenler arasında bazı peygamberler ³⁷, peygamberleri ³⁸, salih kimseler ³⁹ ve sıraiları ⁴⁰ bulunmaktadır.

İnsanlar dışında mübarek kılınanlara örnek verilecek olursa, ilahi tasavvurun gerçekleşmesinde katkısı olan cansız varlıklar ⁴¹, yiyecek ve içecekler ⁴², dindar

²⁷ Tekvin, XXIV: 48.

²⁸ Marcus, Joseph, “*Blessing*”, U.J.E., Newyork, 1982, c. II, s. 393.

²⁹ Mezmurlar, XVC: 6.

³⁰ Tarihler, XXI: 3.

³¹ Mezmurlar, CXXIX: 8.

³² Marcus, *UJE*, c. II, s. 392.

³³ Samuel, I: 5–6.

³⁴ Fohrer, George, *History of Israelite Religion*, trans: David Green, London, 1975, s. 178–179.

³⁵ Levililer, XXV: 21.

³⁶ Tesniye, XXVIII: 8.

³⁷ Tekvin, I: 27–28.

³⁸ Tekvin, XVII: 15–16.

³⁹ Mezmurlar, CXV: 13.

⁴⁰ Sayılar, XXII: 12; Hezeikel, XXXVII: 21.

⁴¹ Tekvin, II: 3.

⁴² Tesniye, XXVIII: 5.

kimselerin oturdu u evler⁴³, emek mahsulü olan i ler⁴⁴, Süleyman Mabedi'nin mekânı olması nedeniyle Kudüs ehri mübarek kılınanlar arasında sa yılabilir.

Yahudilikte Tanrı'dan bereketin inzalini temin eden en önemli hususlardan birisi Tanrı'ya imandır. Rabb'e ibadet ve dua bereketlerin ihsanına vesile olacaktır. ⁴⁵ Tanrı'ya güvenme⁴⁶, O'nun ismini hatırlama⁴⁷, Rab'den korkma⁴⁸, Tanrı'nın sözünü dinleme de bereketi temin eder.⁴⁹

Bereketin denetimi Tanrı'nın elinde oldu u için, Tanrı bereketi geçersiz kılabilirdi i gibi lanete de çevirebilmektedir. Kadim Yahudilere göre bereket ilahi bir lütuf olarak Tanrı'nın seçti i özel kimselere yöneltilir. Bu lütuf ilk önce brahim'in mübarek kılınmasında görülmektedir. Allah'ın brahim'e verdi i ola anüstü bolluk seçilmi insanlar üzerine ve nihaî olarak bütün insanlara ya dırılacaktır. ⁵⁰

Yahudiler içinde ya adıkları toplumun ya da çevrelerindeki milletlerin dinlerinden etkilenmi ler, onların bereketle ilgili inançlarını ve uygulamalarını adapte etmi lerdir. Bu durum Tanrı Yahve'nin gazabı ve ikazına u ramalarına neden olmu tur. Bilhassa eski dinî festival ve günlerin, eski dinlerden alındı ı görülmektedir. Eski kültürlerde rastlanan hasat öncesi insan kurbanının bir benzerinin srailo ullarının inançları arasında rastlanması ilahi dinin getirdi i mesajla pek ba da mamaktadır. ⁵¹

2. 2. Hıristiyanlıkta Bereket

“Bereket” kelimesi, Hıristiyan kutsal kitabında yetmi defa geçme ktedir.⁵² Tevrat'ın Yunancaya yapılan Yetmi ler Tercümesi'nde (M.Ö. 270) “berakah” kelimesi, Yunancada “eulegein” ile kar ılanmakta ve iki manaya kar ılıklı geldi i bilinmektedir. Bunlardan biri, “kulun ellerini tanrı için kaldırması”; di eri de “tanrının yar attıkları için lütuflar, ihsanlar yaratmasıdır.” ⁵³

⁴³ Süleyman Meselleri, III: 33.

⁴⁴ Eyüp, I: 10; I.Tarihler, XIII: 14.

⁴⁵ Yoel, II: 12–28.

⁴⁶ Yeremya, XVII: 7–9.

⁴⁷ Çıkı , XX: 24.

⁴⁸ Mezmurlar, CXXXVII: 1.

⁴⁹ Marcus, *UJE*, c. II, s. 393.

⁵⁰ Scharbert, Josef, “*Blessing*”, *Encyclopedia of Biblical Theology*, edit: Bauer, London, 1976, s. 71 –73.

⁵¹ Günay, Nasuh, , *Yahudi, Hıristiyan ve slam Dinlerinde Bereket* , Yayınlanmamı Doktora Tezi, Bursa, 1996, s. 119–120.

⁵² Günay, *a.g.e.*, s. 53.

⁵³ Günay, *a.g.e.*, s. 53.

Bu kelimenin Latince karşılığı “benedictere”dir.⁵⁴ İngilizcede bunu karışlamak için “blessing” kelimesi kullanılır. “Blessing” kelimesi, Türkçe’de “hayır dua, nimet, takdis, inayet, lütuf, ükran, hamd gibi manalara gelir.”⁵⁵

Maddi objeleri bereketlendirmesi için tanrıya dua etme⁵⁶, tanrının bereket, ihsan ve lütuf inzal etmesi için kullanılmaktadır.⁵⁷ En temel anlamlarından biri de karışdaki insan için, tanrının ilahi lütfunu ona göndermesi dile iyle hayır dua etmektir.⁵⁸

Yiyecek üzerine yapılan ükran takdimi de bu kelime ile ifade edilir.⁵⁹ Ayrıca kelimenin mübarek, mukaddes kılma⁶⁰, takdis etme⁶¹, mutlu, mutluluk⁶² gibi anlamları da vardır.

Hıristiyan kutsal kitabındaki bereket kelimesi; tanrının insan ve dünya için yarattığı lütuflar, insanın tanrıya hamd etmesi, tanrının lütuf ihsan etmesi için insanların birbirine hayır dua etmesi, mübarek kılma, takdis etme gibi anlamlara gelmektedir.

Bereket (eulegein), çoğalma, mübarek kılma sadece Tanrı’ya aittir.⁶³ “Çünkü çok defa üzerine düşen ya mur için ve kimler için tımar olunuyorsa, onlara faydalı nebatat husule getiren toprak, Allah tarafından bereket alır.”⁶⁴ ifadesi; bereketin Tanrı’ya ait olduğunu göstermektedir.

Her ne kadar bereketin kaynağı Tanrı ise de, her şey ise Mesih’le bereketlenir. “Bizi Mesih’te her ruhani bereketle semaviyatta bereketlendirmiş olan Rabbimiz, şimdi Mesih’in Rabbi ve babası mübarek olsun.”⁶⁵ Mesih’inden sonra gelen bereket manevi berekettir; bu manevi bereket de, Tanrı kralı’nın ikinci gelişinde gerçekleşecektir.⁶⁶

Hıristiyanlıkta insanlardan mübarek kabul edilenler arasında; şimdi Mesih’inki; Tanrı’ya bütün insanlar mübarek olsun diye göndermiştir. Nihai bereket de insanlığı

⁵⁴ Günay, *a.g.e.*, s. 53.

⁵⁵ Redhouse, *İngilizce-Türkçe Sözlük*, s. 96.

⁵⁶ Luka, IX: 16.

⁵⁷ Markos, X: 16.

⁵⁸ Luka, VI: 28; II. Krallar, VIII: 2.

⁵⁹ Matta, XI: 25.

⁶⁰ Matta, XXV: 34.

⁶¹ Matta, XVI: 16.

⁶² Matta, V: 3-11; Luka, VI: 20-22.

⁶³ Scharbert, *EBT*, s. 71.

⁶⁴ İbranilere, VI: 7.

⁶⁵ Matta, XXVI: 2, Markos, VI: 41.

⁶⁶ Scharbert, *EBT*, s. 74.

sa Mesih'le bah edilmi tir⁶⁷-, Bakire Meryem⁶⁸, sa Mesih'in havarileri ve taraftarları⁶⁹, peygamberler⁷⁰ vardır.

nsanlardan ba ka mübarek kabul edilenlerden ise unlar sayılabilir: Bütün yiyecek maddeleri, hurmalar mübarek kılınmı tır. Kudüs, Roma ehirleri ve kiliseler mübarektir.

Bereketi elde etmenin en önemli yolu Tanrıya ve sa'ya iman etmektir.⁷¹ Sadaka vermek⁷², Mesih sa'nın zuhurunu bekleme⁷³, takva ve salah üzere ya ama, halim ve yüre i temiz olma, kötülükten uzakla ma⁷⁴, peygamberin sözünü tutma ve kitapta yazılı olan eyleri yerine getirme⁷⁵, merhametli⁷⁶, barı sever⁷⁷ ve cömert olma⁷⁸, Tanrı u runda ezalara, hakaretlere, fenalı a katlanma⁷⁹ ve nihayet günahların Tanrı tarafından ba ı lanması⁸⁰ bereketi elde etmenin yollarındandır.

Hıristiyanlıkta da Yahudilikte oldu u gibi eski dinlerin ve inançların izleri görülmektedir. Hıristiyanlık, Helenistik felsefe ile paganizm ve mistik hareketlerin etkisinde kalmı tır. Bereket anlayı ı da bu inançlardan etkilenmi tir. Hıristiyanlık öncesi sis ve bilhassa ilahların büyük anası Kibele'ye kar ı duyulan sevgi, kiliseye intikal etmi ve eski mahalli ilahlara ibadet de Hıristiyanlı a eklenmi tir. Paskalya Bayramı, kökeni bakımından eski insanların tabiata taptıkları ça daki yaz bayramından ibarettir.⁸¹

Hıristiyanlıkta bereket, ihtiva etti i çokluk, saadet gibi manalar dı nda asıl kullanı ekliyle "takdis etme, mübarek kılma" demektir. Eulogia (lütf, bereket) bir takdis ameliyesinden sonra gelir. Bu da takdis ile bereket arasında sebep -sonuç ili kisi

⁶⁷ Matta, XXI: 9; Resullerin leri, III: 26.

⁶⁸ Luka, XIX: 38.

⁶⁹ Matta, XXV: 34.

⁷⁰ Resullerin leri, III: 21.

⁷¹ Yuhanna, XX: 29.

⁷² Resullerin leri, XX: 35.

⁷³ Luka, XIII: 35.

⁷⁴ Matta, V: 6.

⁷⁵ Vahiy, XI: 3.

⁷⁶ Matta, V: 7.

⁷⁷ Matta, V: 9.

⁷⁸ II. Korintoslulara, IX: 6-12.

⁷⁹ Matta, V: 11.

⁸⁰ Romalılara, IV: 7-8.

⁸¹ Günay, *a.g.e.*, s. 56.

oldu unu gösterir. Takdis, ilahi lütfun insanlar ve nesnelere üzerine tevcih edilmesi için yapılan en önemli gayretlerden birisidir.⁸²

2.3. slam'da Bereket

slam'daki bereket kavramı, insanların gerek dünyaya gerekse âhirete yönelik kazanç ve kayıplarını ilgilendirmektedir. Buna göre mümin, her türlü hayrın nimet, bereket ve bolluğun Allah'ın kullarına bir ikramı ve ihsanı oldu una inanır.⁸³

Bazı müslümanların “Kâbe, Kur'an, Peygamber, Salih kabul edilen bazı kimseler ve benzeri şeyleri vesile sayması; bereketin Allah'tan gelmesi ilkesini zedeler nitelikte olmayıp onların sadece Allah'ın ve rece i bereket için efaatçi ve duacı olabileceklerinin ümit edilmesi ekinde anlaşılmalıdır.⁸⁴

Hz. Muhammed'in “bir kaba ellerini sokarak suyu ço altması, cılız bir keçiden beklenenden çok süt sağması, yeme i ço altması” dikkate değer bereket örnekleridir.⁸⁵

slam'a göre maddi âlemdeki bazı e ya, yer, ki i ve zamanlar bereketli kabul edilmiştir. slam'a göre peygamberler mübarektir. Kur'an'ın ifade ettiği gibi Hz. İbrahim, İshak, Musa ve İsa, mübarek şahsiyetlerdendir.⁸⁶ Veliler, sâlih kimseler, berekete vesile oldukları için mübarek kimselerdir.⁸⁷

slam inancına göre, Kur'an da mübarek kabul edilmiştir.⁸⁸ Kadir gecesi Kur'an'ın indirildiği bir gece oldu u için mübarek kabul edilmiştir.⁸⁹ Kur'an'ın indirildiği gecenin bulunduğu Ramazan ayı; Hz. Peygamberin “size Ramazan ayı, mübarek ay geldi, Allah o ayda orucu farz kıldı”⁹⁰ hadisinde oldu u gibi mübarek olarak vasıflandırılmıştır.

Kur'an'a göre Kâbe⁹¹ ve onun bulunduğu Mekke şehri de, mübarek kabul edilmiştir. Önceki peygamberlerin, Yahudi ve Hıristiyanların dini merkezi sayılan

⁸² Günay, *a.g.e.*, s. 57.

⁸³ Tümer, *D. A.*, c. V, s. 488.

⁸⁴ Tümer, *D. A.*, c. V, s. 488.

⁸⁵ Nevevî, Muhyiddin, *Riyâz'us-Sâlihîn*, çev: Hasan Hüsnü Erdem, Ank., trs., c. III, s. 409.

⁸⁶ Neml, 28: 8; Meryem, 19: 31; Saffat, 37: 112.

⁸⁷ Kufravi, *A*, c.II, s.536.

⁸⁸ En'âm, 6: 92; Sad, 38: 29.

⁸⁹ Duhân, 44: 3.

⁹⁰ Nesâî, Sıyâm, 5; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, c. II, s. 230, 385, 465.

⁹¹ Âl-i İmran, 3: 96.

Kudüs, Mescid-i Aksâ ve çevresi Müslümanlarca da mübarek kabul edilmi tir.⁹² am bölgesi de mübarek addedilmi , Hz. Peygamber am ve Yemen'e bereketle dua etmi tir.⁹³ Ayrıca Tuva vadisi, Kur'an'ın ifadesine göre mübarektir.⁹⁴ Görüldü ü üzere slam'da mübarek gece ve yerler yanında feyz, bereket ve manevi destek beklenen zaman ve yer anlayı ı mevcuttur.

Hz. Nuh'un gemisinin karaya oturdu u yer,⁹⁵ canlıların rızkını sa layan yeryüzü bereketlendirilmi⁹⁶, yukarıdan inen su (ya mur) mübarek olarak kabul edilmi tir.⁹⁷ Zemzem ve sahur yeme i⁹⁸, Hz. Peygamber tarafından mübarek olarak nitelendirilmi , zeytin a acı ve zeytin mübarek olarak isimlendirilmi tir.⁹⁹

Allah'a iman, tevekkül ve takva sahibi olma bereketi celbeder. "E er kasabaların halkı inanmı ve bize kar ı sakınmı olsalardı, onlara yerin ve gö ün bolluklarını verirdik"¹⁰⁰, "Allah kendisine kar ı gelmekten sakınan kimseye kurtulu yolu sa lar, ona beklenmedik yerlerden rızık verir"¹⁰¹, ayetlerinden de anla ılaca ı üzere bereket iman, ihlâs ve takvayla do rudan alakalıdır. Hadislerde de Allah'a imanın ve tevekkülün berekete vesile olaca ı ifade edilmi tir.¹⁰²

Tevbe ve isti fara devam eden kimseye, Allah'm, her sıkıntıdan bir kurtulu ve her darlıktan bir geni lik verece i, ummadı ı yerden kendisinin rız ı klandırılaca ı ifade edilmi tir. "...Dedim ki Rabbinizden ma firet dileyin, çünkü o çok ba ı layıcıdır; ma firet dileyin ki, üzerinize gökten bol bol ya mur insin, mallarınızı ve o ullarınızı ço altsın, size bahçeler ihsan etsin, sizin için ırmaklar akıtsın."¹⁰³ mealindeki ayetler bunu açıkça ifade etmektedir.

⁹² srâ, 17: 1.

⁹³ Buhâri, stiska, 28; Fiten, 16.

⁹⁴ Kasas, 28: 30.

⁹⁵ Mü'minûn, 23: 29.

⁹⁶ A'raf, 7: 137.

⁹⁷ Kaf, 50: 9.

⁹⁸ Müslim, Sıyam, 45.

⁹⁹ Ebu Davud, Et'ime, 20; Tirmizi, Et'ime, 14.

¹⁰⁰ A'raf, 7: 96.

¹⁰¹ Talâk, 65: 2.

¹⁰² Tirmizî, Zühd, 33

¹⁰³ Nuh, 71: 10, 11, 12.

Namaz kılmanın berekete vesile olacağına “*ehlina namaz kılmalarını emret, kendin de ona sabırla devam et, senden rızık istemiyoruz, aksine biz seni rızıklandırıyoruz, güzel sonuç takva ile dir*”¹⁰⁴ ayetiyle ifade edilmiştir.

Sadaka ve cömertlik¹⁰⁵, sıla-i rahim, yumuşaklık, zorlukta olanlara kolaylık gösterme gibi davranışlar bereket sebebidir. Hz. Peygamber, sıla-i rahimin ömrü uzattığını, Allah’ın rızasını kazandırdığını ve rızıkla bereketlendirdiğini ifade etmiştir¹⁰⁶

Evlenmenin bereket sebebi olduğu “*içinizdeki bekârları, kölelerinizden, cariyelerinizden elverişli olanları evlendirin. Eğer bunlar fakir iseler Allah onları lütfu ile zenginleştirir*”¹⁰⁷ ayetiyle beyan edilmiştir. Kişi Allah’ın inayetine güvenerek ve O’nun rızasını kazanmak için, geçim ve rızık tasası çekmeyerek, Allah’a tevekkül ederek evlenirse Allah onu zengin edecek ve bereketlendirecektir.¹⁰⁸

“*Rabbiniz size; ayet ükrederseniz, size ziyadele tiririm. Eğer nankörlük ederseniz üphesiz azabım iddetlidir*”¹⁰⁹ ayeti, Allah’a hamd ve ükrün rızık ve berekete sebep olduğunu belirtir.

Hiz. Peygamber (s.a.v.)’in: “Yemek sofranızda hepiniz toplanınız, birlikte yiyiniz, ayrı ayrı yemeyiniz. Yemeğe beraber de Cenab-ı Hakk’ın ismini anınız. Eğer böyle yaparsanız Allah o yemeğinizi size mübarek kılar.”¹¹⁰ “Birlikte yiyiniz. Sizin için bereketli ve mübarek olur”¹¹¹ sözleri cemaat olmanın, insanlar arası samimiyet ve muhabbeti ortaya çıkaran sohbetin bereket sebebi olacağını ifade etmektedir.

Yemek, rızık isteme, erken davranma ve günleri seçme de berekete sebep olur. Hiz. Peygamber (s.a.v.)’in “Allah’ım, ümmetimin sabah erken vaktini bereketlendir”, “rızık talebinde erken davranınız, çünkü fecir vakti erken davranmak berekettir, beraberdir.”¹¹²

¹⁰⁴ Tâhâ, 20: 132.

¹⁰⁵ Sebe, 34: 39

¹⁰⁶ Buhârî, Edeb, 18.

¹⁰⁷ Nur, 24: 32.

¹⁰⁸ Suyûtî, Celâleddîn Abdurrahmân b. Ebî Bekr, *Câmiu’s-Saîr*, 1. c., s. 462.

¹⁰⁹ brâhîm, 14: 7.

¹¹⁰ bn Mâce, Et’ime, 17.

¹¹¹ Gazzâlî, Ebû Hamid Muhammed, *hyau ‘Ulum’id-Dîn*, çev: Ahmed Serdarolu, 2. c., 1975, s. 14.

¹¹² Ebû Dâvûd, Cihad, 78; Tirmizî, Büyû’, 6.

Kur'an'da yer alan “evlerinize girdi iniz zaman, kendinize, ehlinize Allah katından bereket, esenlik ve güzellik dileyerek selam verin ”¹¹³ ayetine ve selam vermeyi  tleyen hadislerin ifadesine göre selam vermede bereket vardır. ¹¹⁴

Birlikte yemek yeme, yemek öncesi ve sonrası elleri yıka mak, besmele ile ba lamak ve yemek kabının kenarından yemenin berekete sebep olaca ı hadislerde belirtilmi tir. ¹¹⁵

Yeme e ba larken besmeleyi terk etme, yeme i hakir görme, çok sıcak ve çok so uk yemek yeme, yeme i üfleyerek yeme, yeme in bereketini giderir. ¹¹⁶

Ticaret ve rızık talep etmek maksadıyla sefere çıkmak da bereket sebebidir. Kur'ân bunu öyle dile getirir: “Yeryüzünü size boyun e diren O'dur. Öyleyse yeryüzünde dola m. Allah'ın verdi i rızıktan yiyin, dn O'nadır. ”¹¹⁷ “Allah'ın lütfundan rızık aramak üzere yeryüzünde dola acak olanları, pbesiz ki, Allah bilir. ”¹¹⁸

Fazla uyumanın, özellikle sabah güne do duktan sonra uyumanın, bereketi ortadan kaldıracaca ı Hz. Peygamber tarafından ifade edilmi tir. ¹¹⁹

Zulüm ve haddi a ma, haksızlık etme gibi hususlar be rekete giderir. Kur'an'daki “ te haksızlıkları yüzünden km evleri... ”¹²⁰ ayeti, haksızlı ın, k nedeni oldu unu ifade eder. Faizin bereketi giderece i Kur'an -ı Kerim'de “Allah faizi tüketir (faiz karı an malın bereketini giderir), sadakaları ise bereke tlenendir”¹²¹ ayetiyle anlatılır. Hz. Peygamberin “riba ile karı ık olan malda bereket yoktur” ¹²²sz de faizin bereketi ortadan kaldıracaca ına i aret eder.

¹¹³ Nr, 24: 61.

¹¹⁴ Tirmizî, stzn, 3.

¹¹⁵ Tirmizî, Et'ime, 12; bn Mâce, Et'ime, 13.

¹¹⁶ Müslim, E ribe, 134, 135, 137; Tirmizî, Et'ime, 11.

¹¹⁷ Mülk, 67: 15.

¹¹⁸ Müzzemmil, 73: 20.

¹¹⁹ Ahmed b. Hanbel, a.g.e., c. I, s. 73.

¹²⁰ Neml, 27: 52.

¹²¹ Bakara, 2: 276.

¹²² Ahmed b. Hanbel, a.g.e., c. I, s. 395, 424.

Gıda maddelerinde ihtikârın, karaborsanın bereketi ortadan kaldıracakına hadislerde iaret edilmiştir.¹²³ Günah ve masiyetin çokluğu¹²⁴ da bereketin ortadan kalkmasına neden olur.

sraf, yalan, alı veri te yemin, bereketi götürür.¹²⁵ Yemin etmek sürümünü arttırsa da hakikatte kazancın bereketini giderecek i hadislerde ifade edilmiştir.¹²⁶

Mevlânâ'ya göre küstahlık da bereketin kesilmesine yol açan bir davranıştır.¹²⁷

Sonuç olarak “bereket, insanın yiyip içmesinde, gezmesinde, alıp vermesinde, bir feyz ü bereket, zevk ü lezzet tatması, bir huzur u rahat duymasıdır. Bir bakıma manevî bir ziyadelihtir. Bereketten maksat mad deden ziyade manevi bir huzur, hayatın zevk ve ne e içinde geçmesini temin eden bir mevhibedir, bir ilahi ihsandır. Belki bir feyz ü bereketin olmaması kibir ve gururdan, ya hırs ve tama'dan, ba kalarına kar ı kin ve hasetten, tevekkülün olmamasından, ba kalarının hakkına tecavüz ve malın zekâti verilmemesinden, kötü niyetten ve bilmedi imiz birçok sebepten ileri gelir.¹²⁸

3. BE ER D N VE KÜLTÜRLERDE BEREKET

lahi dinlerin dı ndaki dinlerde bereket konusu önemli bir yere sahiptir. Biz burada sadece Mezopotamya, Kenân, Eski Anadolu, Yunan, Roma ve Geleneksel Türk Dini inançlarındaki bereket anlayışını kısaca ortaya koymaya çalışacağız.

nsan ya amının büyük ölçüde mahsule ba lı oldu u eski zamanlarda, bereket kültü geni bir yere sahiptir. Çiftçilik ve hayvancılıkla u ra an kabileler, do anın ola anüstü gücüne inanarak, bereketlilik dü üncesiyle ilgili ayinler düzenlerlerdi. Bu nedenle eski dinlerde insanlar, ilahi bereketi istemek, ticarete kazanç sa lamak ve bol ürün elde etmek amacıyla tanrılara sıkı ekilde ba lanmış , onlara tapınmış , takdimeler (kurban) sunmuş , mahsulün ekin ve hasadı zamanında onlar adına çe itli enlik ve dualar icra etmiş lerdir. Bu enlik ve ayinler, insanlarda mahsulün mucizevî ekilde ço almasına sebep olacak ı inancını kendilerinde yerle tirmiş tir.

¹²³ bn Mâce, Ticaret, 6.

¹²⁴ A'raf, 7: 96.

¹²⁵ Gazzâli, *hya*, c. III, s. 536.

¹²⁶ Buhârî, Buyû, 26; Ebû Dâvud, Buyû, 6.

¹²⁷ Mevlânâ Celâleddin er-Rûmî, *Mesnevî*, çev.: Veled zbudak, st. 1991, c. I, s. 7.

¹²⁸ Ö üt, Alasonyalı Hacı Kemal, *Bereket ve Rahmet-i lahiyye Burhanlarına Dair Kırk Hadis-i erif*, st., 1951, s. 13–14.

Eski Mezopotamya’da bereket tanrı ve tanrıçası Dumuzi (Temmuz) ve tar (nanna) isimli tanrılardır. Tanrıça tar, bereket ve duyusal a kın ana tanrıçasıydı. Pek çok verimlilik ilahını kendinde birle tirmi ti. Tanrı Temmuz ise, tar’ın o lu ve aynı zamanda sevgilisi sayılırdı. Zamanla kuvvetlenerek “bitkiler ilahı” unvanını aldı. Sonbaharda çürüyüp ölen ve ilkbaharda ye eren tabiatın ebedi tekrarında ba rol oynardı.¹²⁹ Eski Mezopotamya’da bu tanrıların bereketini kazanmak için rahip ve rahibeler tapınaklarda ayin düzenler ve birbiriyle cinsel ili kiye girerlerdi. Buna “kutsal fahi elik” denilirdi. Rahibelerin “kutsal fahi elik” görevlerini yerine getirmekteki maksatları, ülkede bereketin yaygınla masını istemektir. Aynı zamanda bu tür davranı lar, tanrıya yakla manın da bir tezahürüydü. Rahip ve rahibelerin, daha sonra da di er insanların bereketi temin etmek için yaptıkları bu uygulamalar aynı zamanda faziletli davranı olarak görülmekteydi. Kendileri için kutsal fahi elik yapılan tanrıçalar: Mezopotamya’da tar, Anadolu’da Ma ve Cybele (Kibele/Sibel), ran’da Anahita, Kenân ülkesinde Astarte, Suriye’de Atargatis, Yunanistan’da Aphrodite ve Athena, Roma’daysa Venüs’tür.¹³⁰

Eski dinlere mensup halklarda, kendilerini yöneten hükümdarlarla ilahlar arasında bir ba lantı kurarak, onları kutsalla tırmak yaygın bir e ilimdi. H ükümдарlarda tanrısal bir gücün mevcutlu una inanılmaktaydı. te bu e ilimin en yaygın oldu u yerlerden biri de Mısır’dı. Eski Mısır dininin en önemli özelliklerinden biri, Firavu n’un tanrının o lu olması ve tanrının özelliklerine sahip olmasıydı. Firavun bütün tabiat olaylarını yöneten, özellikle Nil nehrinin bereketi ve feyezasını elinde tutan bereket tanrısıydı. Firavun’un yanı sıra, eski Mısırlılarda ba ka bereket tanrı(ça)ları da vardı. Onlardan en me huru olan zis ve Oziris idi. Bereket tanrıçası zis bilhassa Meryem Ana suretinde resmedildi i için öhreti artarak bütün Roma imparatorlu una yayılmış ve Pompey’de mabedi kurulmu tu. Bereket tanrısı ve aynı zamanda zis’in kocas ı olan Oziris de e i gibi tanrılar dünyasında en yüksek mevkii tutardı. Oziris, özellikle bitkiler tanrısı olarak da görülmü ; bitkilerin bereketini ve bütün üreme güçlerini elinde tutan bir bereket tanrısı olmu tu. O bütün yeryüzü olarak tasvir edilir vey a dünyayı ku atan

¹²⁹ Eliade, Mircea, *Dinsel nançlar ve Dü ünceler Tarihi*, çev.: Ali Berktaş, st., 2003, s. 87-88.

¹³⁰ Sarıkçio lu, Ekrem, *Ba langıçtan Günümüze Dinler Tarihi*, Isparta, 2000, s. 33.

okyanusa benzetilirdi.¹³¹ Sonuçta o kadar yükseldi ki, Eski Mısır'ın "Millî lahi" konumuna geldi.¹³²

Bereketin be eri dinlerde sembolize edilmesi cinsel organlar ile olurdu. Özellikle Eski Mısır, Yunan, Hint dinlerinde bereketle ilgili cinsî sembollere rastlanılır. Bunlardan Eski Mısır'da Amon, Min, Oziris, Bes tanrılarının erkek tenasül organları a ikâr ekilde tasvir edilmi tir.

Tarihi ve dini metinlerde farklı biçimlerde tanımlanan, ana merkezi her zaman Filistin olarak bilinen, alfabenin ilk kullanıldı ı, Benî srail'in de uzun müddet ya adı ı Kenân diyarında bereket ve ya mur tanrısı Ba'l idi. Ba'l (veya Baal), Sami dillerinde "Rab, efendi, sahib, mülk" anlamına gelirdi. branîler buraya geldiklerinde, Ba'l'ı bereket verme, ya mur ya dırma, rüzgâr estirme, topra ı verimli kılma fonksiyonuna sahipti ve insan kılı nda bir heykelle sembolize edilmi ti.¹³³

Kur'an-ı Kerim'de insanların ulûhiyet izafe ettikleri sahte kutsallar reddedilirken, bir kısmı isimleriyle zikredilir. Hz. İlyas (a.s)'ın ka vminin taptı ı Ba'l de bunlardan biridir. Nitekim Kur'an-ı Kerîm'de Hz. İlyas (a.s)'ın, Ba'l'e tapanları ir ad ve ikaz ederken, "Allah'a kar ı gelmekten sakınmaz mısınız? Yaratanların en iyisi olan; sizin de, babalarınızın da Rabbi olan Allah'ı bırakıp Ba' l'e mi tapıyorsunuz?"¹³⁴ diye uyarması, bereketin, ya murun, insanların ihtiyaç duydu u her eyin kayna ının Allah oldu una i aret etmektedir.

Eski Anadolu inancında bereket tanrıçasının ismi Sibel (Cybele/Kibele)'dir. Sibel, Anadolu'da bir verimlilik tanrıçasıydı ve en belirgin özelli i, bereket ve do urganlı ı simgelemesiydi. Tanrıça Sibel için Anadolu'nun çe itli yerlerinde özellikle Ege bölgesinde tapınaklar in a edilmi tir. Kral Midas da Sivrihisar'da bir Sibel tapına ı yaptırmı tır.¹³⁵

Eski Anadolu'da ya ayan ve Anadolu'nun ilk tarihî milleti olan Hititler'in (M.Ö. 1850–700) de çok tanrılı dine sahip oldu u söylenilir. Fırtına tanrısı Te up, deniz tanrısı, Aruna, güne tanrısı Utu, ate tanrısı Pahhur, pınar tanrısı uppilulia vs.

¹³¹ Eliade, *a.g.e.*, s.124.

¹³² Sarıkçio lu, *a.g.e.*, s. 45.

¹³³ Derveze, zzet, *Kur'an'a Göre Hz. Peygamber'in Hayatı*, çev.: Mehmet Yolcu, st., 1995, c. I, s. 493.

¹³⁴ Sâffât, 37: 124–126.

¹³⁵ O uz, Burhan, *Türkiye Halkı'nın Kültür Kökenleri*, st., 1976, c. II, s. 342.

Hititler'in millî tanrılarıdır. Bu halkın bereket tanrıçası ise Anka'dır ve Tar'ın yerini almıştır. Böyle ki, Tanrı'nın yeryüzünü terk etmesi sonucu bereket ortadan kalkar ve kuraklık meydana gelir. Yapılan birçok dua ve ayinler sonrası tekrar geri döner; bu da bolluk ve bereketliliğe neden olur.¹³⁶

Aynı zamanda Eski Avrupa dinlerinden olan Eski Yunan'da tanrıların ve insanların babası, gök tanrısı Zeus kabul edilirdi. Onun en meşhur bayramı, dört senede bir yapılan, bütün Yunan şehir ve kabilelerinin katıldıkları Olimpiyat oyunlarıydı. Eski Yunan dininde bereket tanrısı olarak karımıza Dodona tanrısı çıkmaktadır. Bu, verimlilik tanrısı olarak bir boğa suretinde tasvir edilirdi. Bir diğer bereket tanrısı Apollon'dur. Apollon da pek çok tanrıyı bünyesinde birleştirir ve kültürü bütün Yunanistan ve Anadolu'ya yayılmıştır. Eski Yunan inancında Atina şehrinin koruyucu tanrıçası Athena da bereket tanrıçası sayılır ve Yunanistan'ın pek çok yerinde kutsal sayılırdı.¹³⁷

Zeus'un kızı bereket tanrıçası Aphrodite (Afrodit)'in de Yunan dininde önemli yeri vardır. Afrodit hem gök, hem deniz hem de yer tanrıçasıdır. Efsaneye göre, Kıbrıs'ta denizköpüünden oluşmuştur.¹³⁸ Adım attığı yerlerde yollar çiçeklenir ve bitkiler bereketlenirdi. Bitkilerin bereketlenişinin "ilk nedeni" odur.¹³⁹

Romulus ve Romus adlı ikiz kardeşlerin kurdukları Roma'da (M.Ö. 753) ruhsal inanış geliştikçe tanrıların etkisi de ziraat ve tarım alanında güçlenmeye başladı.¹⁴⁰ Romalılarda ilk devirlerde Janus, Jüpiter, Juno, Mars ve Vesta gibi tanrılar tabiat kuvvetlerinin sembolleriydi. Bunların dışında da binlerce tanrıları benimsemişlerdi. İtalya'da bereket tanrıçası dendiğinde şüphesiz akla ilk gelen Venüs'tür. Ekili alanlar ve bahçeler tanrıçası olarak da nitelenir. Bu tanrıça, sonradan Yunanlıların bereket ve ahlak tanrıçası Aphrodite ile özdeşleştirilmiştir. Romalıların toprakları genişledikçe pek çok yabancı tanrılar da Roma'ya girmiş oldu. Fethedilen ülkelerin tanrıları, eklen getirilerek Romalıların geniş görüşleriyle mabetlerde devamlı olarak yerlerini aldılar ve bir müddet sonra esas yerli tanrılardan sayılmaya başladılar. Örneğin, mitolojilerde Yunan tanrısı olarak bilinen birçok tanrıları Roma tanrılarıyla birleştirerek kendilerine

¹³⁶ Eliade, *a.g.e.*, s. 177.

¹³⁷ *Dinler Tarihi Ansiklopedisi*, haz.: Heyet, st., trs., c. I, s. 112.

¹³⁸ Schimmel, Annamarie, *Dinler Tarihine Giriş*, edit.: Recep Kibar, st., 1999, s. 207.

¹³⁹ Eliade, *a.g.e.*, s. 345.

¹⁴⁰ Sarıçioğlu, *a.g.e.*, s. 87.

mal ettiler. Fakat bu, Romalıların dinî hoşgörülülüğüne de il, tamamen bilinçli izlenen din politikasına dayanmaktaydı.¹⁴¹

4. ESKİ TÜRKLERDE BEREKET

Eski Türkler'in Yahudilik, Budizm, Maniheizm, Zerdüştlük, Hıristiyanlık ve İslam'ı din olarak tanımadan önce, kendi "inanç sistemleri"ne ne ad verildiği henüz bilinmemektedir. Fakat dinler tarihinde bunlardan "Geleneksel Türk Dini inançları" başlığı altında bahsedilmektedir.

İslam'ın dışındaki dinlerin Türkler arasında genel kabul görmemesi, bu dinlerin inanç sistemlerinin Türklerin karakterlerine uymaması, tatmin edici olmaması ile alakalıdır. Fakat Türkler İslam'la karşılaşınca önceki dinlerden farklı olmaları ve büyük çoğunluk, hatta tamamına yakını İslam dinini toptan ve gönülden kabul etmişlerdir. Geleneksel Türk Dini inançlarının esasları tek bir Tanrı ve onun iradesinin her şeyi kuşattığı etrafında olmaktadır. Eski Türklerin dini inançlarından biri, iyi ve kötü ruhların varlığına, onların ölmezliğine inanmaktır. Bu vesileyle Türkler, bahar ayinlerinde kötü ruhları kovmak ve yağmur yağdırmak amacıyla adak hayvanını Gök Tanrı'ya salıverirlerdi. Bırakılan bu hayvana "İduk" denilmekteydi. İduk, Tanrı'dan bereket ve yağmur dilemek için iyi ruhlardan biri için binek vasıtası rolünü oynardı. İduk aslında "Tanrı için salıverilen, ona gönderilen" demek ise de, aynı zamanda "bereketli ve kutsal hayvan" olarak da görülmekteydi. Kimse bu hayvana dokunamazdı ve o, mübarek sayılırdı.¹⁴²

Son olarak bunu ifade etmek gerekirse; beşerî dinlere mensup insanlar daima tabiatla iç içe oldukları için tabiat güçlerine inanmaya, onları tanrı kabul etme eğiliminde olup, düzenledikleri bazı ayinler ve ayinler sayesinde bereketi tanrılarından veya tanrıçalarından dilemişlerdir.

¹⁴¹ Sarıkçıoğlu, *a.g.e.*, s. 87.

¹⁴² Tümer, Günay-Küçük, Abdurrahman, *Dinler Tarihi*, Ankara, 2002, s. 88-90.

II. BÖLÜM

KUR'AN VE SÜNNET'TE BEREKET KAVRAMI

1. KUR'AN'DA BEREKET

Kur'an-ı Kerim'de “*brk*” () kökünden gelen kelimeler “otuz iki” yerde geçmektedir. Bereket kelimesi üç ayette ço ul olarak “berekât ()” ekinde geçmekte ayrıca “yirmi dokuz” ayette aynı kökten türeyen isimler ve fiiller bulunmaktadır.¹

“*Brk*” kökünün Kur'an-ı Kerîm'de u türevleri kullanılmı tır²:

“Bârake ()”, “bâraknâ ()”, “bûrike ()”, “tebârake ()”, “berakâtin ()”, “berakâtuhû (بَرَكَاتُهُ)”, “mübârakun ()”, “mübâraken ()”, “mübâraкетин ()”.

Kur'an-ı Kerîm'de ‘*brk*’ kökü u anlamlara gelmektedir³:

“**Bereket** ()”: Hayır ve bolluk anlamındadır. Ço ulu “berakât ()”tır.

قِيلَ يَا نُوحُ اهْبِطْ بِسَلَامٍ مِّنَّا وَ عَلَيْنَا وَعَلَىٰ أُمَّةٍ مِّنَّا مَعَكَ وَأُمَّةٍ سَنُنْعُهُمْ ثُمَّ يَمَسُّهُمْ مِنَّا عَذَابٌ أَلِيمٌ

“Denildi ki: Ey Nuh! Sana ve seninle beraber olan ümmetlere bizden selam ve **bereketlerle** (gemiden) in! Kendilerini (dünyada) faydalandıraca ımız, sonra da bizden kendilerine elem verici bir azabın dokunaca ı ümmetler de olacaktır.”⁴

قَالُوا أَتَعْجَبِينَ مِنْ أَمْرِ اللَّهِ رَحْمَتُ اللَّهِ وَبَرَكَاتُهُ عَلَيْكُمْ أَهْلَ الْبَيْتِ إِنَّهُ حَمِيدٌ مَّجِيدٌ

“(Melekler) dediler ki: Allah’ın emrine a ıyor musun? Ey ev halkı! Allah’ın rahmeti ve **bereketleri** sizin üzerinizdedir. üphesiz ki O, övülmeye lâyıktır, iyili i boldur.”⁵

¹ Tümer, Günay, “Bereket”, D. .A., c. V, s. 488.

² sfehânî, Râgıb, *Müfredat-u Elfazi'l-Kur'an*, Dime k, 2002, s. 119-120; Çanga, Mahmûd, *Kur'an Kelimelerinin Anahtarı*, st., 1986, s. 82.

³ sfehânî, a.g.e., s. 119; Çanga, a.g.e., s. 82.

⁴ Hud, 11: 48.

⁵ Hud, 11: 73.

وَلَوْ أَنَّ أَهْلَ الثَّرَىٰ آمَنُوا وَاتَّقَوْا لَفَتَحْنَا عَلَيْهِم بَرَكَاتٍ مِّنَ السَّمَاءِ وَالْأَرْضِ وَلَٰكِن كَذَّبُوا فَأَخَذْنَاهُم بِمَا كَانُوا يَكْسِبُونَ

“O (peygamberlerin gönderildi i) ülkelerin halkı inansalar ve (günahtan) sakınsalardı, elbette onların üstüne gökten ve yerden nice **bereket** kapıları açardık, fakat yalanladılar, biz de ettikleri yüzünden onları yakalaytık.”⁶

“**Bârake** ()” fiili: Hayırlı ve mübârek kılmak, bolluk vermek mânâsına gelir.

وَجَعَلْنَا فِيهَا رِوَاسِيًا مِّنْ فَوْقِهَا وَ فِيهَا وَقَدَّرْنَا فِيهَا أَقْوَانَهَا فِي أَرْبَعَةِ أَيَّامٍ سِوَاءَ لِّلسَّائِلِينَ

“O, yeryüzüne sabit da lar yerle tirdi. Orada **bereketler yarattı** ve orada tam dört günde isteyenler için fark gözetmeden gıdalar takdir etti.”⁷

وَأَوْرَثْنَا الْقَوْمَ الَّذِينَ كَانُوا يُسْتَضْعَفُونَ مَشَارِقَ الْأَرْضِ وَمَعَارِبَهَا الَّتِي فِيهَا وَتَمَّتْ كَلِمَتُ رَبِّكَ الْحُسْنَىٰ عَلَىٰ بَنِي إِسْرَائِيلَ بِمَا صَبَرُوا وَدَمَرْنَا مَا كَانَ يَصْنَعُ فِرْعَوْنُ وَقَوْمُهُ وَمَا كَانُوا يَعْرِشُونَ

“Hor görülüp ezilmekte olan o kavmi (Yahudileri) de, içini **bereketle doldurdu umuz** yerin do u taraflarına ve batı taraflarına mirasçı kıldık. Sabırlarına kar uluk Rabbinin srailo ulla rına ve rdi i güzel söz yerine geldi. Firavun ve kavminin yapmakta olduklarını ve yeti tirdikleri bahçeleri helâk ettik.”⁸

وَوَجَّيْنَاهُ وَلُوطًا إِلَى الْأَرْضِ الَّتِي فِيهَا لِّلْعَالَمِينَ

“Biz, onu ve Lût’u kurtararak, içinde cümle âleme **bereketler verdi imiz** ülkeye ula tırdık.”⁹

وَلَسَلَّمْنَا الَّرِيحَ عَاصِفَةً تَجْرِي بِأَمْرِهِ إِلَى الْأَرْضِ الَّتِي فِيهَا وَكُنَّا بِكُلِّ شَيْءٍ عَالِمِينَ

“Süleyman’ın emrine de kasırğa (gibi esen) rüzgârı verdik; onun emriyle içinde **bereketler yarattı umuz** yere do ru eserdi. Biz her eyi biliriz.”¹⁰

وَجَعَلْنَا بَيْنَهُم وَبَيْنَ الثَّرَىٰ الَّتِي فِيهَا فُرُى ظَاهِرَةٌ وَقَدَّرْنَا فِيهَا السَّبِيْرَ سَبِيْرًا فِيهَا لِيَالِيًا وَأَيَّامًا آمِنِينَ

⁶ Araf, 7: 96.

⁷ Fussilet, 41: 10.

⁸ Araf, 7: 137.

⁹ Enbiya, 21: 71.

¹⁰ Enbiya, 21: 81.

“Onların yurdu ile içlerini **bereketlendirdi imiz** memleketler arasında, kolayca görünen nice kasabalar var ettik ve bunlar arasında yürümei konaklara ayırdık. Oralarda geceleri, gündüzleri korkusuzca gezin dola in, dedik.”¹¹

سُبْحَانَ الَّذِي أَسْرَى بِعَبْدِهِ لَيْلًا مِّنَ الْمَسْجِدِ الْحَرَامِ إِلَى الْمَسْجِدِ الْأَقْصَى الَّذِي حَوْلَهُ لِنُرِيَهُ مِنْ آيَاتِنَا إِنَّهُ هُوَ السَّمِيعُ الْبَصِيرُ

“Bir gece, kendisine âyetlerimizden bir kısmını gösterelim diye (Muhammed) kulunu Mescid-i Harâm’dan, çevresini **mübarek kıldı umuz** Mescid-i Aksâ’ya götüren Allah noksan sıfatlardan münezzehdir; O, gerçekten i tendir, görendir.”¹²

عَلَيْهِ وَعَلَىٰ إِسْحَاقَ وَمِن دُرِّيَّتِهِنَّ مُحْسِنٌ وَظَالِمٌ لِّنَفْسِهِ مُبِينٌ

“Kendisini ve shak’ı **mübarek (kutlu ve bereketli) eyledik**. Lâkin her ikisinin neslinden iyi kimseler olaca ı gibi, kendine açıktan açığı kötülük edenler de olacak.”¹³

“**Mübâarakun ()**”: “Bârake ()”nin ism-i mef’ûlüdür ve “hayırlı kılınmı , bolluk verilmi ” mânâsına gelir. Müennesi “mübâaraketün ()”dür.

وَهَذَا كِتَابٌ أَنْزَلْنَاهُ فَأَتَّبِعُوهُ وَأَتَّقُوا لَعَلَّكُمْ تُرْحَمُونَ

“ te bu (Kur’an), bizim indirdi imiz **mübarek** bir kitaptır. Buna uyun ve Allah’tan korkun ki size merhamet edilsin.”¹⁴

إِنَّا أَنْزَلْنَاهُ فِي لَيْلَةٍ إِنَّا كُنَّا مُنذِرِينَ

“Biz onu (Kur’an’ı) **mübarek** bir gecede indirdik. Ku kusuz biz uyarıcıyızdır.”¹⁵

وَهَذَا كِتَابٌ أَنْزَلْنَاهُ مُصَدِّقُ الَّذِي بَيْنَ يَدَيْهِ وَلِتُنذِرَ أُمَّ الْقُرَىٰ وَمَنْ حَوْلَهَا وَالَّذِينَ يُؤْمِنُونَ بِالْآخِرَةِ يُؤْمِنُونَ بِهِ وَهُمْ عَلَىٰ صَلَاتِهِمْ يُحَافِظُونَ

¹¹ Sebe, 34: 18.

¹² sra, 17: 1.

¹³ Saffat, 37: 113.

¹⁴ En’am, 6: 155.

¹⁵ Duhan, 44: 3.

“Bu (Kur’an), Ümmü’l-kurâ (Mekke) ve çevresindekileri uyarman için sana indirdi imiz ve kendinden öncekileri do rulayıcı **mübarek** bir kitaptır. Âhirete inananlar buna da inanırlar ve onlar namazlarını hakkıyla kılmaya devam ederler.”¹⁶

وَهَذَا ذِكْرٌ أَنْزَلْنَاهُ أَفَأَنْتُمْ لَهُ مُنْكَرُونَ

“ te bu (Kur’an) da, bizim indirdi imiz **hayırlı** ve **faydalı** bir ö üttür. imdi onu inkâr mı ediyorsunuz?”¹⁷

أَهْ إِلَيْكَ لِيَدَّبَّرُوا آيَاتِهِ وَلِيَتَذَكَّرَ أُولُوا الْأَلْبَابِ

“(Resûlüm!) Sana bu **mübarek** Kitab’ı, âyetlerini dü ünsünler ve akli olanlar ö üt alsınlar diye indirdik.”¹⁸

إِنَّ أَوَّلَ بَيْتٍ وُضِعَ لِلنَّاسِ لَلَّذِي بِبَكَّةَ وَهُدًى لِّلْعَالَمِينَ

“ üphesiz, âlemlere **bereket** ve hidayet kayna ı olarak insanlar için kurulan ilk ev (mâbet), Mekke’deki (Kâbe)dir.”¹⁹

وَجَعَلَنِي أَتَيْنَ مَا كُنْتُ وَأَوْصَانِي بِالصَّلَاةِ وَالزَّكَاةِ مَا دُمْتُ حَيًّا

“Nerede olursam olayım, O beni **mübarek** kıldı; ya adı ım sürece bana namazı ve zekâti emretti.”²⁰

وَقُلْ رَبِّ أَنْزَلْنِي مُنْزَلًا وَأَنْتَ خَيْرُ الْمُنْزِلِينَ

“Ve de ki: Rabbim! Beni **bereketli** bir yere indir. Sen, iskân edenlerin en hayırlısısın.”²¹

زَلْنَا مِنَ السَّمَاءِ مَاءً فَأَنْبَتْنَا بِهِ جِبَاتٍ وَحَبَّ الْحَصِيدِ

“Gökten **bereketli** bir su indirdik, onunla bahçeler ve biçilecek daneler bitirdik.”²²

¹⁶ En’am, 6: 92.

¹⁷ Enbiya, 21: 50

¹⁸ Sad, 38: 29.

¹⁹ Ali mran, 3: 96.

²⁰ Meryem, 19: 31.

²¹ Mu’minûn, 23: 29.

²² Kaf, 50: 9.

فَلَمَّا أَتَاهَا نُودِيَ مِنْ شَاطِئِ الْوَادِي الْأَيْمَنِ فِي الْبُقْعَةِ
الْعَالَمِينَ
مِنَ الشَّجَرَةِ أَنْ يَا مُوسَى إِنِّي أَنَا اللَّهُ رَبُّ

“Oraya gelince, o **mübârek** yerdeki vâdinin sa kıyısından, (oradaki) a aç tarafından kendisine öyle seslenildi: Ey Musa! Bil ki ben, bütün âlemlerin Rabbi olan Allah’ım.”²³

لِلَّهِ نُورُ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ مِثْلُ نُورِهِ كَمِثْلِكَ فِيهَا مِصْبَاحٌ الْمِصْبَاحُ فِي زُجَاجَةٍ الزُّجَاجَةُ كَأَنَّهَا كَوْكَبٌ
دُرِّيٌّ يُوقَدُ مِنْ شَجَرَةٍ زَيْتُونَةٍ لَا شَرْقِيَّةٍ وَلَا عَرَبِيَّةٍ يَكَادُ زَيْتُهَا يُضِيءُ وَلَوْ لَمْ تَمْسَسْهُ نَارٌ نُورٌ عَلَى نُورٍ يَهْدِي
اللَّهُ لِنُورِهِ مَنْ يَشَاءُ وَيَضْرِبُ اللَّهُ الْأَمْثَالَ لِلنَّاسِ وَاللَّهُ بِكُلِّ شَيْءٍ عَلِيمٌ

“Allah, göklerin ve yerin nûrudur. O’nun nûrunun temsili, içinde lamba bulunan bir kandillik gibidir. O lamba kristal bir fanus içindedir; o fanus da sanki inciye benzer bir yıldız gibidir ki, do uya da, batıya da nisbet edilemeyen **mübârek** bir a açtan, yani zeytinden (çıkan ya dan) tutu turulur. Onun ya ı, neredeyse, kendisine ate de mese dahi ı ık verir. (Bu,) nûr üstüne nûrdur. Allah diledi i kimseyi nûruna eri tirir. Allah insanlara (i te böyle) temsiller getirir. Allah her eyi bilir.”²⁴

فَإِذَا دَخَلْتُمْ بُيُوتًا فَسَلِّمُوا عَلَى أَنْفُسِكُمْ تَحِيَّةً مِّنْ عِنْدِ اللَّهِ طَيِّبَةً كَذَلِكَ يُبَيِّنُ اللَّهُ لَكُمْ الْآيَاتِ لَعَلَّكُمْ تَعْقِلُونَ

“Evlere girdi iniz zaman, Allah tarafından **mübârek** ve pek güzel bir ya ama dile i olarak kendinize (birbirinize) selâm verin. te Allah, dü ünüp anlayasınız diye size âyetleri böyle açıklar.”²⁵

“**Bûrike** ()”: “Mübârek kılındı” manasındadır:

فَلَمَّا جَاءَهَا نُودِيَ أَنْ مِّنْ فِي النَّارِ وَمَنْ حَوْلَهَا وَسُبْحَانَ اللَّهِ رَبِّ الْعَالَمِينَ

“Oraya geldi inde öyle seslenildi: Ate in bulundu u yerdeki ve çevresindekiler **mübârek kılınmı tır!** Âlemlerin Rabbi olan Allah, eksikliklerden münezzehtir!”²⁶

“**Tebârake** ()”: Mukaddes ve münezzeht olmak, (hissi yahut manevî) hayrı bol olmak, anı yüce olmak manasındadır:

²³ Kasas, 28: 30.

²⁴ Nur, 24: 35

²⁵ Nur, 24: 61.

²⁶ Neml, 27: 8.

الَّذِي بِيَدِهِ الْمُلْكُ وَهُوَ عَلَى كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ

“Mutlak hükümler elinde olan ve her şeye gücü yeten Allah ne **yücedir**.”²⁷

الَّذِي نَزَّلَ الْفُرْقَانَ عَلَى عَبْدِهِ لِيَكُونَ لِلْعَالَمِينَ نَذِيرًا

“Âlemlere uyarıcı olsun diye kulu Muhammed’e Furkan’ı indiren, Allah, **yüceler yücesidir**.”²⁸

الَّذِي إِنْ شَاءَ جَعَلَ لَكَ خَيْرًا مِّنْ ذَلِكَ جَنَّاتٍ تَجْرِي مِنْ تَحْتِهَا الْأَنْهَارُ وَيَجْعَلُ لَكَ فُصُورًا

“Dilerse sana bunlardan daha iyisini, altlarından ırmaklar akan cennetleri verecek ve sana saraylar ihsan edecek olan Allah’ın **anı yücedir**.”²⁹

الَّذِي جَعَلَ فِي السَّمَاءِ بُرُوجًا وَجَعَلَ فِيهَا سِرَاجًا وَقَمَرًا مُنِيرًا

“Gökte burçları var eden, onların içinde bir çera (güne) ve nurlu bir ay barındıran Allah, **yüceler yücesidir**.”³⁰

الَّذِي لَهُ مُلْكُ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ وَمَا بَيْنَهُمَا وَعِنْدَهُ عِلْمُ السَّاعَةِ وَإِلَيْهِ تُرْجَعُونَ

“Göklerin, yerin ve ikisi arasında bulunan her şeyin mülkü kendisine ait olan Allah ne **yücedir**! Kıyamet saatini bilmek de O’na mahsustur. Siz O’na döndürüleceksiniz.”³¹

اسْمُ رَبِّكَ ذِي الْجَلَالِ وَالْإِكْرَامِ

“Büyüklik ve ikram sahibi Rabbinin adı **yücelerden yücedir**.”³²

²⁷ Mülk, 67: 1.

²⁸ Furkan, 25: 1.

²⁹ Furkan, 25: 10.

³⁰ Furkan, 25: 61.

³¹ Zuhuf, 43: 85.

³² Rahman, 55: 78.

إِنَّ رَبَّكُمْ اللَّهُ الَّذِي خَلَقَ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضَ فِي سِتَّةِ أَيَّامٍ ثُمَّ اسْتَوَىٰ عَلَى الْعَرْشِ يُغْشِي اللَّيْلَ النَّهَارَ يَطْلُبُهُ حَثِيثًا وَالشَّمْسَ وَالْقَمَرَ وَالنُّجُومَ مُسَخَّرَاتٍ بِأَمْرِهِ أَلَا لَهُ الْخَلْقُ وَالْأَمْرُ اللَّهُ رَبُّ الْعَالَمِينَ

“*üpheresiz ki Rabbiniz, gökleri ve yeri altı günde yaratan, sonra Ar 'a istivâ eden, geceyi, durmadan kendisini kovalayan gündüze bürüyüp örten; güne i, ayı ve yıldızları emrine boyun e mi durumda yaratan Allah'tır. Bilesiniz ki, yaratmak da emretmek de O'na mahsustur. Âlemlerin Rabbi Allah ne yücedir!*”³³

ثُمَّ خَلَقْنَا النَّطْفَةَ عَلَقَةً فَخَلَقْنَا الْعَلَقَةَ مُضْغَةً فَخَلَقْنَا الْمُضْغَةَ عِظَامًا فَكَسَوْنَا الْعِظَامَ لَحْمًا ثُمَّ أَنْشَأْنَاهُ خَلْقًا آخَرَ
اللَّهُ أَحْسَنُ الْخَالِقِينَ

“*Sonra nutfeyi alaka (a ilanmı yumurta) yaptık. Pe inden, ala kayı, bir parçacık et haline soktuk; bu bir parçacık eti kemiklere (iskelete) çevirdik; bu kemikleri etle kapladık. Sonra onu ba ka bir yaratı la insan haline getirdik. Yapıp yaratanların en güzeli olan Allah pek yücedir.*”³⁴

اللَّهُ الَّذِي جَعَلَ لَكُمُ الْأَرْضَ قَرَارًا وَالسَّمَاءَ بِنَاءٍ وَصَوَّرَكُمْ فَأَحْسَنَ صُورَكُمْ وَرَزَقَكُمْ مِنَ الطَّيِّبَاتِ ذَلِكُمُ اللَّهُ رَبُّكُمْ
اللَّهُ رَبُّ الْعَالَمِينَ

“*Yeri sizin için yerle im alanı, gö ü de bir bina kılan, size ekil verip de eklin izi güzel yapan ve sizi temiz besinlerle rızıklandıran Allah'tır. te Allah, sizin Rabbinizdir. Âlemlerin Rabbi Allah, yücelerden yücedir.*”³⁵

1. 1. Tefsirlerde ‘Brk ()’ Kökünün Anlamları

Bereket, “hayrın bir yerde karar kılması” demektir. Bir dev e, bir yere çakılıp kalır da oradan ayrılamaz. Bunun için “brk” kökünün kullanılması buradan gelmektedir.³⁶ Hayrın kalıcı olmasına örnek olarak, verilen sadaka ve zekâtı örnek gösteren Ra ib el- sfehânî, maldan verilen sadaka ve zekâtın malı azaltmayacağı nı , zira onda bereket, kalıcı bir hayır oldu unu vurgulamı tır.³⁷

³³ Araf, 7: 54.

³⁴ Mü'minûn, 23: 14.

³⁵ Mü'min, 40: 64.

³⁶ Kurtubî, *el-Cami'u li-Ahkami'l-Kur'an*, Beyrut, 1985, c. XI, s. 515; *a.e.*, c. XII, s. 503; Fahrudin Er-Razî, *Tefsir-i Kebir (Mefâtihu'l-Gayb)*, Beyrut, 1990, c. VI, s. 489; *a.e.*, c. XVII, s. 170.

³⁷ sfehânî, Râğıb, *a.g.e.*, s. 119–120.

Es-Sabûnî, “ ” kelimesini açıklarken, bir görü e göre yerlerin bereketinin meyveler, göklerin bereketinin ya mur oldu unu kaydetmi tir.³⁸

بِنُو'لْجَزْوَءِ وَوَجَّيْنَاهُ وَلَوْطًا إِلَى الْأَرْضِ الَّتِي فِيهَا لِلْعَالَمِينَ³⁹ bnu'l Cezvî bu ayetin yorumunda öyle der⁴⁰: “Oranın bereketi udur; Yüce Allah, peygamberlerin ço unu oradan çıkarmı , oraya bolluk ve çok akarsu vermi tir”. bnu'l Cezvî'nin yorumunda bereketin kayna ının bir nedeni maddi temeller, di er nedeni ise manevî temellerdir.

Kurtubî'ye göre de “bereketlendirdi imiz” kendisinden ekinler ve mahsuller bitirip nehirler akıttı ımız yer demektir.⁴¹ Yüce Allah'ın: “Biz ise, o arzda zayıf dü ürülenlere lütfetmek, onları önderler yapmak ve onları mirasçılar kılmak istiyorduk”⁴² buyru unda sözü edilen lütuf da bu bereketle aynıdır. Âlemler için bereketli kılınması, âlemlere rahmet olan peygamberlerin oradan çıkmasına istiaedir.

Mevdudî ise, bu ayette sözü edilen ‘bereketli yer’ ile hem maddi hem de manevî de ere sahip olan Suriye ve Filistin topraklarının kastedildi ini, buraların dünyanın en verimli bölgeleri oldu unu ve birçok peygamberlerle de ereflendirildi ini belirtmi tir.⁴³

Muhammed Esed de, Filistin'in pek çok peygamberin çıktığı bir ülke oldu u için kendisinden ‘bereketli/kutlu yer’ olarak bahsedildi ini dile getirmi tir.⁴⁴

Razî de, bereketin dinî anlamda oldu unu belirtmi tir.⁴⁵

Bazı müfessirler bu yerin Mısır oldu unu dile getirmi olsalar da, srailo ularının tarihte Filistin ve am yöresine hakîm oldukları dikkate alınırsa bu görü ün zayıf kaldığı söylenebilir.⁴⁶

bn Abbâs'a göre ise mübarek topraklardan kasıt Mekke'dir. Beytu'1 -Makdîs oldu u da söylenmi tir.⁴⁷

Ebu Hayyan, مَنْ فِي النَّارِ وَمَنْ حَوْلَهَا⁴⁸ ayetini açıklarken, “Bu ifade ate in çevresindekilerin mübârek kılınmaya layık oldu unu göstermektedir. Çünkü burada çok büyük bir olay meydana gelmi ; Allah, Hz. Musa ile konu mu ve ona peygamberlik

³⁸ Sabûnî, Muhammed Ali, *Safvetü't-Tefâsîr*, st., trs., c. II, s. 325.

³⁹ Enbiya, 21: 71.

⁴⁰ bnu'l-Cezvî, Abdurrahman b. Ali, *Zadu'l-Mesir fi lmi't-Tefsîr*, Beyrut, 1987, c. V, s. 368.

⁴¹ Kurtubî, a.g.e., c. VII, s. 441.

⁴² Kasas, 28: 5.

⁴³ Mevdudî, Ebu'l-Ala, *Tefhimu'l Kur'an – Kur'an'ın Anlamı ve Tefsiri*, st., 1991. c. III, s. 317.

⁴⁴ Esed, Muhammed, *Kur'an Mesajı – Meal Tefsir* -, st., 1997. s. 296, 657, 659.

⁴⁵ Razî, a.g.e., c. XVI, s.174.

⁴⁶ Döndüren, Hamdi, *nsanlığa Son Ça rı Kur'an'ı Kerim*, st., 2003, c. I, s. 301; a.e., c. II, s. 530-531.

⁴⁷ Kurtubî, a.g.e., c. XI, s. 515.

⁴⁸ Neml, 27: 8.

görevini vermi tir” demi tir.⁴⁹ Dolayısıyla burada da bereketlenmenin sebebi manevî anlamda büyük bir olaya tanıklık etmekle ilgili olarak dü ünülmü tür.

Razî de; “O mıntıkanın, ate tekilerin ve onun etrafındakilerin mübârek kılınma sebebi, bu büyük hadisenin orada vaki olmasıdır. Ki, bu büyük i de, Yüce Allah’ın Hz. Musa ile konu ması, onu peygamber kılması ve onun elinden mucizeler izhâr etmesidir. O toprakların böyle olması da gerekir; çünkü o topraklar peygamberler ota ı, vahyin indi i mekân olup onların, ölülerini de, dirilerini de içinde bulunduran yerdir” demi tir.⁵⁰

Razî, ayetin açıklamasında farklı görü lere de yer vermi tir⁵¹:

“Ebu Hâtim’in nakletti ine göre Ubeyy, bn Abbâs ve Mücahid’in kıraati; “Ate ve onun etrafındakiler mübârek kılındı” eklindedir. En -Nehhâs dedi ki: Böyle bir rivayet sahih bir isnad ile elimizde bulunmamaktadır. Bulunsa dahi bu bir tefsir olarak kabul edilir. Bu durumda “bereket”, ate e ve onun etrafında bulunan melekler ile Musa’ya raci olur.

Taberî dedi ki: Yüce Allah: “*Ate in yanında olanlar da mübârek kılındı*” diye buyurup da “Ate in içinde bulunanlar mübârek kılındı” diye buyurmaması, “Allah seni mübârek kılsın” ekindeki kullanıma uygun gelmi tir. Nitekim aynı anlamda olmak üzere: “Allah onu mübârek kılsın” denilir. Bu ate in etrafında bulunanlar mübarek kılındı, demektir.

Bu da Musa’dır ya da ate in yakınında bulunanlar mübârek kılındı, demektir. Çünkü o, ate in ortasında idi.”

Es-Süddî dedi ki: Ate te melekler vardı. Dolayısıyla mübârek kılınma Musa ve meleklerle aittir. Yani, ey Musa, sen ve onun etrafında bulunan melekler mübâre k kılındınız. Bu da yüce Allah’ın Musa (as)’ya selâmı ve lütfudur. Tıpkı meleklerin brahim (as)’ın huzuruna girdiklerinde ona selam verdikleri gibi. Yüce Allah, (melekler vasıtasıyla) öyle buyurmu tu: “*Allah’ın rahmet ve bereketleri sizin üzerinize olsun , ey hane halkı!*”⁵²

⁴⁹ Ebu Hayyan, Muhammed b. Yusuf, *el-Bahru’l-Muhit*, Beyrut, 1993, c. VII, s.56.

⁵⁰ Razî, *a.g.e.*, c. XVII, s. 403.

⁵¹ Razî, *a.g.e.*, c. XIII, s. 136.

⁵² Hud, 11: 73.

وَهَدَىٰ لِلْعَالَمِينَ ۚ إِنَّ أَوَّلَ بَيْتٍ وُضِعَ لِلنَّاسِ لَلَّذِي بِبَكَّةَ ۚ وَهُدَىٰ لِلْعَالَمِينَ ۚ 53 ayetinde, Mescid-i Harâm, “mübârek” olarak sıfatlandırılmıştır. Bunun sebebi, Mescid -i Harâm’da Kâbe’yi tavaf etmenin, günahların affına sebep olmasıdır. 54

Razî de ‘mübârek’ sıfatıyla ilgili u açıklamaları yapmıştı 55:

Daha sonra Cenâb-ı Hak, “*Âlemler için mübârek olup hidayet vesilesi rehber olmak üzere...*” buyurmuştur. onu bil ki, Cenâb-ı Hak bu beyti (Kâbe’yi) muhtelif faziletlerle vafsetmiştir:

Birincisi: Burası, insanlar için (ibâdet amacıyla) kurulmuş ilk evdir. Bunun, fazilet bakımından ilk olmak mânâsına geldiğini daha önce söylemiştik. Biz buna, u izahları da ilâve edebiliriz:

a) Ali (r.a) “O, ‘bereket’ sıfatı kendisine tahsis edilmiş ve kendisine giren herkesin emin kılınmış oldu u ilk evdir” demiştir.

b) Hasan el-Basrî, “O, yeryüzünün, içinde Allah’a ibâdet edilen ilk mescididir” demiştir.

kincisi: Allah Teâlâ, Kâ’be’yi “mübârek” olmakla vasıflandırmıştır. Bu hususta iki mesele vardır:

Birinci Mesele; “Mübârek” kelimesi, hal oldu u için mansub gelmiştir. Buna göre ifâdenin takdiri, “O, mübârek oldu u halde Mekke’de yerleşmiş olan evdir” eklindedir.

kinci Mesele; “Bereket”in iki mânâsı vardır:

a) Artmak ve çoğalmak.

b) Devamlı olmak.

Allah Teâlâ devamlı, ezeli ve ebedî oldu u için “Tebârekellâh” denilir.” 56

وَنَزَّلْنَا مِنَ السَّمَاءِ مَاءً فَأَنْبَتْنَا بِهِ جَنَّاتٍ وَحَبَّ الْحَصِيدِ ۚ 57 “Gökten mübârek bir su indirdik ve onunla bahçeler, biçilecek taneler yeti tirdik” ifadesinde de görüleceği üzere, ya mur bereketin kaynağı olarak ele alınmıştır. Bu suyla, insanlar, güzel bahçeler,

⁵³ Ali mran, 3: 96.

⁵⁴ Taberî, Ebu Cafer Muhammed b. Cerir, *Cami’ul-Beyân an Te’vili Âyi’l-Kur’ân*, Beyrut, 1985, c. II, s. 319.

⁵⁵ Razî, *a.g.e.*, c. VI, s. 489.

⁵⁶ Razî, *a.g.e.*, c. VI, s. 489.

⁵⁷ Kaf, 50: 9.

meyveli a açlar, türlü türlü sebzeler, bu day, arpa ve ekip biçilen tüm di er hububata sahip olmaktadır.⁵⁸

Elmalılı Muhammed Hamdi Yazır da, bu mübârek su ile Kur'an arasında benzerlik kurmu , Kur'an'ın da insanlara hayat verdi ini, onları diriltti ini belirtmi tir.⁵⁹

⁶⁰ وَهَذَا كِتَابٌ أَنْزَلْنَاهُ, ⁶¹ وَهَذَا ذِكْرٌ, ⁶² كِتَابٌ أَنْزَلْنَاهُ إِلَيْكَ ayetlerinde de Kur'an-ı Kerîm, *mübârek kitap*, *mübârek zıkr* olarak tanımlanmaktadır.

Razî, bu tamlamalarla ilgili olarak u açıklamalara yer vermi tir ⁶³:

“Âyetteki “Mübârek olarak” (bir feyz kayna ı olarak) tabiridir. Me’ânî âlimleri “Mübârek bir kitap”, bereketi ve men faati devamlı olan, hayrı çok, sevap ve ma firetle müjdeleyip, kötü fiillerden ve günahlardan insanı alıkoyan bir kitaptır” demi lerdir. Ben de diyorum ki: “ limler ya nazari (teorik)tir ya da ameli (pratik)tir. Nazarî ilimlerin en ereflisi ve mükemmeli, Allah'ın zatını (varlı ını), sıfatlarını, fiillerini, hükümlerini ve isimlerini bilmektir. Görmez misin ki bunlar en mükemmel ilimlerdir ve bu kitapta buldu un ilimlerden daha ereflisi yoktur. Amelî ilimlere gelince, buradaki amelden maksad, ya azaların amelleridir, ya da kalbin amelleridir. Kalbin amelleri, “ahlakı temizlemek” ve “nefsi tezkiye etmek” diye isimlendirilir. Sen bu iki ilmi, bu kitapta buldu un tarzda ba ka hiçbir yerde göremezsin.”⁶⁴

⁶⁵ فَسَلِّمُوا عَلَى أَنْفُسِكُمْ تَحِيَّةً مِّنْ عِنْدِ اللَّهِ طَيِّبَةً Kurtubî bu ayeti, “Bu selamda dua anlamı ve kendilerine verilen selamı alanların dostlu unu kazanma mânâsı bulundu u için, Yüce Allah (cc) bu selama mübârek demi tir” diye yorumlamı tır.⁶⁶

⁶⁷ إِنَّا أَنْزَلْنَاهُ فِي لَيْلَةِ إِنَّا كُنَّا مُنذِرِينَ Kur'an'ın indirildi i gecenin ‘mübârek’ olarak tavsif edilmesi, Kadir Suresinde de ifade edildi i gibi, bu gecenin “ *bin geceden daha hayırlı olması*”⁶⁸ sebebiyledir.

⁵⁸ Sabûnî, Muhammed Ali, *a.g.e.*, c. II, s. 320.

⁵⁹ Yazır, Elmalılı Muhammed Hamdi, *Hak Dini Kur'an Dili*, st., 1992, c. VII, s. 228-229.

⁶⁰ En'am, 6: 155.

⁶¹ Enbiya, 21: 50.

⁶² Sad, 38: 29.

⁶³ Razî, *a.g.e.*, c.X, s. 24.

⁶⁴ Razî, *a.g.e.*, c.X, s. 24.

⁶⁵ Nur, 24: 61.

⁶⁶ Kurtubî, *a.g.e.*, c. XII, s.319.

Kurtubî, “Yüce Allah (cc) o gece kullarına çokça hayır, be reket, iyilik ve sevap indirdi i için o geceyi mübârek olarak tanımlamı tır” ekinde bu ifadeye açıklık kazandırmı tır.⁶⁹

Razî, ‘mübârek gece’ ifadesinde âlimlerin ihtilaf ettiklerini, bu geceye kimilerinin Kadir Gecesi, kimilerininse Beraat Gecesi dedikle rini kaydetmi tır.⁷⁰

الَّذِي بِيَدِهِ الْمُلْكُ⁷¹ Bu ayette, göklerin ve yerin mülkiyetini elinde tutan yüce Allah (cc)’ın, kullarına her türlü iyilikten bol bol verdi ine i aret edilmektedir.⁷²

اللَّهُ رَبُّ الْعَالَمِينَ⁷³ “Bereket” sözcü ünün kök anlamı, büyüklük, yücelik, süreklilik ve sa lamlıkla birlikte büyüme, artma ve geli me demektir. Bütün bu anlamlara ek olarak kelime, iyilik ve refah mânâlarını da ta ır. Buna göre ayet, “Onun iyilikleri ve faziletleri hudutsuzdur. O’nun hayrı her yere ula ır. O sınırı olmayan yüce bir mevki sahibidir. Üstelik O’nun iyilikleri ve faziletleri için bir bozulma veya eksilme söz konusu de ildir, sürekli ve sabittir.⁷⁴

“الَّذِي ”, Furkan Suresinde, Yüce Allah için 3 kere⁷⁵ kullanılan bu ibare ile ilgili olarak Mevdudî unları kaydetmi tir⁷⁶:

“Arapça “tebâreke” kelimesi son derece kapsamlı olup ‘Mübârektir’ kelimesi ile kar ılanamayaca ı gibi, bir cümleyle bile ifade edilemez. Bununla birlikte, belki birinci ve ikinci ayetlerin anlamları göz önüne alındı nda kavranabilir. Burada u anlamları ifade etti ini söyleyebiliriz:

1) Allah, en lütufkâr olandır. Bu yüzdendir ki, tüm insanlı ı uyarısın diye kulu Hz. Muhammed’e “el-Furkan” nimetini derece derece bah etmi tir.

2) Allah, en büyük ve en yüce olandır. Çünkü göklerin ve yerin hakimiyeti O’nundur.

⁶⁷ Duhan, 44: 3.

⁶⁸ Kadir, 97: 3.

⁶⁹ Kurtubî, *a.g.e.*, c. XVI, s.126.

⁷⁰ Razî, *a.g.e.*, c. XIX, s. 564-567.

⁷¹ Mülk, 67: 1.

⁷² Sabunî, *a.g.e.*, c. VI, s. 511.

⁷³ Araf, 7: 54.

⁷⁴ Mevdudî, *a.g.e.*, c. II, s. 43.

⁷⁵ Furkan, 25: 1, 10, 61.

⁷⁶ Mevdudî, *a.g.e.* c. III, s. 570-571.

3) Allah, en kutsal, en pâk ve en kâmil olandır. irkin her türlüünden uzak bulunup ilâhlı ında bir orta ı olmadı ı gibi, yerini alacak bir o la da muhtaç de ildir. Çünkü O, ebedî olandır.

4) Allah, rütbe bakımından da en yüce ve en ulu olandır. Mülk ve hükümranlık bütünüyle ve yalnızca O'na aittir ve kudret ve otoritesinde kimsenin payı yoktur.

5) Allah kâinatın yegâne yaratıcısı olup kâinattaki her bir eyi yaratmı ve takdir etmi tir.⁷⁷

'nin mâzî fiil oldu unu belirten Elmalılı M. Hamdi Yazır, kelimenin tasrif olunmaz, yani di er sîgaları çekilmez ve Allah'tan ba kasına isnad edilemez oldu unu belirtmi tir. Bu babda mübala a vardır ve kendisinden meydana geldi ini ifade eder.

“Bereket” ise bir eyde ilâhî hayrın devamlı ve kararlı olması demektir ki, “suyun havuzda birikip yükselerek durması” anlamından türemi tir. lâhî hayrın bulundu u eye, “mübârek” denilir. lâhî hayır, dar bir kalıba sokulup sayılamayacak ve hislerle bilinemeyecek bir ekilde meydana geldi inden, kendisinde be duyu ile bilinemeyen bir ziyadelik tesbit edilen eye de “mübârek” denilir. u halde ‘ kelimesi, mübâreklik, bizzat kendisinden zuhur etmek üzere, mübâreklikte büyük bir yükseklik ile kararlılık ifade eder. Ve bunun yani mübârekli in Allah Teâlâ hakkında sonradan olma veya de i me üphelerinden uzak bir ekilde dü ünülmesi gerekir.⁷⁸

Elmalılı M. Hamdi Yazır, bu kavramı açıklarken, “ulu” kelimesinin “ulumak” masdarından olması nedeniyle, bu sıfatı n Yüce Allah için kullanılmasının uygun olmayaca ının dü ünüldü ünü ifade etmi tir:

“Tebârake ()”, Türkçe’de ‘ululuk’ diye ifade edilebilse de, ‘ulu’ sıfatı, ‘ulumak’ masdarından emir kipine de ihtimali oldu u için, ho olmayan bir mânâyı

⁷⁷ Mevdudî, *a.g.e.* c. III, s. 570–571.

⁷⁸ Yazır, *a.g.e.*, c. VI, s. 46-48; Yazır, buradaki ikili anlamı detaylandırmaktadır: Bu tahlilde dü ünceye dayanak olacak iki kavram vardır: Biri sübût, biri de ziyâdelik’tir. Bunun için geçmi müfessirler de bunu, ba lıca iki mânâyı esas alarak tefsir etmi lerdir. Birisi mânâsıdır ki, varlı ı ezelf ve eb edî olarak gerekli olan mânâsıdır. Bunda devam ve karar mânâsı esas olarak alınmı tir. Di erinde ise tezayüd (ço alma) mânâsı esas alınarak iki vecih söylenmi tir. Bazıları, Allah Teâlâ’nın zatında yüceli ini ve Allah’tan ba ka eylerin noksanlı ını dü ünerek “yüce oldu” mânâsıyla tefsir etmi lerdir. Allah Teâlâ’nın zatında her eyden yüksek oldu unu ifade eder. Zatında yüksek, çok yüksek demek olur. Bazıları da fiil sıfatı olarak dü ünüp “hayır ve ihsanı arttı ve ço aldı.” diye hayır ve ihsanının artıp ço almasıyla tefsir etmi lerdir. Bazı yerde bu mânâların birisi, di er bazısında di eri daha uygun olmaktadır. u halde bn Abbas Hazretlerinden de iki rivayet oldu una göre, hem Allah’ın zafî sıfatını ve hem de fiilî sıfatını dü ünerek bütün bu mânâları to plamak daha uygun olaca ından yani “hem zatında, hem sıfatında, hem fiillerinde en mükemmel ve en olgun olmak üzere anı yüksek ve yücedir” mânâsıyla tefsir olunmu tur.

dü ündürmekten uzak olmadı ndan, dilin inceli ine dikkat eden edebiyatçılarca kullanılması uygun bulunmayıp ‘yüksek’ sıfatı buna tercih edilmi tir.⁷⁹

Yazır, di er yandan ‘bereket’ kelimesi için böyle bir zorluk söz konusu olmadı ının altını çizmektedir:

“Hâlbuki “bereket” kelimesinin ayrıca bir Türkçe kar ılı nı kullanmadı ımız gibi fiilin tercümesine de hiç imkân bulamıyoruz. Mübârek olsun yerinde “kutlu olsun” denirse de “bereket” yerine “kut” demiyoruz. te bu gibi sebeplerden dolayı, biz de meâlde ‘brk’ fiilini aynen muhafaza ile beraber “ne yüce feyyaz O” (ne yüce feyiz, bolluk ve bereket veren O) tabiriyle bir tefsir ifade etmek istedik. Bunun yerinde “yüksek, çok yüksek O”, yahut “çok, pek çok feyiz ve bereket sahibi O”, yahut “ne yüce kutlu O” demek mümkün olabilirdi.”⁸⁰

Di er bazıları öyle demi lerdir: “*tebâreke*”nin asıl mânâsı, bekaya ve devamlılı a delâlet edip, devenin veya ku un su üzerine çöküp yumulması mânâsına gelen ‘*burûku’l-ba’îr*’ ve ‘*burûku’t-tayr*’ deyimlerinden alınmı tır. Çukura da içinde su birikti i için, “*birke*” denilir. Buna göre “*tebâreke*”, “Allah Teâlâ, zâtı hususunda ezeli ve ebedî olarak bakidir, de i mesi imkânsızdır; yine sıfatları hususunda da bakidir ve bunların de i mesi de imkânsızdır” mânâsına gelir. Hak Teâlâ her türlü menfaat ve maslahatların yegâne yaratıcısı ve sürdürücüsü oldu una göre, O’nun “Tebâreke ve teâlâ” : “O, yüce ve münezzehdir” diye tavsif edilmesi gerekir.⁸¹

mam Kurtubî de “Tebâreke”nin anlamı hususunda farklı görü ler oldu unu belirtmi tir⁸²: El-Ferrâ der ki: Arapça’da bu kelime ile “tekaddese” buyru u anlam itibariyle aynıdır ve her ikisi de azameti anlatmak için kullanılır. “Tebâreke”nin, teâla (pek yüce) anlamında oldu u söylendi i gibi, ba ı ı pek yücedir, yani çok ve fazladır anlamında oldu u söylendi i gibi, nimetler ihsan et mesi, devamlı ve kesin sabittir, anlamında oldu u da söylenmi tir.⁸³

En-Nehhâs dedi ki: Bu açıklama, bu kelimenin dildeki anlamı ve türeyi i bakımından en uygun olanıdır. Çünkü bir eyin sabit olu unu anlatmak için “bereket”in de kökünü te kil eden “çöktü” fiili kullanılır. “Deve çöktü, ku suyun kenarına kondu” tabirleri de buradan gelmektedir ki bu da devamlı kalı ı ve sabit olu u ifade eder. (Mukaddes oldu anlamına geldi ini belirten) ikinci görü ise yanlı tır. Çünkü takdîs

⁷⁹ Yazır, *a.g.e.*, c. VI, s. 46-48.

⁸⁰ Yazır, *a.g.e.*, c. VI, s. 46-48.

⁸¹ Razî, *a.g.e.*, c. XVII, s. 170.

⁸² Kurtubî, *a.g.e.*, c. XII, s. 501.

⁸³ Kurtubî, *a.g.e.*, c. XII, s. 502.

(mukaddes bilme, kutsama) temi zlikten gelmektedir. Anlam itibariyle bununla bir ilgisi yoktur.⁸⁴

Bereketi konu edinen ayet incelenmesinden anlaşıldığı üzere bu kavram, insanların gerek dünyaya gerekse ahirete yönelik kazanç veya kayıplarını ilgilendirmektedir. Buna göre mümin, her türlü hayrın, nimet, bereket ve bolluğun Allah'ın kullarına bir ikramı olduğunu inanır, dua, niyaz ve dileklerinde daima O'na yönelir, her şeyi O'ndan ister, her hayrını O'ndan bekler. Böylece iç dünyasında güven ve huzura kavuşur.⁸⁵

Burada dikkatimizi çeken ilginç noktalardan bir tanesi de ne Arapça sözlüklerde ne de tefsirlerde *bereket* kelimesinin *ükür* anlamı yer almazken, Türkçe/Osmanlıca sözlüklerde bu anlamı da yer verilmiş olmasıdır. Hâlbuki Kitâb-ı Mukaddes'te ve ifade edildiği gibi her tüm dillerde “bereket” kelimesi ve karılığında kullanılan kelimelerde *ükür* anlamı da yer almaktadır. Aslında Kur'an'da yer alan Arapça kullanımlar dikkate alındığında dolaylı olsa da *ükretme* anlamı bu kök için kullanılabilir.⁸⁶ Örneğin ayeti şöyle anlamak mümkün olabilir:

هُ الَّذِي جَعَلَ لَكُمُ الْأَرْضَ قَرَارًا وَالسَّمَاءَ بِنَاءٍ وَصَوَّرَكُمْ فَأَحْسَنَ صُورَكُمْ وَرَزَقَكُمْ مِنَ الطَّيِّبَاتِ ذَلِكُمْ اللَّهُ رَبُّكُمُ اللَّهُ رَبُّ الْعَالَمِينَ

“Yeri sizin için yerleşim alanı, göğü bir bina kılan, size en güzel şekli veren ve sizi temiz besinlerle rızıklandıran Allah'tır. O Allah, sizin Rabbinizdir. Âlemlerin Rabbi Allah'a *ükürler olsun!*”⁸⁷

1. 2. Kur'an'da Bereketle Nitelendirilen Varlıklar

1. 2. 1. Peygamberler

Âlemlere rahmet için gönderilen peygamberlerin arasında Allah'ın özellikle ülü'l-azm peygamberleri vardır ki, Kur'an bunlardan bereketli, mübarek diye bahsetmektedir. Bu peygamberler Hz. Nuh, Hz. İbrahim, Hz. Musa, Hz. İsa ve Hz. Muhammed'dir.⁸⁸

⁸⁴ Kurtubî, *a.g.e.*, c. XII, s. 503.

⁸⁵ Günay, *D. A.*, c. V, s. 488.

⁸⁶ Türkmen, Mutlu, *Kur'an-ı Kerim ve Kitâb-ı Mukaddes'te 'Brk', 'Sbh' ve 'Kds' Köklerinin Semantik İncelemesi*, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ank., 2007, s. 196.

⁸⁷ Mümin, 40: 64.

⁸⁸ Ahzâb, 33: 7.

1. 2. 1. 1. Hz. Nuh

Hz. Nuh, Kur'ân-ı Kerîm ve Hz. Peygamber'in hadislerinde önemli bir yere sahiptir. Ülü'l-azm peygamberlerden olan Hz. Nuh; Allah'ın, putlara ibadete yönelip küfür ve sapıklıkta daldıklarında kavmine ilahi tebliğ ve onları istifa davet için gönderdiği ilk resuldür. Ondan sonra sırasıyla Hz. Hûd, Hz. Sâlih, Hz. Lût, Hz. İdris ve Hz. Musa (a.s.) gelir. Hz. Nuh'un davetine inkârla karşılık veren kavmine karşı Hz. Nuh Allah'a şikâyet ederek inkârcıları helâk etmesini, inananları ise bağışlamasını istedi.⁸⁹ Duasını kabul eden Allah, Hz. Nûh (a.s.)'a, üzülmemesini, bir gemi yapıp içine her cinsten birer çift almasını ve kendisine iman edenlerle birlikte o ülkeden uzaklaşmasını; nitekim kendisine iman etmeyenleri suda boğarak helak edeceğini vahyetti. Gökten boşanan, yerden fırlayan sular yükselince gemi yürümeye başlamıştı,⁹⁰ inkârcı kavmin tümü boğulmuş, gemide bulunan müminler ve gemiye alınan diğer canlılar kurtulmuştu.⁹¹

Allah'ın inananlarla birlikte tufandan kurtardıktan sonra Hz. Nuh'a verdiği diğer lütfü, onu bereketli topraklara çıkarma sıdır. Nitekim bu, Hz. Nuh'un

وَقَالَ رَبِّ انزِلني منزلاً مباركاً وأنت خير المُنزِلينَ

“*Yâ Rabbi! Beni bereketli bir yere indir. Zira sen iskân edenlerin en hayırlısısın.*”⁹² duası neticesinde vuku bulmuştur. Inkârcıların boğulmasından sonra Allah'ın emriyle sular çekildi. Yüce Allah onu ve kendisine tabi olan diğer müminleri gemiden kendisine lütfedilen bolluk ve bereketin bulunduğu toprağa çıkardı. Bu nimet Kur'an-ı Azîm'de şöyle ifade edilir:

قِيلَ يَا نُوحُ اهْبِطْ بِسَلَامٍ مِّنَّا وَبَرَكَاتٍ عَلَيْكَ وَعَلَىٰ أُمَّةٍ مِّمَّنْ مَعَكَ وَأُمَّةٍ سَنُتَعِّهُمُ ثُمَّ يَمَسُّهُمُ مِنَّا عَذَابٌ أَلِيمٌ

“*Denildi ki: Ey Nuh! Sana ve seninle beraber olan ümmetlere bizden selam ve bereketlerle (gemiden) in! Kendilerini (dünyada) faydalandıracağız, sonra da bizden kendilerine elem verici bir azabın dokunacağını ümmetler de olacaktır.*”⁹³

Bu ayetler Hz. Nuh (a.s.) ile kendisine iman eden az sayıdaki inananların ilahi güvenlik içinde bereketli topraklara çıktığını küfürde ısrar edenlerin ise ilahi bir cezayla

⁸⁹ Nûh, 71: 26–28.

⁹⁰ Hûd, 11: 42.

⁹¹ Ankebût, 29: 15.

⁹² Mü'minûn, 23: 29.

⁹³ Hûd, 11: 48.

helak edildi ini ayet sonraki ümmetlerde de bu isyan sürerse aynı akıbetin kendileri içinde geçerli olacağını göstermektedir.

Hz. Nuh'un gemisinin tufandan sonra karaya oturdu u yer ayette de belirtildi i üzere "Cûdî" da ıdır.⁹⁴ Çe itli tefsirlerde bu bölgenin tufandan sonra çok verimli hale geldi i belirtirmi tir. Tufandan sonra Hz. Nuh, Cûdî'ye indi inde orada faydalanılacak canlı ve bitki olmadı nı görünce nasıl ya ayaca ı nereden rızıklanaca ı hususunda endi eye kapıldı. te bunun üzerine Alla h ona, "*bizden emniyet ve bereketle in.*" diyerek endi elenmemesini, zira orada ihtiyaçları olan bütün rızıkları hatta daha fazlasını kendisine verece ini müjdeledi. Çünkü selamet ve bereket içeren bu va'd hayatı devam ettirmekten ve arzu edilen eyleri elde etmekten ibarettir.⁹⁵

Tefsîr-i Medârik'te, Hz. Nuh'un tufan olayından sonra bereket ve selametle Cûdî da nına inmesi, onun zürriyetinin ve inananların artacağını manasında oldu unun altı çizilir. Ondan sonra gelen peygamberler ve din önderlerinin ço unlu u onun soyundandır. Hatta Kur'an'da bereketle nitelendirilen ebu'l -enbiya Hz. brahim de Hz. Nuh'un soyundandır. Gemide onunla beraber olan müminlerin kıyamete kadar gelecek zürriyetlerine de bereketler vardır.⁹⁶

1. 2. 1. 2. Hz. brahim

Kur'an-ı Kerîm'de, hakkında en fazla bilgi verilen peygamberlerden olan Hz. brahim (a.s.) kendisinden sonra gelen peygamberlerin atası olması hasebiyle Yahudilik, Hıristiyanlık ve slamiyet'te de müstesna bir yere sahiptir. Kur'an'da Hz. brahim'in yüce ahlâkına geni yer verilmirmi tir. öyle ki Allah onu emsalsiz meziyetlerle donatmı , müttakilere imam ve resullere örnek kılmı tır. Peygamberler içinde onu kendine özel bir dost (Halîlullah) yapmı tır. Vahye mazhar kıldıktan sonra kavmini ir âdla vazifelendirmi , zorlu imtihanlardan geçirmi ; slam ümmetine Hz. brahim'in Hanif dinine uymasını emretmi , ondan Beytullah'ı in a etmesini ve temiz tutmasını istemi , öte taraftan kendi soyuna dair yaptı ı duasını da kabul etmi tir.

⁹⁴ Hûd, 11: 44; Taberî, Ebu Cafer Muhammed bn Cerîr, *Târîhu'r-Rusûl ve'l-Mülûk*, Kahire, 1990, c. I, s. 185, 187.

⁹⁵ Taberî, *Câmiu'l-Beyân an Te'vîli Âyi'l-Kur'ân*, c. VII, s. 73; Râzî, *a.g.e.*, c. XVIII, s. 6.

⁹⁶ Neseî, Ebu'l-Berekât Abdullah b. Ahmet b. Mahmut, *Medâriku't-Tenzîl ve Hakâiku't-Te'vîl*, Dıma k, 2005, c. II, s. 65.

Bütün bunlar, sadece kendisinin de il aynı zamanda aile sinin de Allah'ın bereketine mazhar oldu unu göstermektedir. Hz. Muhammed'in onun soyundan gelmi olması Hz. brahim'in Allah'ın bereketini ta ıdı nı kabul etmemizde en büyük kanıttır.

Sâffât sûresinde Hz. brahim'in ana yurdundan ayrılırken Allah'tan ken disine Salih bir evlat vermesini istedi i, bu salih evladın zürriyetinden peygamberlerin ve muhsin insanların çıkması için Allah'a niyazda bulundu u vurgulanır.⁹⁷ Hz. brahim'in duası üzerine Allah, ona halim bir erkek çocuk müjdelemi hiç çocu u yokken Hacer'den ilk erkek çocu a kavu mu tur. Çocuk ko ma ça ma eri ince de onu Allah yoluna kurban etmesi emredilmi tir. mtihanı ba arıyla veren Hz. brahim'e gösterdi i sabır ve itaate kar ılıklı bir mükâfat olarak ve de verilen ihsana ükretmesi için ilk e i Sara'dan shak adında bir o ul daha müjdele ndi.⁹⁸ Bu o lu da kendisi gibi bereketli kılındı:

وَبَارَكْنَا عَلَيْهِ وَعَلَىٰ إِسْحَاقَ

“Kendisini ve shak'ı mübarek (kutlu ve bereketli) eyledik.”⁹⁹

Zemah erî ve Râzî'ye göre, Hz. brahim ve shak'a “bereketler” v erilmesi, kelimenin manasının “sebât ve devam” oldu u için onların ikisinin de ahirete kadar saygı ve övgüyle anılmaları, nesillerinin ço alarak devam etmesi, srailo ullarının bütün peygamberlerinin shak'ın sulbünden gelmesi sebebiyledir.¹⁰⁰

Hz. brahim'in soyunun bereketli oldu unun bir delili de Allah Teâlâ'nın Al-i mran sûresinin “ üphesiz Allah, birbirinden gelme bir nesil olarak Âdem'i, Nuh'u, brahim ailesi ile mran ailesini seçip âlemlere üstün kıldı. Allah i iten ve bilendir.”¹⁰¹ ayeti do rultusunda Hz. Âdem ve Hz. Nuh'u birey olarak sayarken, mran ailesiyle birlikte Hz. brahim'den de “brahim ailesi” olarak bahsetmi olmasındır.

1. 2. 1. 3. Hz. Musa

Ulü'l-azm peygamberlerin üçüncüsü olan Hz. Musa'dan, Kur'an -ı Kerim'in 34 sûresinde, 136 yerde çe itli vesilelerle bahsedilmektedir.

⁹⁷ Sâffât, 37: 100–101.

⁹⁸ Sâffât, 37: 112; Taberi, *a.g.e.*, c. XII, s. 107.

⁹⁹ Sâffât, 37: 113.

¹⁰⁰ Zemah erî, Ebu'l-Kasım Carullah Muhammed b. Ömer, *el-Ke âfan Hakâiki't-Tenzîl ve Uyûni'l-Ekâvîl fî Vücûhu't-Te'vîl*, Beyrut, 2001, c. III, s. 310; Râzî, *a.g.e.*, c. XXVI, s. 138.

¹⁰¹ Al-i mran, 3: 33–34.

Risalet, Hz. Musa'ya Medyen'den dönü te verilmi tir. Hz. uayb'a on yıl hizmet ettikten sonra¹⁰² ailesiyle beraber Medyen'den ayrılır. Mısır'a dönmek üzere yola çıkan aile, mübarek Tûr (Sina) da ının civarında bir ate görür. Ate in oldu u yerde bereketli Tûr da ındaki Tuvâ Vâdisi'nin sa yamacında kendisine bir a açtan ses gelir. Bu husus Kur'an-ı Kerim'de u ekilde ifadesini bulmu tur:

“(Resûlüm!) Musa (olayının) haberi sana ula tı mı? Hani o, bir ate görmü ve ailesine: Bekleyin! Eminim ki bir ate gördüm. Belki ondan size bir me 'ale getiririm veya ate in yanında bir rehber bulurum, demi ti. Oraya vardı ında kendisine (tarafımızdan): Ey Musa! diye seslenildi: Muhakkak ki ben, evet ben senin Rabbinim! Hemen pabuçlarını çıkar! Çünkü sen kutsal vâdi, Tuvâ'dasın!”¹⁰³

Bu ayetlerde anlatılan hakikat Neml 27: 7. -8. ve Kasas 28: 29.-30. ayetlerde de anlatılmaktadır:

فَلَمَّا جَاءَهَا نُودِيَ أَنْ بُورِكَ مَنْ فِي النَّارِ وَمَنْ حَوْلَهَا وَسُبْحَانَ اللَّهِ رَبِّ الْعَالَمِينَ

“Oraya geldi inde öyle seslenildi: Ate in bulundu u yerdeki ve çevresindekiler mübarek kılınmı tır! Âlemlerin Rabbi olan Allah, eksikliklerden münezzehtir!”¹⁰⁴

فَلَمَّا أَتَاهَا نُودِيَ مِنْ شَاطِئِ الْوَادِي الْأَيْمَنِ فِي الْبُقْعَةِ الْمُبَارَكَةِ مِنَ الشَّجَرَةِ أَنْ يَا مُوسَى إِنِّي أَنَا اللَّهُ رَبُّ

الْعَالَمِينَ

“Oraya gelince, o mübarek yerdeki vâdinin sa kıyısından, (oradaki) a aç tarafından kendisine öyle seslenildi: Ey Musa! Bil ki ben, bütün âlemlerin Rabbi olan Allah'ım.”¹⁰⁵

Yüce Allah bu da ı ve bu vadiyi mübârek diye vasıflandırmı tır. bn Abbas'tan gelen rivayete göre mukaddes diye nitelendirilen “Tuva” kelimesi, vadinin ismidir.¹⁰⁶

Ke âf'ta beyan edildi i üzere bu kelime “mukaddes” lafzı ile kullanıldı ı için iki kere kutsal kılınmı tır. Zira Tuvâ, “kendisinde bereket bulunan ey” demektir ki, böylece kutsallık iki kere tekrarlanmı olmaktadır.¹⁰⁷

¹⁰² Kasas, 28: 27.

¹⁰³ Tahâ, 20: 9–12.

¹⁰⁴ Neml, 27: 8.

¹⁰⁵ Kasas, 28: 30.

¹⁰⁶ Taberi, a.g.e., c.XVI, s. 184

¹⁰⁷ Zemah erî, a.g.e., c. II, s. 624.

Ayrıca Allah o bereketli yerde Hz. Musa'yı peygamber olarak seçerken insanlar içinden sadece onunla konu tu u için orası mübarek kılınmıştır. Allah'ın konu tu masına ahit olan mekân elbette ki bereketli olmalıdır.

Beyzâvî'nin ifadesine göre, *بُورِكَ مَنْ فِي النَّارِ وَمَنْ حَوْلَهَا* “*Bu ate teki ve çevresindeki kimseler mübarek kılındı*” ifadesi geneldir. Hz. Musa bu topluluğun bir ferdi olduğundan mübarek kılınmıştır.¹⁰⁸ Çoğu müfessirlere göre “...ve ate in çevresinde bulunanlar”dan maksadın ise, Cebrail ve o yeri aydınlatmakla görevli melekler olduğudur.¹⁰⁹ Zemah erî'ye göre, ate ten maksat onun bulunduğu yerdir. Burada mübarek kılınanlar ise, Hz. Musa ile o yerin çevresinde bulunan kutsal topraklardır.¹¹⁰

Süddî der ki: Ate te melekler vardı, bu yüzden “mübarek kılınma” eylemi Hz. Musa ve meleklerle aittir. Hz. Musa da zaten ate in ortasındaydı. Yani ifade, “Ey Musa, sen ve onun etrafında bulunan melekler mübarek kıldınız” şeklindedir. Bu da Allah'ın, ona olan selâmı ve lûtfudur. Aynı şekilde Hz. İbrahim de Allah'ın selâmı ve lûtfuna mazhar kılınmıştır. Tıpkı, Hûd sûresinin 73. ayetinde Yüce Allah, meleklerin diliyle ona “*Allah'ın rahmet ve bereketleri sizin üzerinize olsun, ey ev halkı!*” buyurması gibi.¹¹¹

Allah Teâlâ'nın, “...o mübarek yerdeki vadinin sa kıyısında kendisine öyle seslendirildi...” ifadesinde belirttiği yerin adı toprakları içinde olduğu dile getirilmektedir. Ayrıca orasının “buk'a-yı mübarek”¹¹² diye nitlendirilmesi, peygamberliğin orada zuhûr ettiği, onlara orada risalet verildiği, orada ya ayıp orada vefat ettiği ve özellikle de Hz. Musa'nın risaletinin orada başladığı, Allah ile orada konu tu u ve Rabbinden dokuz mucizeyi orada aldığı içindir.¹¹³

1. 2. 1. 4. Hz. sa

Hz. sa Kur'an-ı Kerîm'de sa, bîn Meryem ve Mesih şeklinde zikredilen, kendisine ncil verildiği, Hz. Muhammed (s.a.v.)'i müjdelediği belirtilen, “Allah'tan bir ruh ve kelime” olarak tavsif edilen fakat bir kul olduğu vurgulanan “ülül'âzım peygamberler”den biridir. Mesih branice “mübarek” anlamındaki “*مشيحا*” *me iha*

¹⁰⁸ Beyzâvî, Ebu Said Nasiruddîn Abdullah b. Ömer b. Muhammed e - irazî el-Kâdî, *Envâru't-Tenzîl ve Esrâru't-Te'vîl*, Beyrut, 1911, c. II, s. 192.

¹⁰⁹ Taberî, *a.g.e.*, c. XIX, s. 164–165.

¹¹⁰ Zemah erî, *a.g.e.*, c. III, s. 137.

¹¹¹ Kurtubî, *a.g.e.*, c. XIII, s. 158.

¹¹² Buk'a, normal araziden başka türlü olan arazi parçası demektir. Tuvâ Vadisi'ndeki “buk'a”nın mübarek olması; Allah'ın özellikle ayet ve nurlarının orada ortaya çıkması yani Hz. Musa'nın Allah ile konu masının ve peygamberlikle şereflendirilmesinin orada gerçekleşmesi sebebiyledir. (Yazır, *a.g.e.*, c. VI, s. 184.)

¹¹³ Bursevî, İsmail Hakkı, *Tefsîru Ruhi'l-Beyân*, Beyrut, 2001, c. VI, s. 413.

kelimesinden gelir. sa ise “ايشو” *Î au*’nun Arapça söyleni idir. ki isimde “مسح” kelimesinden türemi tir. sa, bereketle mesh edildi i (mesh edilerek kutsandı ı) ya da günahlardan temizlendi i veya bir yerde durmayıp dünyayı dola tı ı için kendisine *Mesih* denilmi tir.¹¹⁴

Hız. sa’nın, daha do madan önce mübarek kılındı ı ayetlerde yerini almı tir. Hız. Meryem, Hız. sa’nın mensup oldu u mran ailesinin yanı sıra, kendisinin de se çkin ve “mübarek” oldu u Meryem sûresinde belirtilmektedir. Kur’an -ı Kerîm Hız. sa’nın a zından bu konuyu öyle anlatır:

“Çocuk sa öyle dedi: Ben, tek olan Allah’ın kuluyum. O, bana Kitab’ı verdi ve beni peygamber yaptı. Nerede olursam olayım O, beni müb arek kıldı...”¹¹⁵

Ayette ifade edilen “mübarek”ten maksat Hız. sa’nın, bulundu u her yerde insanlara faydalı olmasıdır. Bu fayda, ya umumi olarak yararlı olmak veya iyili i emredip kötülü e engel olmak suretiyle faydalı olmak yahut da hayrı ö retici durumda faydalı olmaktan ibarettir.¹¹⁶ Fukahâ, buradaki Hız. sa’nın bereketinin, her nerede olursa olsun iyili i emredip kötülükten sakındırması oldu u hususunda ittifak etmi lerdir.¹¹⁷

Hız. sa’nın ayette zikrolunan bereketi, kendisine mucizeler verilmesi, insanlara faydalı olması, onlara faydalı ilim ö retmesi, salih amel i lemeye davet etmesi, tertemiz ahlâk ile ahlâklandırması ve nefislerini tezkiye etmesi, ölüleri diriltmesi, kör ve alcaları iyile tirmesi, güçlüyü ıslah edip zayıfa yardımda bulunması hususundadır.¹¹⁸

Fahreddin Râzî, Tefsîr-i Kebîr’inde Hız. sa’nın mübarek vasfını anlatırken, “Cenâb-ı Hak onu nasıl mübarek kıldı ki, o gelmeden önce insanlar do ru din üzerinde iken, niçin o geldikten sonra -pek az kimse hariç- ço u grupla maya ve teslisi savunmaya ba ladılar?” sorusuna öyle yanıt vermektedir:

Birincisi: Arapçada bereket kelimesi “sebât etmek, durmak” anlamındadır. Buna göre ayetin manası “O beni kendi dini üzere sabit ve kararlı kıldı” ekinde olur.

kincisi: Hız. sa sadece “mübarek” bir ahsiyet id i. Yani, insanlardan farklı yönü, onun “bereketli” peygamber olu uydu. Zira O, insanlara dini ö retiyor, Hak yoluna davet ediyordu. E er onlar sapmı larsa, bu Hız. sa yüzünden de il, tamamen kendi amellerinden dolayı sapmı lardır.

¹¹⁴ Beyzâvî, *a.g.e.*, c. II, s. 207.

¹¹⁵ Meryem, 19: 30–31.

¹¹⁶ bn Kesîr, Ebu’l-Fidâ smail b. Ömer, *Tefsîru’l-Kur’âni’l-Azîm*, Beyrut, 1988, c. III, s. 126.

¹¹⁷ Taberî, *a.g.e.*, c. XVI, s. 101–102.

¹¹⁸ Neseî, *a.g.e.*, c. II, s. 334.

Üçüncüsü: Arapçada bereket kelimesi aynı zamanda “galib olma, yükseklik” anlamındadır. Buna göre ayetin manası, “Allah beni bütün hallerimde, i lerimde galib kıldı, ba arıya ula tırdı, umdu uma nail kıldı, çünkü ben, dünyada kaldı ım sürece ba kalarına hüccetle hükümran olaca ım. Fakat o malum vakit geldi inde, Allah beni kendi katına yükselterek ikramda bulunacak” eklindedir.

Dördüncüsü: O, insanlara kar ı mübarekti. Çünkü dua ederek Allah’ın izniyle ölüleri diriltiyor, kör ve alacalı hastaları tedavi ediyordu. Dolayısıyla bu muc izevî fiilleri Allah’ın onayı olmadan yapması mümkün de ildir.”¹¹⁹

1. 2. 1. 5. Hz. Muhammed

Âlemlere rahmet Hz. Muhammed (s.a.v.)’in hem kendisinde hem fiillerinde bereket hâsıl olmu tur. Kendisinden hissedilip mü ahede edilebilecek ola anüstü birçok hayır ve bereketler zuhur etmi tir. Onlardan biri, mübarek parmaklarından suyun fı kırıp akmasıdır. bn Mesûd, Alkâme b. Kays’tan u rivayeti naklediyor:

“Biz Resûlullah ile beraberdik. Suyumuz yoktu. Allah Resûlu:

-“Yanında fazla suyu olandan isteyin!” diye emr etti.

Bunun üzerine, ona su getirildi. Onu bir kaba döktü, sonra mübarek avucunu onun içine koydu. Bir de baktık ki, Resûlullah’ın mübarek parmakları arasından su fişkırmağa başladı. Herkes ondan abdestini aldı ve kana kana su içti.”¹²⁰

Hz. Peygamber dünyada iken müşahede edilen bir mucizesi de, yemeği çoğaltmasıdır. Şöyle ki, Câbir (r.a)’den nakledilen hadiste “ Hendek günü Allah Resûlü’nün duası bereketiyle bir ölçek arpa ve bir oğlakla tam bin kişi doymuştur.” rivayeti vârid olmuştur. Hadisin devamında C abir (r.a.) diyor ki:

“Allah’a yemin ederim ki, hepsi yediler ve gittiler. Bizim tenceremiz hâlâ olduğu gibi kaynıyordu. Hamurumuz olduğu gibi ekmek yapılmak üzere öylece hazır duruyordu. Çünkü Resûlullah, bereketli olması için hamura ve tencereye okumuş d ua edip üflemişti.”¹²¹

Âlemlere rahmet Hz. Muhammed (s.a.v.)’in yaptığı dualar sayesinde neslin arttığı da bilinmektedir. Hz. Peygamber; Hz. Enes’in annesi, oğlu için dualar istediğinde: “Allah’ım! Enes’in malını ve neslini artır.” şeklinde dua etmiştir. Dah a

¹¹⁹ Râzî, *a.g.e.*, c. XI, s. 183.

¹²⁰ Buhârî, Menâkıb, 4; Müslim, Zühd, 18.

¹²¹ Buhârî, Meğâzî, 29; Müslim, Eşribe, 20.

sonra Enes şöyle söylemiştir: “Allah’a yemin olsun ki, o duadan sonra malım çoğaldı, çocuğum, hatta torunlarım bile şu anda yüze ulaştı.”¹²²

1. 2. 2. Bölgeler

1. 2. 2. 1. Mekke-Kâbe

Yüce Allah Mekke’yi dünyanın en kutsal şehri kılmıştır. Mekke şehrinin yer aldığı bölge her şeyden önce “mukaddes, saygınlığı korunan ve içinde günah işlemekten sakınılan yer” anlamına gelen “Harem” adıyla anılmaktadır.¹²³ Burada konu edilen arazi, şehre ait olan ve ona bağlı bulunan yerlerdir. Esas şehrin kurulduğu yer, “Batn -ı Mekke”, “Ümmü’l-Kurâ” olduğu gibi, “ziraat yapılmayan vâdi” ismiyle de anılmaktadır. Mescidin inşâ edildiği düzlük, “Bekke” diye isimlendirilir. Mekke’nin özel ismi olan Bekke, insanların izdiham meydana getirdikleri yer anlamına geldiği gibi, mütekebbirlerin kahrolduğu; boyun eğdiği yer manasına da gelmektedir.¹²⁴

Mekke’nin asıl önemi, Allah’a kulluk maksadıyla yapılmış ilk mâbed olan Kâbe’nin burada bulunmasından kaynaklanmaktadır. Kur’ân’da Allah’ın evi kabul edilen Kâbe’nin yer aldığı Mekke ve çevresinin her türlü tecavüden korunmuş güvenli bir yer, insanların manen temizlenip arındığı bir bölge olduğuna işaret edilmiştir. Kâbe ve civarına Kur’ânî tabirle “Mescid-i Haram” denilir.¹²⁵ Yaklaşık 22.000 m² genişliğinde olan bu alan, Makâm-ı İbrahim, Hatim, Metâf ve Zemzem kuyusu gibi önemli yerlere sahiptir. Kâbe, Allah’a kulluk amacıyla yeryüzünde bina edilen ilk mâbeddir. Mescid-i Haram denilen kutsal yerin ortasındadır. Dört köşeli olduğu için bu adı almıştır. Namaz kılarken nerede olurlarsa olsunlar bütün insanlar o tarafa yönelerek ibadetlerini yapar.

Müslümanların kiblesi olan Kâbe’nin, Makâm -ı İbrahim’in, Zemzem kuyusunun, Hatim ve Metâf in burada bulunması, Hz. Peygamber (s.a.v.)’in burada doğup büyümüş olması, ilk vahyin burada Hira/Nur dağında gelmiş olması, Resûl-i Ekrem (s.a.v.)’in en sâdik dostu Hz. Ebûbekir (r.a.)’le birlikte sığındıkları Sevr mağarasının bu civarda bulunması, kutlu şehrin önemini ve kutsiyetini bir hayli arttırmaktadır.

¹²² Müslim, Fedâilü’s-Sahâbe, 4.

¹²³ Mâide, 5: 97; Ankebût, 29: 67.

¹²⁴ İsfehânî, *a.g.e.*, s. 140; Hamevî, Ebu Abdullah Şihabeddîn Yakut b. Abdullah, *Mu’cemu’l-Buldân*, Beyrut, trs., c. V, s. 182.

¹²⁵ Tevbe, 9: 19.

Müslümanların kıblegâhı olan Kâbe'nin, yüce kitabımız Kur'ân -ı Kerîm'deki ifadesiyle “ilk kurulan ev” olması hasebiyle bereketi şöyle anlatılmaktadır:

إِنَّ أَوَّلَ بَيْتٍ وُضِعَ لِلنَّاسِ لَلَّذِي بِبَكَّةَ مُبَارَكًا وَهُدًى لِّلْعَالَمِينَ

“ üphesiz âlemlere bereket ve hidayet kayna ı olarak insanlar için kurulan il k ev (mabet), Mekke'deki Kâbe'dir.”¹²⁶

Bu ayet, Kâbe-i Muazzama'nın bereket ve ulviyetini, sâir mâbetlere karşı efdaliyetini inkâr edenlere karşı apaçık bir reddiye kabilindedir.

Şüphe yoktur ki, Hz. İbrahim ve Hz. İsmail'in inşa ettiği Beytullah insanların namaz, hac, tavaf ve diğer ibadetleri için kurulan ilk evdir. Bu yüzden Allah onu bereketli/mübarek bir mekân olarak nitelemiştir.

Kâbe'nin, yeryüzünde kurulan ilk mabet oluşunun hadisteki delili, Buhârî ve Müslim'in ittifâken rivayet ettikleri şu hadistir :

“Ebû Zerr (r.a.), Resûlullah (s.a.v.)'a, “Yeryüzünde kurulan ilk mescit hangisidir?” diye sormuş. Allah'ın Resülü (s.a.v.) de: “Dünyada ilk kurulan mabet Mescid-i Haram'dır” buyurmuştur. Ebu Zerr tekrar: “Sonra hangisidir?” diye sormuş, Hz. Peygamber (s.a.v.) de: “Mescid-i Aksa'dır” demiştir. Ebû Zerr (r.a.): “Bu ikisinin arasında geçen zaman ne kadardır? diye sormuş. Resûl -i Ekrem (s.a.v.) de: “İkisi arasında geçen zaman kırk senedir...”¹²⁷ cevabını vermiştir.

Ayrıca Hz. Peygamber, “Allah'a yemin olsun ki, yeryüzünde Allah'ın en hayırlı, en sevgili toprağı Mekke (Kâbe)'dir. Şayet ben oradan çıkarılmamış olsaydım, asla çıkmazdım.”¹²⁸ buyurmuştur.

Müslümanların kıblesi ve aynı zamanda en faziletli mekân olan Kâbe -i Muazzama, Allah Teâlâ tarafından mübarek kılın mıştır. Müfessirler, Âl-i İmrân sûresindeki bu ayeti açıklarken, Beytullah'ın çok hayırlı ve menfaatli bir yer olduğunu ifade ederler. Mescid-i Haram'da, insanların tahmin edemeyeceğı maddî ve manevî bereketler mevcuttur. Allah, Kâbe ve çevresini “bereket kaynağı” kılmış, fazilet bakımından diğer mescitlere üstün yapmıştır. Burada yapılan ibadetlerin sevabının, diğer mescitlerde yapılan ibadetlerin sevabından kat kat fazla olduğunu, diğer yandan, ibadetler sayesinde günahların affının bol olduğunu ve daha pek çok menfaatlerin

¹²⁶ Âl-i İmrân, 3: 96.

¹²⁷ Buhârî, Enbiyâ, 10, 40; Müslim, Mesâcid, 1, 2; Nesâî, Mesâcid, 2; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, c. I, s. 150, 156, 157, 160, 166; İbn Mâce, Mesâcid, 7.

¹²⁸ İbn Kesîr, *a.g.e.*, c. I, s. 392–393.

bulduğunu beyân için Kâbe ve çevresi mübarek kılınmıştır. Kâbe'yi ziyarete gelenler her seferinde artıyor, bu mübarek bölge dünyanın her bir yanından ziyaretçileriyle dolup taşıyor. Beytullah'ın bereketi, orada hacceden, tavaf eden, n amaz kılan, umre yapan, îtikâfa giren, Kur'ân okuyan ve diğer ibadetleri eda eden müminlerin geçmiş günahlarının keffâretine, üstelik yaptıkları güzel amellerinin de bol bol sevabına ve bu yolla yüce Allah'ın cennetine vesile oluyor.¹²⁹ İşte orasının mübarek ve bereketli olmasının sırrı budur.

Kâbe'nin maddî bereketine gelince, Hz. İbrahim'in bu mübarek yer için özel bir duası vardır. İbrahim (a.s.), hanımı Hacer ve oğlu İsmail ile beraber Kâbe yakınlarında bir yere yerleşmişti.¹³⁰ Mekke o zamanlar tarıma elverişli olmayan, susuz, kuru, ekinden yoksun çorak bir yer idi. Hz. İbrahim orasının emin bir belde olmasını, saldırı ve afetlere karşı güvenli olmasını, kıtlık ve mahsul eksikliğine karşı bol rızıklı olmasını ve inananların bu nimetlerden daima faydalanması için Allah'a niyazda bulunmuştu. Allah, Hz. İbrahim'in bu temennisini kabul etmiş ve o günden bu yana o mübarek yeri güvenilir, müminler için rızık bol ve bereketli bir şehir kılmıştır. İşte Halil İbrahim duasının bereketiyle olsa gerek her mevsimde her türlü nimeti, muhtelif gıda maddelerini Mekke'de fazlasıyla bulmak mümkündür.

Orası, ekin bitmeyen bir vadide ve çıplak bir çölde bulunmasına rağmen, Yüce Allah'ın, “*Her bir eyin mahsullerinden oraya toplanıp getirilir*”¹³¹ ayetinde belirttiği gibi bir özelliğe sahiptir. Oraya çeşitli bölgelerde yetişen her türlü sebze, meyve ve diğer ürünler bolca getirilmekte ve burada yaşayanların rızıkları temin edilmektedir.¹³²

Üstelik bütün bu ürünler, çoğu şehirlere (meselâ Mısır, Şam gibi) kıyasla daha ucuz ve kalitelidir.¹³³ Bugün Mekke şehrinde bir milyonun üzerinde nüfus vardır. Ayrıca her yıl hac mevsiminde üç milyon dolayında hacı bu mübarek yeri ziyaret ettiği halde ne yiyecek, ne içecek ne de başka cihetten sıkıntı çekmektedir. Herkes fazlasıyla ve de kolaylıkla her türlü rızık bulabilmektedir. Çünkü burada Hz. İbrahim (a.s.)'in bereketi ve özel duası vardır. En önemli bereketi ise, elbette ki Zemzem suyudur.

¹²⁹ Bkz. Taberî, *a.g.e.*, c. IV, s. 13–15; Zemahşerî, *a.g.e.*, c. I, s. 203; Râzî, *a.g.e.*, c. VIII, s. 148; Kurtubî, *a.g.e.*, c. IV, s. 139; Neseî, *a.g.e.*, c. I, s. 275; Ebussuûd, Muhammed b. Muhyiddîn el-İmadî, *Tefsîru Ebi's-Suud r adu Akli's-Selîm ilâ Mezâyâ'l-Kur'âni'l-Kerîm*, Beyrut, trs., c. II, s. 60; Bursevî, *a.g.e.*, c. II, s. 83; Şevkânî, Ebu Abdullah Muhammed b. Ali, *Fethu'l-Kadîr*, Beyrut, 1983, c. I, s. 362.

¹³⁰ İbrahim, 14: 37.

¹³¹ Kasas, 28: 57.

¹³² Mevdûdî, *a.g.e.*, c. II, s. 555.

¹³³ Rızâ, Muhammed Reşîd, *Tefsîru'l-Kur'âni'l-Hakîm Tefsîru'l-menâr*, y.y., trs., c. IV, s. 7; Merâğî, Ahmed Mustafa, *Tefsîru'l-Merâ i*, Beyrut, trs., c. IV, s. 7.

Zemzem pınarı, Hz. İbrahim'in oğlu İsmail'in, ağlarken yerden çıkarttığı ve o günden beri kesintisiz olarak var olan mübarek bir sudur. İşte bu gerçekler de, mübarek beldenin maddî bereketini teşkil eden unsurlardır.

Hâsılı, Allah Teâlâ bu mübarek şehri ve içinde barındırdığı mübarek Kâbe'yi, saydığımız maddî ve manevî bereketiyle en faziletli mekân konumuna getir miştir.

1. 2. 2. 2. Kudüs - Mescid-i Aksâ

Kudüs şehri “bereket, mübarek olmak” anlamına gelen “k -d-s” kökünden gelmekte olup, bu isim kendisine Müslümanlar tarafından verilmiştir. Bunun en önemli sebebi, orada en faziletli üç mescidden birinin bulunmuş olm asıdır. Şehrin adı Kur’ân-ı Kerîm’de geçmemekte ama “Mescid -i Aksa”¹³⁴, “Arz-ı Mukaddese”¹³⁵ gibi tâbirlerle ya Kudüs’teki Beytü’l-Mukaddes¹³⁶ ya da bu şehrin bulunduğu Filistin toprakları kastedilmektedir.¹³⁷

Allah, İsrailoğulları’na verdiği gibi başka hiçbir kav me, büyük nimetler vermemiştir. Mâide sûresinin 21. ayeti “*Ey kavmim! Allah’ın size (vatan olarak) yazdı ı mukaddes topra a girin...*” ile Yûnus sûresinin 93. ayetinde “*Andolsun biz srailo ulları’nı güzel bir yurda yerle tirdik...*” onları Hz. Musa vasıtasıyla Firavun’un zulmünden kurtardıktan sonra, vaadedilen mukaddes topraklara (arz -ı mev’ûd) girmeleri istenmişti. Ancak verdikleri sözde durmayıp hak yoldan saptılar ve mukaddes topraklara varis olma vasfını kaybettiler.

A’râf sûresi 137. ayette de Yahudilerin, “*yerin do u ve batı tarafları*”na mirasçı kılındıkları ifade edilmektedir.

Enbiyâ sûresi 71. ayette de Allah Teâlâ, Hz. İbrahim ve Hz. Lût’u, Nemrud’un zulmünden kurtararak yerleştirdiği ülkeyi “bereket”le tavsif etmiştir.

Bundan başka, Hz. Süleyman (a.s.)’in emrine verilen kasırga (gibi esen) rüzgarın estiği yer de Enbiyâ sûresi 81. Ayette “bereket”li topraklar olarak tavsif edilmektedir.

Nihayet İsrâ sûresinde, Hz. Muhammed (s.a.v.)’in Miraç esnasında Mescid -i Haram’dan Mescid -i Aksâ’ya doğru yürütüldüğü ve bu mescidin bulunduğu yer ve çevresinin çeşitli “bereket”lerle donatılmış olduğu bildirilmektedir. Mescid -i Aksa ise, Kudüs’te eski Süleyman mabedinin bulunduğu yerde inşâ edilmiş olan camidir. İşte

¹³⁴ İsrâ, 17: 1.

¹³⁵ Mâide, 5: 21.

¹³⁶ Taberî, *a.g.e.*, c. XV, s. 16–17.

¹³⁷ Râzî, *a.g.e.*, c. XI, 196–197.

ayetlerde Allah'ın vaadi olan bu yerler, “arz -ı mukaddese”dir, temiz, pak ve mübarek yerlerdir:

سُبْحَانَ الَّذِي أَسْرَى بِعَبْدِهِ لَيْلًا مِّنَ الْمَسْجِدِ الْحَرَامِ إِلَى الْمَسْجِدِ الْأَقْصَى الَّذِي بَارَكْنَا حَوْلَهُ لِنُرِيَهُ مِنْ آيَاتِنَا إِنَّهُ

هُوَ السَّمِيعُ الْبَصِيرُ

“Bir gece, kendisine âyetlerimizden bir kısmını gösterelim diye (Muhammed) kulunu Mescid-i Harâm'dan, çevresini mübarek kıldıımız Mescid-i Aksâ'ya götüren Allah noksan sıfatlardan münezzehtir; O, gerçekten i itendir, görendir.”¹³⁸

Ayetlerde belirtilen bu bereketli ve verimli ülkenin tam olarak neresi olduğu hususunda Elmalılı Hamdi Yazır kastedilen toprakların Kudüs ve civarı olduğunu söylemektedir.¹³⁹ Kanaatimizce de bu görüş daha isabetlidir. Çünkü Müslim'in “Allah, Arîş ile Fırat arasını mübarek (bereketli) kılmış ve özellikle Filistin'i mukaddes kılmıştır.”¹⁴⁰ rivayeti de bunu destekler mahiyettedir.

Resûl-i Ekrem (s.a.v.)'in Miraç ile müşerref olması, onun ne kadar mümtaz bir peygamber olduğunu göstermektedir. Onun miracına mahal olan yerlerden birinin Mescid-i Aksa olması da çok manidardır. Kudüs'ün önemini artıran da, bu mübarek mescidin orada bulunmasıdır. Bu vesileyle Allah, bu mescidi ve çevresini “bereket”li kılmış, faziletini yükseltmiştir.

Müfessirlere göre Mescid-i Aksâ'nın bereketinden maksat, onun dinî ve dünyevî bereketidir. Hz. Musa (a.s.)'dan İsa (a.s.)'ya kadar vahyin iniş yeri ve peygamberlerin ibadetgâhı olması, müminlerin mesken tuttuğu arazi olması, en önemlisi Hz. Muhammed (s.a.v.)'in mirâc'a buradan yükselmiş olması, bu yerin dinî bereketini ifade eder.

Allah Teâlâ'nın, yaşayanlar için çevresini bereketli kılması, toprağını münbit ve verimli kılması, çeşitli ve bol rızıklar çıkartması, etrafını nehir, ağaç, çiçek ve meyvelerle donatmış olması ve diğer başka menfaatler, onun dünyevî bereketini teşkil etmektedir.¹⁴¹

Sonuç itibariyle diyebiliriz ki, Kudüs, Allah'ın maddî -mânevî bereketlerine

¹³⁸ İsra 17: 1.

¹³⁹ Yazır, a.g.e., c. V, s. 275.

¹⁴⁰ Müslim, İmân, 282.

¹⁴¹ Zemahşerî, a.g.e., c. I, s. 331, c. II, s. 351; Tabersî, Ebu Ali Eminuddîn Fazl b. Hasan b. Fazl, Mecmâu'l-Beyân fî Tefsîri'l-Kur'ân, Beyrut, 1997, c. IV, s. 266; İbnü'l-Cevzî, Ebu'l-Ferec Cemaeddin Abdurrahman b. Ali, Zadu'l-Mesîr fî İmi't-Tefsîr, Beyrut, 1987, c. V, s. 5.

mazhar kılınmış mübarek bir şehirdir. Kendisinde daha bilmediğimiz pek çok bereket vardır. Muhakkak ki, kendisinde Hz. Peygamber (s.a.v.)’in Mi’rac mucizesine ev sahipliği yapan Beytü’l-Makdis’i bulundurması ve bu mescidin İslam toplumunun Allah’ın emriyle ilk kıblesi olması biz Müslümanlar için bu şehrin önemini fevkalâde arttırmıştır. Bunların dışında, bu bölgenin İbrahimî geleneğin merkezi oluşu, Hz. İbrahim’den Hz. İsa (a.s.)’ya kadar pek çok peygamberin bu topraklardan çıkması, buraya yerleşmesi, tebliğ faaliyetini burada devam ettirmesi ve yine burada medfûn bulunmaları onun üstün fazilete sahip mekân olduğunu gösterir. Bu yüzden, sadece Müslümanlar için değil, bütün semavî din mensupları için de burası pek mübarek bölge sayılır.

1. 2. 3. Di er Varlıklar

1. 2. 3. 1. Kur’ân-ı Kerîm

Hz. Peygamber (s.a.v.)’in en büyük mucizesi, ona verilen en büyük nîmet Kur’ân-ı Kerîm’dir. Kur’ân’ın en meşhur isimleri ise, Kur’ân, Tenzil, Kitâ b, Furkân, Zikr, Vahy ve Kelâmullah’tır. Kur’ân’a denk bir mucize, ona denk hiçbir kitap yoktur.

Kur’ân-ı Kerîm’in feyiz ve bereket kaynağı bir kitap olduğuna dair dolaylı da olsa çok fazla ayetler vardır. Kur’an-ı Kerîm’i okuyunca bu ayetler hep insanın karşısına çıkmaktadır. Fakat direkt “mübarek” olarak nitelenme bakımından sadece dört ayet karşımıza çıkmaktadır:

وَهَذَا كِتَابٌ أَنْزَلْنَاهُ مُبَارَكٌ مُّصَدِّقٌ لِّلَّذِي بَيْنَ يَدَيْهِ وَلِتُنذِرَ أُمَّ الْقُرَى وَمَنْ حَوْلَهَا وَالَّذِينَ يُؤْمِنُونَ بِالْآخِرَةِ يُؤْمِنُونَ بِهِ وَهُمْ عَلَى صَلَاتِهِمْ يُحَافِظُونَ

“Bu (Kur’an), Ümmü’l-kurâ (Mekke) ve çevresindekileri uyarman için sana indirdi imiz ve kendinden öncekileri do rulayıcı mübarek bir kitaptır. Âhirete inananlar buna da inanırlar ve onlar namazlarını hakıyla kılmaya devam ederler.”¹⁴²

وَهَذَا كِتَابٌ أَنْزَلْنَاهُ مُبَارَكٌ فَاتَّبِعُوهُ وَأَتَّقُوا لَعَلَّكُمْ تُرْحَمُونَ

“ te bu (Kur’an), bizim indirdi imiz mübarek bir kitaptır. Buna uyun ve Allah’tan korkun ki size merhamet edilsin.”¹⁴³

وَهَذَا ذِكْرٌ مُّبَارَكٌ أَنْزَلْنَاهُ أَفَأَنْتُمْ لَهُ مُنْكَرُونَ

“ te bu (Kur’an) da, bizim indirdi imiz hayırlı ve faydalı bir ö üttür. imdi onu

¹⁴² En’am, 6: 92.

¹⁴³ En’am, 6: 155.

inkâr mı ediyorsunuz?”¹⁴⁴

كِتَابُ أَنْزَلْنَاهُ إِلَيْكَ مُبَارَكٌ لِيَدَّبَّرُوا آيَاتِهِ وَلِيَتَذَكَّرَ أُولُو الْأَلْبَابِ

“(Resûlüm!) Sana bu mübarek Kitab’ı, âyetlerini dü ünsünler ve akli olanlar ö üt alsınlar diye indirdik.”¹⁴⁵

Kur’ân-ı Kerîm’in yukarıda zikredilen ayetlerde “mübarek” diye nitelendirilmesi, ona inanıp gereğince yaşayanların, emirlerini hak kıyla uygulayıp, yasaklarından ictinâb edenlerin, onu devamlı surette okuyup üzerinde tedebbür ve tezekkür edenlerin dünya ve ahiret hayatlarında mutlu olacaklarını, ebedî cennette eşsiz nimetlere kavuşacaklarını müjdelemek içindir.

Zemahşerî gibi pek çok müfessirin de ifade ettiği gibi, yüce Kur’ân, kendisinde birçok hayırları barındıran feyiz ve bereket, mutluluk ve huzur kaynağıdır. Hayrı bol, faydaları kesintisiz, rahmeti geniş, etkisi daimdir.¹⁴⁶ Doğru ve tek olan Hak yoluna götürür, kurtuluşun, felahın, saadetin bütün sebeplerini kendi bünyesinde toplar. Binâenaleyh, Allah’a iman edip emirlerine itaat edenleri cennetle, ona karşı çıkanları da cehennemle müjdeler.¹⁴⁷

Allah Teâlâ, Tevrat’ı Hz. Musa (a.s.)’ya indirdiğini bildirdikten sonra Hz. Muhammed (s.a.v.)’e de Kur’ân-ı Kerîm’i indirdiğini haber vermiş, kendisinde hayır ve bereketin çok, faydasının devamlı, feyiz ve bereketinin sürekli olduğunu ve nesh olunmayıp önceki ilahî kitapları tasdik edici olduğunu beyan etmiştir. Kur’ân insanları sevap ve mağfiretle müjdeleyen, kötülükten ve günahlardan da uzaklaştıran bir kitap özelliğine sahiptir.¹⁴⁸

Kur’ân-ı Kerîm mübarek bir kitaptır. Mübarek diye nitelendirilmesi, onun övülmüş, saadete götüren bir kitap olması nedeniyledir. Zira kim ona sıkı şekilde tutunursa, kendisiyle büyük başarılarla ve nice bereketlere nail olur. Kur’ân mübarektir çünkü onu okumak ve onunla amel etmek hayırlıdır, insana ummadığı yerden bereket kapılarını açar. Ayrıca, onda geçmiş ve gelecek ümmetlerin ilmi gizlidir. Onda günahların mağfireti, helal ve haramın beyanı vardır. Bursevî’nin ifadesiyle bereket, “ziyade” demek olduğuna göre, Kur’ân da eski ilahî kitaplardaki hükümleri ziyadesiyle

¹⁴⁴ Enbiya, 21: 50.

¹⁴⁵ Sad, 38: 29.

¹⁴⁶ Zemahşerî, *a.g.e.*, c. II, s. 27; Kurtubî, *a.g.e.*, c. VII, s. 143; Yıldırım, Suat, *Fatiha ve En’âm Sûrelerinin Tefsiri*, İzmir, 1993, s. 164.

¹⁴⁷ Zuhaylî, Vehbe, *et-Tefsîru’l-Mümîn*, Beyrut, 1991, c. VII, s. 292.

¹⁴⁸ Merâğî, *a.g.e.*, c. VII, s. 190.

açıkladığı, onları nesh ettiği ve kıyamete kadar da aynen değişmez olarak kalacağı için “mübarek kitap” olarak isimlendirilmektedir.¹⁴⁹

Kur’ân-ı Hakîm, mübarek bir kitaptır. Mübarek kitap hayrı çok, kutlu, bereketli ve yararı sürekli kitap demektir. Mübarek Kur’ân, beşer sözü değildir. Allah indinden indirildiği için, içindekilerin tümü istisnasız Allah Teâlâ ’ya aittir. İnsanın gerçek başarısı ve rahatı için en iyi ilkeler sunmakta, doğru itikat esaslarını öğretip tüm fazilet türlerini açıklayarak, temiz bir yaşam için insanları ahlâkî değerlere yöneltmektedir.¹⁵⁰ Hayır ve bereketi daima taze, sürekli, nihayetsiz, dünyevî ve uhrevî faydaları pek ziyade, kendisiyle berekete ulaşılan mübarek bir “öğüt”tür. Mübarek gecede inzal edilen bu kitap, kıyamete kadar kendi bereketiyle insanların hayat kaynağı, sevinç yumağı olmaya devam edecektir.

Allah Teâlâ, kendi indinden Peygamber (s.a.v.)’e, oradan da beşeriyete hidayet kaynağı olarak indirdiği kitabı mübarek olmakla nitelendiriyor. Bunun sebebi, kendisinde hayırlarının çokluğu ve fayda alanının oldukça geniş olmasıdır. Bununla beraber, kendinden önce indirilen kitapları doğrulayıcı, bu kitapların aslının içeriğine uygun niteliktedir. Onda pek çok ilimler vardır; sair ilimler ise ondan alınır, bereketler ondan çıkartılır. Bu kitap bereketlidir; nitekim ne kadar hayır varsa bu kitap o hayırlara teşvik etmiştir, ne kadar da kötülük varsa ondan uzaklaştırmış veya o kötülüğü işlemekten uzaklaştırmaya sebebi ve vahim sonuçları ortaya koymuştur.¹⁵¹ Bu kitabın mesajı, insanlar içinden dünyaya tapanları ve şehvetlerinin kölesi olanları değil, dünya hayatının ötesinde yer alan daha yüce şeyleri görebilenleri kendisine çekmektedir. Ve bu kitabın bağlılarının en belirgin vasfı, çevrelerindeki insanlar arasında dindarlıkları ve en kudretli varlık olan Allah’a tapmalarının kolayca belli olmasıdır. Çünkü alınlarında secde izi, kalplerinde yüce Yaratan’ın ve Hz. Muhammed (s.a.v.)’in sevgisi vardır.

Kur’ân, bütün ümmete hitap ettiği için belli bir kesimin okuması, öğrenmesi yeterli olmaz. Ondaki hikmet ve sırlar herkese şâmidir. İlk okuyacağımız, ezberleyeceğimiz kitap da, Kur’ân olmalıdır. Zira “Kur’ân’dan bir şey bilmeyen kimse, içinde ışık yanmayan, bir ses işitilmeyen, sıvaları dökük, çatısı çökük ve harâb olmuş bir ev gibidir.”¹⁵² Sadece okumak ve ezberlemek yetmiyor; bulunduğumuz mekânı da

¹⁴⁹ Tabersî, *a.g.e.*, c. IV, s. 86; Bursevî, *a.g.e.*, c. V, s. 583.

¹⁵⁰ Mevdûdî, *a.g.e.*, c. I, s. 576.

¹⁵¹ Abdurrahman b. Muhammed b. Mahluf es-Seâlibî, *el-Cevâhiru’l-Hisân ft Tefsîri’l-Kur’ân*, Beyrut, 1416/1996, c. I, s. 523.

¹⁵² Tirmizî, *Fezâilü’l-Kur’ân*, 18.

onun nuruyla şenlendirmemiz gerekiyor. Resûlul lah (s.a.v.) bu hususta, ““Bir cemaat, evde toplanır, Allah’ın kitabını okur ve aralarında müzakere ederlerse, üzerlerine sekînet iner, onları rahmet kaplar ve melekler etraflarını kuşatır. Allah Teâlâ da, o kimseleri kendi indinde bulunanların arasında an ar.”¹⁵³ buyuruyor.

Kur’an, beşeriyetin fikir ve kalbini aydınlatan bir nurdur. O nurdan nasibini almış insan, sapkınlıktan ve ruhi buhrandan kurtulmuş olur. O eşsiz kitaptan hidayet alan, her türlü yararı elde eder, her türlü zarardan korunmuş olur.¹⁵⁴ O, her kelimesi yerli yerinde ifade buyrulmuş bir öğüttür. Onun nasihatine kulak veren yanılmaz. O, dosdoğru bir yoldur; O’nun çizdiği istikamette giden asla dalaletle düşmez. Şüphesiz ki, en doğru yola ileten bu kitap, iyi davranışlarda bulunan mü’minlere büyük bir mükâfat ve bereketin olduğunu müjdeler.¹⁵⁵

Sonuç itibariyle toparlarsak, yüce Kur’ân, kaynağı, ifadesi, etkisi, üslûbu, i’cazı, anlatımı, terennümü; kısacası bütün cihetleriyle bereketli bir kitaptır. Kur’ân -ı Kerîm’in bereketini tasvir etmek için her hal de “mübarek” kelimesinden daha uygun bir kelime bulmak mümkün değildir. Bu kelime, gerçekten onun için her şeyi ortaya koyan bir ifade değil mi? İşte bu kadar büyük bir saadeti hâiz Kur’an, bunun mukabilinde, hükümleriyle amel edilmesini, kendisinin müdâfaa ve muhafaza edilmesini, emir ve nehiyelerinin tutulmasını talep eder. Çünkü Kur’ân, gereğince amel edenler için mübarektir. İnsanlar ahirette, bu önemli hususlara dikkat gösterdiği takdirde “bereket”le vasıflanacak, bizzat Kur’ân’ın şefaatine nail olacaklardır: “Kur’ân, şefaati kabul olunan bir şefaatçi, şikâyeti geçerli bir davacıdır. Kim onu kendine rehber edinirse, Kur’an onu cennete götürür. Kim de onu arkasına alırsa (umursamazsa), Kur’ân onu cehenneme sevkeder.”¹⁵⁶

1. 2. 3. 2. Kadir Gecesi

Bazı mekânlar diğer mekânlara üstün olduğu gibi, bazı zamanlar da diğer zamanlara üstündür. İnsanların, sevabını arttıracak, berekete kavuşturacak zaman da Kur’ân’da belirtilmiştir. Bu, bin aydan daha hayırlı olan Kadir Gecesi’dir.

Zamanların fazilet ve üstünlük sıralamasında ilk sırayı Ramazan ayı alır. Onu diğer zamanlara üstün yapan özelliği ise, şüphesiz Kadir gecesinin bu ayda bulunmuş

¹⁵³ Müslim, Zikir, 38.

¹⁵⁴ Mevdûdî, *a.g.e.*, c. V, s. 70.

¹⁵⁵ İsrâ, 17: 9.

¹⁵⁶ Tirmizî, Fezâilu’l-Kur’ân, 18.

olmasıdır. İşte bu mübarek geceye sahip olması açısından mutlak şekilde bütün zamanlardan üstündür. Kur'an'ın indirilmiş bulunduğu bu mübarek aydan başka, Allah'ın övgüsüne mazhar olarak ismi açıkça söylenmiş bir ay yoktur: “ *O Ramazan ayı ki, Kur'an onda indirilmi tir...*”¹⁵⁷

Kur'an, insanlara hidayet için indirildi. Allah Teâlâ, indirdiği son ve en mükemmel kitabı olan Kur'an-ı Kerim'inin yüceliğini ifade etmek için birçok yerde Kitab'ına yemin etmiştir. Sonra da onun saygı uyandıran halini belirtmek için, kendisi gibi “mübarek” olan bir gecede indirdiğini beyân etmiştir:

○ وَالْكِتَابِ الْمُبِينِ ○ إِنَّا أَنْزَلْنَاهُ فِي لَيْلَةِ مُبَارَكَةٍ إِنَّا كُنَّا مُنذِرِينَ ○

“*Ha Mîm. Apaçık Kitab'a andolsun ki, biz Kur'an'ı mübarek bir gecede indirdik. . .*”¹⁵⁸

İbn Kesîr, Zemaşerî, Râzî ve Ebüssuûd gibi birçok müfessire göre bu geceden maksat, Kadir gecesidir. Çünkü Kadir sûresinde, Kur'an'ın o gecede indirildiği belirtiliyor.¹⁵⁹

“Kadr” kelimesi sözlükte “güç, hüküm, takdir, şeref, ululuk” demektir. Özellikle Kur'an'ın bu gecede indirilmesi, onu şerefli kıldığı ve kadrini yücelttiği içindir. Râzî'nin beyanıyla, onun kıymet ve değeri, zamanında n ötürü değildir. Nitekim zamanların hepsi zât ve sıfatları itibariyle eşdeğerdir. Bu gecenin şeref ve kıymeti, kendisinde şerefli ve yüksek dereceli birtakım önemli şeylerin meydana gelmesi sebebiyledir. Örneğin, eğer Kur'an Kadir gecesinden başka bir gecede inmiş olsaydı, o zaman inzal edilen gece mübarek gece olurdu.¹⁶⁰

Kadr, tazyik (daraltmak) manasına da gelir ki, o halde bu geceye “tazyik geces” demek mümkündür. Zira o gecede inen meleklerle yeryüzünün dar geldiği söylenilir. Bu, şunu ifade eder ki, bu mübarek gecede şerefli olayların ortaya çıkmasının neticesinde hayır ve bereketin boyutu o kadar büyüktür ki, yeryüzünde hiçbir varlık onu idrak edemez.¹⁶¹ O gece elde edilen sevap ve bereket, onsuz bin ay amel ile kazanılan sevap ve bereketten çok daha hayırlıdır. Şu halde bu ayette Kadir gecesinde yapılan ibadet ve iyiliklerin, sarıh ameller, zikir, dua vs. davranışların sevabı, diğer bütün zamanlarda

¹⁵⁷ Bakara, 2: 185.

¹⁵⁸ Duhan, 44: 1–3.

¹⁵⁹ İbn Kesîr, *a.g.e.*, c. IV, s. 148; Râzî, *a.g.e.*, c. XIV, s. 203.

¹⁶⁰ Râzî, *a.g.e.*, c. XIV, s. 203–204.

¹⁶¹ Râzî, *a.g.e.*, c. XXXII, s. 28; Yazır, *a.g.e.*, c. IX, s. 340.

yapılan davranışların sevap ve mükâfatından kat kat fazla, bir sınır ve miktar ile tayin edilemeyecek boyuttadır ki, bunu, gaybı bilen Allah'tan başka hiç kimse bilemez.¹⁶² Elmalılı'nın da dediği gibi, bu, Allah'ın, yalnızca Hz. Muhammed ve ümmetine bahşetmiş olduğu büyük bir lütuftur.¹⁶³

Kadir gecesinin faziletini, sahip olduğu hayır ve bereketleri şu başlıklar altında izah edebiliriz:

a) Bu gecede Kur'ân-ı Kerîm indirilmiştir.

Kadir gecesinin bereketli oluşunun esas nedeni, insanların her dönemde ihtiyacını karşılayabilen, beşeriyeti hidayete erdiren, dünya ve ahiret mutluluğuna ulaştıran, saadete götüren yüce Kitâb'ın bu gecede inmeye başlamasıdır.

b) Allah bütün hikmetli işleri bu gecede ayırıp takdir eder.

İbn Abbas'ın naklettiği gibi, Kadir gecesinde o senenin işleri, o senede olacak eceller ve rızıklar, sene sonuna kadar vuku bulacak olanlar Levh -i mahfuz'dan ayrılıp yazıcı meleklerle intikal eder.¹⁶⁴

c) Bu geceyi değerlendirenlerin sevabı kat kat artar, günahları affedilir.

Kadir gecesinde yapılacak ibadetlerin karşılığı, içinde Kadir gecesini bulunmayan bin ayda yapılacak ibadetlerden daha fazla verilir. Bu gece de icra edilen ameller, diğer gecelerde yapılan amellerden daha faziletlidir. Allah Teâlâ bu gecede verdiği lütufları, muhtelif iyilik ve rızıkları ardına kadar sınırsız ihsan ettiği için bu şekilde ifade edilmiştir.¹⁶⁵

d) Bu gecede Cebrail ve diğer melekler rahmetle iner.

Âlimlerin ittifakına göre bu mübarek gecede meleklerin yeryüzüne indiği muhakkaktır. En uygun görüş de budur.¹⁶⁶ Binâenaleyh, Hz. Peygamber'in bazı hadislerinden de bildiğimiz gibi, zikir yapılan, ilim halkaları oluşturulan yere rahmet melekleri bol rahmetle iner ve o insanlar için mağfiret dilerler. Bu saydığımız unsurlar herhangi bir günde yapıldığında bile, melekler kabileler halinde oraya indiğine göre, Kadir gecesinde bunun gerçekleşmemesi mümkün değildir. Cebrail ve diğer melekler insanların ibadetine iştirak, onlara dua için iner, böylece onların kuruluş ve manevi

¹⁶² Şevkânî, *a.g.e.*, s. 555; İbn Âşûr, Muhammed Tahir, *Tefsîru't-Tahrîr ve't-Tenvîr*, y.y., trs., c. XXX, s. 459.

¹⁶³ Yazır, *a.g.e.*, c. IX, s. 340; Ebussuud, *a.g.e.*, c. IX, s. 182.

¹⁶⁴ Beğavî, *a.g.e.*, c. IV, s. 148; Râzî, *a.g.e.*, c. XXXII, s. 28; İbn Kesîr, *a.g.e.*, c. IV, s. 148.

¹⁶⁵ Râzî, *a.g.e.*, c. XXXII, s. 30.

¹⁶⁶ Râzî, *a.g.e.*, c. XXXII, s. 32.

yükselişlerine katkı sağlarlar. Râzî tefsirinde belirtildiği üzere, bu gecede Melek Cebrail, ibadetle meşgul olan herkesle musafaha eder. Bu musafahanın alâmeti, tokalaştığı kimsenin tüylerinin ürpermesi, kalbinin Allah korkusuyla titremesi ve gözlerinin yaşla dolmasıdır.¹⁶⁷

e) Bu gece, içinde hiçbir kötülük bulunmayan hayır ve selâmet gecesidir.

Bu gece bütün afetlerden, şerlerden, kötülüklerden salim bir gecedir. Bu gecede inen her şey sırf fayda ve hayırdır. Ve bu, tan yerinin ağarmasına (sabaha) kadar sürer. Bu mübarek gecede meleklerin bazıları insanlar gibi Kadir gecesinin bereketinden istifade etmek için ibadetle meşgul olurlar, bazıları da, ibadet halindeki kullara selam verirler. Bu gecede meleklerin kabileler halinde inmesi, selâmın çokça verilmesini temin etmek içindir.¹⁶⁸ Bu gecede hayırlar çoğalır, şerler def' edilir. Bu gecede insanların birbirine selam vermeleri dolayısıyla kalpleri huzur ve sürûr içerisinde. Ayrıca bu gecenin selâmet gecesi olması, -Râzî'nin de ifadesiyle- tıpkı Nemrud'un ateşinin Hz. İbrahim'e serinlik ve selamet olması gibidir. Meleklerin, bu gecede âbid kullara verdikleri selâmın bereketi, cehennemde onlar için bir kurtuluş, ateşe karşı bir serinlik alametidir.¹⁶⁹ Bu gecenin diğer ümmetlere değil de, Hz. Muhammed ümmetine tahsis edilmiş olması ise, en büyük lütuftur.

1. 2. 3. 3. Su

Allah Teâlâ bazı insanlara verdiği gibi, bazı nesnelere de bereketlilik vasfı kazandırmıştır. Bunlardan biri olan su/yağmur da Kur'ân-ı Kerîm'de "bereket"le vasıflandırılmıştır. Kâf sûresinde bu özelliğinden şöyle bahsedilir:

وَنَزَّلْنَا مِنَ السَّمَاءِ مَاءً مُّبَارَكًا فَأَنْبَتْنَا بِهِ جَنَّاتٍ وَحَبَّ الْحَصِيدِ ۝ وَالنَّخْلَ بَاسِقَاتٍ لَهَا طَلْعٌ نَضِيدٌ ۝ رِزْقًا لِلْعِبَادِ وَأَحْيَيْنَا بِهِ بَلَدَةً مَيِّتًا كَذَلِكَ الْخُرُوجُ ۝

*"Gökten bereketli bir su indirdik. Kullara rızık olsun diye onunla bahçeler ve biçilecek daneli ekinler, küme küme tomurcuklara sahip yüksek hurma ağaçları yeti tirdik. Ve o su ile ölü toprağa can verdik. te hayata yeniden çıkı da böyledir"*¹⁷⁰ buyurarak, suyu/yağmuru "bereket"le vasıflandırıyor.

¹⁶⁷ Râzî, a.g.e., c. XXXII, s. 33.

¹⁶⁸ Râzî, a.g.e., c. XXXII, s. 35.

¹⁶⁹ Râzî, a.g.e., c. XXXII, s. 36.

¹⁷⁰ Kâf, 50: 9–11.

Bir diğ er ayette “*O (peygamberlerin gönderildi i) ülkelerin halkı inansalar ve (günahtan) sakınsalardı, elbette onların üstüne gökten ve yerd en nice bereket kapıları açardık...*”¹⁷¹ ifadesiyle de yağmurun gökte ve yerdeki “bereket”ine iş aret edilmiş oluyor. Çünkü “gökten ve yerden bereket kapıları” denilmekle, çok sayıda semavî ve arzî nimeti ifade etmiş oluyor.

Allah Teâlâ birçok ayette gökten su indirerek yeryüzünü nimetlendirdiğini, bununla insanların ve nebatatın ihtiyaçlarını karşıladığını belirtiyor. Semadan su indirmek suretiyle O, toprağa canlılık eseri vermiştir. Kur’ân’ın, “*O, gökten su indirendir. te biz her çe it bitkiyi onunla bitird ik...*”¹⁷², “*Gökten sizin için ya mur indiren O’dur. Bu ya murla biz farklı renk ve tatlarda türlü türlü bitkiler çıkarmaktayız.*”¹⁷³ vb. ayetleriyle, her şeyin yeş erip yetişmesinde, hayatiyetini sürdürmesinde suyun oynadığı rolün önemine iş aret edilmiş oluyor. Su ile insanların, hayvanların, kuşların vs. bütün canlıların beslendikleri gıdalar çıkar. Geliş me ve büyümeden yoksun kuru toprak su ile dirilir, canlılık kazanır.¹⁷⁴

İkrime’den rivayete göre de: “Allah Teâlâ’nın semâdan indirmiş olduğu hiçbir damla yoktur ki, onunla yeryüzünde bir ot veya denizde bir inci bitirmiş olmasın.”¹⁷⁵ Bütün bunlar kullara rızık olsun diye var edildi. Onlar, bunların bir kısmını yemek, diğ er bir kısmını da mücevher olarak kullanırlar. Onlardan daha başka faydalar da elde ederler.¹⁷⁶

Aynı şekilde Allah, buluttan yemyeş il bahçeler, meyveli ağ aç lar ve ekilip saklanan buğ day, arpa gibi ekin tanelerinin bitmesine sebep olan çok bereketli yağ mur suyunu indirdi. İnsanlar, bütün iş lerinde ondan istifade ederler.

Su hem kirleri temizleyen ve gide ren, hem de kendisi bütün kirlerden, mikrop ve zehirlerden arınmış , en temiz maddedir.¹⁷⁷ Dolayısıyla, su ve çeş itli mahsulleri yetiştiren Allah’ın kudreti sonsuzdur.

Suyun bereketine binâen Zemahş erî, *Ke af*’ında, der ki:

“Allah’ın en büyük nimet olarak yar attığı su olmasaydı, bahçeler, bostanlar -her

¹⁷¹ A’râf, 7: 96.

¹⁷² En’am, 6: 99.

¹⁷³ Tâhâ, 20: 53.

¹⁷⁴ Râzî, *a.g.e.*, c. XXVIII, s. 137; Yazır, *a.g.e.*, c. VII, s. 229; İbn Kesîr, *a.g.e.*, c. IV, s. 238.

¹⁷⁵ İbn Kesîr, *a.g.e.*, c. III, s. 333.

¹⁷⁶ Yazır, *a.g.e.*, c. VI, s. 78.

¹⁷⁷ Taberî, *a.g.e.*, c. V, s. 232; Zemahş erî, *a.g.e.*, c. III, s. 100; Beğ avî, *a.g.e.*, c. IV, s. 157.

ne kadar insanın cana yakın bulduğu şeylerin başında gelseler de - seyredene zevk vermez, ruhsuz bir manzara, cansız bir bedene benzerdi. Bu sebeptendir ki, Allah, cennet bahçelerinden söz ederken onu nehirlerle birlikte tavsif etmiş, arkadaşından ayrı düşünülemez iki şeymiş gibi zikretmiş, ayrıca diğer sıfatlarından önce “su”dan bahsetmiştir”¹⁷⁸

Yağmur Allah’tan gelen bir rahmettir. Yağmur suyundan teberrüken bedene sürmek sünnettir. Hz. Enes’in anlattığına göre, bir gün Resûlullah ile beraberken onlara yağmur isabet etmiş. Resûl-i Ekrem elbisesini açtı, böylece bedenini yağmurla ıslattı. Bunun sebebini sorduklarında, “O Rabbinden yeni geliyor”¹⁷⁹ buyurdu.

Müslümanlarca kutsal sayılan ve asırlardır milyonlarca metreküp su çekilmesine rağmen, hâlen durmadan fışkıran Zemzem suyunun bereketini de burada zikretmek yerinde olacaktır.

Zemzem hakkında Kur’ân’da herhangi bir bilgi olmamasına rağmen, Hz. Peygamber (s.a.v.)’in hayatında özel bir yeri vardır. Zemzem suyu, hem tat hem de tabiatı itibarıyla yeryüzündeki suların en temizini, en hayırlısını, en faziletlisini ve en bereketlisidir. Bu yüzden Resûl-i Ekrem (s.a.v.), “Yeryüzünde en hayırlı ve temiz suyu, zemzemdür”¹⁸⁰ buyurarak, buna işaret etmiş bulunmaktadır.

Zemzem suyunun bereketi o kadar büyüktür ki, içenlere sağladığı faydalar sayılamayacak kadar çoktur. Öyle ki, onun en üstün özelliklerinin başında, “şifâ vericiliği” gelmektedir. Bu mevzuda Hz. Cabir’den gelen bir rivayete göre, Resulullah (s.a.v.) şöyle buyuruyor:

“Zemzem suyu hangi maksatla (niyetle) içilirse, o maksada yönelik faydalıdır.”¹⁸¹ Keza, müfessir Mücahid’den nakledildiğine göre, Hz. Peygamber “Zemzem suyu ne niyetle içilirse, ona devadır. Eğer şifa niyetiyle içersen Allah şifa verir, susuzluğa karşı içersen Allah suya kandırır, açlığa karşı içersen Allah doyurur...”¹⁸² buyurarak, onun “safî” özelliğine dikkat çekmiştir.

¹⁷⁸ Zemahşerî, *a.g.e.*, c. I, s. 99; Temel, Nihat, *Kur’ân-ı Kerîm’de ve Sosyo-Kültürel Hayatımızda Su*, İst., 2006, s. 197.

¹⁷⁹ Ebu Davud, Edeb, 114; Müslim, İstiska, 13.

¹⁸⁰ Et-Taberânî, Ebu’l-Kasım Süleyman b. Ahmed, *El-Mu’cemü’l-Kebîr*, thk.: Hamdi Abdülmecid Selefî, Bağdad, 1400/1980, c. XI, s. 98.

¹⁸¹ İbn Mâce, Menâsik, 78.

¹⁸² Abdürrezzâk, Ebu Bekr Abdürrezzâk b. Hemmâm es-San’ânî, *el-Musannef*, thk.: Habîburrahmân A’zâmî, Beyrut, 1403, c. V, s. 118.

1. 2. 3. 4. Zeytin

Bütün kutsal kitaplarda zeytin ağacından bahsedilmektedir. Zeytin, aynı zamanda Kur’ân-ı Kerîm’de ismi geçen ve kendisine “müba rek bitki” nitelendirilmesi yapılan meyvedir. Yüce Allah, insanların rahat bir şekilde faydalanabileceği meyvelerinin arasında zeytini de zikreder. Zeytin, yüce kitabımızda birkaç yerde ¹⁸³ geçer, hatta Tîn sûresinde ehemmiyetine binaen kendisine yemin de edi lir.¹⁸⁴

Zeytin gerçekten, Yüce Allah’ın birçok yönden faydalı kıldığı, oldukça bereketli bir ağaçtır. Onun bereketi ve kutsal bir nurun kaynağı oluşu Kur’ân -ı Kerîm’de şöyle yer alır:

اللَّهُ نُورُ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ مِثْلُ نُورِهِ كَمِثْلِكَ فِيهَا مِصْبَاحٌ الْمِصْبَاحُ فِي زُجَاجَةٍ الزُّجَاجَةُ كَأَنَّهَا كَوْكَبٌ
دُرِّيٌّ يُوقَدُ مِنْ شَجَرَةٍ مُبَارَكَةٍ زَيْتُونَةٍ لَا شَرْقِيَّةٍ وَلَا غَرْبِيَّةٍ يَكَادُ زَيْتُهَا يُضِيءُ وَلَوْ لَمْ تَمْسَسْهُ نَارٌ نُورٌ عَلَى نُورٍ يَهْدِي
اللَّهُ لِنُورِهِ مَنْ يَشَاءُ وَيَضْرِبُ اللَّهُ الْأَمْثَالَ لِلنَّاسِ وَاللَّهُ بِكُلِّ شَيْءٍ عَلِيمٌ

*“Allah, göklerin ve yerin nurudur. Onun nurunun temsili, içinde lamba bulunan bir kandillik gibidir. O lamba kristal bir fanus içindedir; o fanus da sanki inciye ben zer bir yıldız gibidir ki, do uya da, batıya da nisbet edilemeyen mübarek bir a açtan, yani zeytinden (çıkan ya dan) tutu turulur. Onun ya ı, neredeyse, kendisine ate de mese dahi ı ik verir. (Bu,) nur üstüne nurdur. Allah diledi i kimseyi nuruna eri tirir. Allah insanlara (i te böyle) temsiller getirir. Allah her eyi bilir.”*¹⁸⁵

Söz konusu ayette Allah’ın güzelliği ve cemali ile göklerin ve yerin nurlandığı ¹⁸⁶ anlatıldıktan sonra, onun nurunun, içinde lamba bulunan bir kandile benzetildiği görülmektedir. Bu kandil, sanki mübarek zeytinden tutuşturulup yakılır. Bu ışık da nur üstüne nürdür. Mecazen benzetmede Allah’ın bu nuru için en uygun ağaç, zeytin ağacı olduğuna göre burada da aydınlatılmada zeytinyağı kullanılmıştır. ¹⁸⁷ Yani bu zeytinden çıkarılan yağ o kadar saf ve parlaktır ki, ateş değdirilmese bile kendi kendine ışık saçmaktadır.¹⁸⁸ Gerçekten de halis ve saf zeytinyağına uzaktan bakıldığı zaman, sanki ışığı varmış gibi gözükür. Ona ateş dokunduğu zaman da, ışığı daha da artar. İşte bu, Yüce Allah’ın, düşünmelerini sağlamak için kullarına lütfettiği mukaddes bir nimettir.

¹⁸³ Kur’an’da “zeytin” 6 yerde (En’âm, 6: 99, 141; Nahl, 16: 11; Nur, 24: 35; Abese, 80: 29 ve Tîn, 95: 1) zikredilir; bunlardan sadece Nur sûresinde “zeytin ağacı” olarak, diğerlerinde ise zeytinin kendisi anılır. (Abdülbâki, a.g.e., 334.)

¹⁸⁴ Tîn, 95: 1, وَالزَّيْتُونِ وَالزَّيْتُونِ “And olsun incire ve zeytine!”

¹⁸⁵ Nûr, 24: 35.

¹⁸⁶ Ateş, Süleyman, Kur’ân Ansiklopedisi, İst., 1997, c. VI, s. 191.

¹⁸⁷ Kur’ân Yolu, c. IV, s. 105.

¹⁸⁸ Taberî, a.g.e., c. X, s. 184; Beğavî, a.g.e., c. III, s. 346.

Zeytini bereketli kılan en önemli vasıflarından biri; oldukça hızlı bir şekilde gelişmesi ve çabucak ürün vermesidir. Zeytin ağacı çoğunlukla, yetiştiği yerlerde insanların bakımına ve yetiştirilmeğe gereksinim duymaz. Yağlı özellik taşımayan dağlarda biter ve uzun yıllar toprakta kalır.

Onun faydası, yalnızca bedenin gıdası olmaktan ibaret değildir, İbn Kesîr'in kaydettiğine göre, zeytinde birçok fayda vardır. Öyle ki, zeytinin yağından kandillerde çıra olarak kullanılır. Aynı zamanda vücuda sürülen bir katıktır ki, hastalığa devadır.¹⁸⁹ Resûl-i Ekrem (s.a.v.)'in, “Zeytinyağını yiyin ve ondan sürünün, çünkü o mübarek ağacın sıvısıdır.”¹⁹⁰ şeklindeki uygulaması bu yöndedir.

Zeytinde ne varsa, mutlaka onun bir faydası vardır. Hatta külü ile ibrişim (ipek) yıkanır. Dünyada biten ilk bitki odur, yine Tufan olayından sonra yeşeren ilk ağaç odur. Bu bitki, nebilerin konakladıkları yerlerde ve Arz -ı mukaddese'de yani Filistin bölgesinde yetişir.¹⁹¹ Hz. İbrahim ve Hz. Muhammed (s.a.v.) dâhil yetmiş peygamber o ağacın mübarek olması yönünde dua etmiştir.¹⁹² Hz. Muhammed (s.a.v.): “Allah'ım, sen bize zeytinyağını ve zeytini mübarek kıl.” buyurmuş ve bunu iki defa tekrarlamıştır.¹⁹³

2. SÜNNET'TE BEREKET

“Bereket” kelimesi, hadislerde, Kur'an'daki manalarıyla aynı anlamları ifade edecek şekilde kullanılmıştır.

Hz. Peygamber bir hadislerinde:

تَسَحَّرُوا فَإِنَّ فِي السَّحُورِ بَرَكَةً

“Sahura kalkın, çünkü onda bereket vardır”¹⁹⁴ buyurarak “bereketin ilâhî hayır, ihsan, feyiz ve bolluk” anlamını vurgulamıştır.

Bir başka hadislerinde yağmuru, “gökten inen bereket” olarak nitelendirmiştir:

مَا أَنْزَلَ اللَّهُ مِنَ السَّمَاءِ مِنْ بَرَكَةٍ إِلَّا أَصْبَحَ قَرِيقٌ مِنَ النَّاسِ بِهَا كَافِرِينَ يُنْزِلُ اللَّهُ الْغَيْثَ فَيَقُولُونَ الْكُوفِبُ

كَذًا وَكَذًا

¹⁸⁹ İbn Kesîr, *a.g.e.*, c. IV, s. 563.

¹⁹⁰ Tirmizî, *Et'ime*, 43; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, c. III, s. 494.

¹⁹¹ Râzî, *a.g.e.*, c. XII, s. 206.

¹⁹² Neseffî, *a.g.e.*, c. II, s. 506.

¹⁹³ Darimî, *Et'ime*, 20.

¹⁹⁴ Buharî, *Savm*, 20; Müslim, *Sıyam*, 45

“Allah gökten hiç bir bereket (yağmur) indirmemiştir ki; insanlardan bir fırka ona küfranda bulunmamış olsunlar. Allah yağmurunu indirir; onlar yıldız şöyle yaptı; böyle etti derler.”¹⁹⁵

Ticarette alıcı ve satıcı, dürüst davranarak birbirlerine yalan söylemezler ve birbirlerini aldatmaya çalışmazlarsa, bu alış verişin bereketli olacağını; bunun tersine, birbirlerine yalan söylerlerse, bu alışverişin de bereketinin gideceği ni ifade etmişlerdir:

الْحَلْفُ مُنْقَعَةٌ لِلسَّلْعَةِ مُمَحَقَّةٌ لِلْبِرْكَاتِ

“Yemin, mal için sürüm ve revâc sebebi (sanılır; hakikatte) bereketin mahv sebebidir”¹⁹⁶

İşte gerek günlük hayatta Müslümanların selamlaşmalarında, gerek beş vakit namazda ve gerekse Hz. Peygamber’in sünnetinde “bereket” kavramına geniş bir şekilde yer verilmiş olması, “bereket” mefhumunun, İslâm k kültüründe köklü bir şekilde yerleşmesini sağlamıştır.

Bunun bir parçası olarak Müslüman Türklerin dini kültüründe “bereket”in ayrı bir yeri vardır. Alışverişte satıcının “Allah bereket versin” diye müşteriye dua etmesi, müşterinin de “bereketini gör” şeklinde bu duaya karşılık vermesi; yemek üzerine varan veya ürün devşirenlere uğrayanların “bereketli olsun” demeleri; sabah ilk parasını alan tüccarın veya esnafın müşteriye “siftah sizden, bereket Allah’tan” demesi; darlık, kuraklık ve kıtlık zamanlarında “bet bereket kesildi, bereket kalktı” gibi ifadeler kullanılması, “bereket” kavramının kültürümüzde nasıl kökleştiğini gösteren örneklerdendir.¹⁹⁷

Dinî kültürle beraber sosyal hayatta da bereket büyük önem taşımaktadır. Bunun nedeni, bereketin, insanların hem dünyaya hem de ahirete yönelik kazanımlarını ilgilendirmesidir. Buna göre her türlü hayrın, nimet, bereket ve bolluğun Allah’ın kullarına bir ikramı olduğuna inanan kimse; dua ve niyazlarında daima O’na yönelir, her şeyi O’ndan ister, her hayrı O’ndan bekler. Böylece iç dünyasında güven ve huzura kavuşur. Onun bu inancı davranışlarına da yansiyarak kâmil bir insan olmasını sağlar.

¹⁹⁵ Müslim, İmân, 126.

¹⁹⁶ Buhârî, Büyû’, 25.

¹⁹⁷ Tümer, D. A., c. V, s. 488.

2. 1. Hz. Peygamber'in Dualarında Bereket

Hz. Peygamber, ashabının her sorunuyla ilgilenmiş, onlara yardım etmiştir. Peygamberimizin duaları Allah'ın izniyle her zaman tüm sahabeler için büyük bir şifa ve bereket vesilesi olmuştur. Hadislerde bu bereket ile ilgili birçok örnek verilmektedir. Rivayet edilen hadislerden bazıları şu şekildedir:

عَنْ أَبِي عَقِيلٍ أَنَّهُ كَانَ يَخْرُجُ بِهِ جَدُّهُ عَبْدُ اللَّهِ بْنُ هِشَامٍ إِلَى السُّوقِ فَيَشْتَرِي الطَّعَامَ فَيَلْقَاهُ ابْنُ الزُّبَيْرِ وَابْنُ عُمَرَ فَيَقُولَانِ أَشْرَكْنَا فَإِنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَدْ دَعَا لَكَ بِالْبَرَكَةِ فَيُشْرِكُهُمْ قَرِيبًا أَصَابَ الرَّاحِلَةَ

“Ebû Ukayl'i dedesi Abdullah b. Hişâm, çarşıya çıkarırdı da kendisi yiyecek maddesi satın alırdı. Bu sırada İbn Zübeyr ile İbn Ömer, Abdullah b. Hişâm'a kavuşurlar ve ona: “aldığın şeye bizleri ortak yap. Peygamber (s.a.v.) sa na bereket duası yapmıştır” derlerdi. Abdullah da o ikisini, satın aldığı mala ortak yapardı. Bazı zaman olurdu ki, (peygamber (s.a.v.)'in duası sebebiyle) tam bir deve yükü kâr isabet ederdi.”¹⁹⁸

عَنْ عُرْوَةَ يَعْنِي ابْنَ أَبِي الْجَعْدِ الْبَارِقِيِّ قَالَ أَعْطَاهُ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ دِينَارًا يَشْتَرِي بِهِ أُضْحِيَّةً أَوْ شَاةً فَاشْتَرَى شَاتَيْنِ فَبَاعَ إِحْدَاهُمَا بَدِينَارٍ فَأَتَاهُ بِشَاةٍ وَدِينَارٍ فَدَعَا لَهُ بِالْبَرَكَةِ فِي بَيْعِهِ كَانَ لَوْ اشْتَرَى ثَرَابًا لَرِيحَ فِيهِ

“Urve, yani İbn Ebi'l-Ca'd el-Bârikî'nin dediğine göre; Rasûlullah (s.a.v.) kendisine, bir kurban -veya koyun- satın alması için bir dinar verdi. O da iki koyun satın alıp, birisini bir dinara sattı. Bir koyun ve bir dinarı Rasûlullah'a g etirdi. Efendimiz (s.a.v.) Urve'ye ticaretinin bereketli olması için dua etti. Artık o, toprak satın alsa kâr ederdi.”¹⁹⁹

Hz. Peygamber, Medine şehri için de bereket duasında bulunmuştur:

اللَّهُمَّ اجْعَلْ بِالْمَدِينَةِ ضِعْفِي مَا جَعَلْتَ بِمَكَّةَ مِنَ الْبَرَكَةِ

“Ey Allahım! Mekke'ye bahşettiğin bereket ve hayrın iki mislini Medîne şehrine müyesser kıl!” diye duâ etmiştir.²⁰⁰

Hz. Peygamber, dualarında sık sık bereket kavramına yer vermiştir. En başta kendisine getirilen yeni doğmuş çocuklar için bereket dileyerek dualar etmiştir:

¹⁹⁸ Buhârî, Daavât, 31.

¹⁹⁹ Ebû Dâvûd, Büyü', 27.

²⁰⁰ Buhârî, Fedâilu'l-Medîne, 9.

عن عائشة: أن رسول الله صلى الله عليه وسلم كان يؤتى بالصبيان فيبارك عليهم ويحكنهم

“Âişe’den rivayet edildiğine göre, Resûlullah (s.a.v.)’e çocuklar getirilir de onlara bereket duasında bulunur. Ve hurma çiğnermiş.”²⁰¹

Hz. Peygamber, bütün işlerinde Allah’tan hayır ve bereket dilemiştir. Meselâ, evlenmeyi düşünenler için:

بَارِكْ اللَّهُ لَكَ وَبَارِكْ عَلَيْكَ وَجَمَعَ بَيْنَكُمَا فِي خَيْرٍ

“Allah sana ve senin üzerine bereket ihsan etsin, mübârek etsin. İkinizi de hayırla birleştirsin.”²⁰² buyurmuştur. Demek ki evlenme meselesinde “hayır ve bereketi” düşünmek ve bu şekilde dua etmek gerekiyor.

Bereketi en çok dile getirdiği alanlardan biri ise, her in sanın günlük hayatının ayrılmaz bir parçası olan yeme/içme, giyim/kuşam, ziraat , ticaret, sanat ve alışveriş gibi daha çok ekonomik yö nü bulunan hususlar olmuştur. Hz. Peygamber yemek yerken, su veya süt içerken, meyve devşirirken ... hâsılı günlük hayatın muhtelif kesitlerinde bereket dileğiyle dua ederek, hem Müslümanlara bereket için dua etmeyi fiili olarak öğretmiş ve göstermiş ve hem de sözlü olarak konuyla ilgili emir ve tavsiyelerde bulunmuştur:

عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ بُسْرِ قَالَ نَزَلَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ عَلَى أَبِي قَالَ فَقَرَّبْنَا إِلَيْهِ طَعَامًا وَوَطْبَةً فَأَكَلَ مِنْهَا ثُمَّ أَتَى بِنَمْرٍ فَكَانَ يَأْكُلُهُ وَيُلْقِي النَّوَى بَيْنَ إصْبَعَيْهِ وَيَجْمَعُ السَّبَابَةَ وَالْوَسْطَى ثُمَّ أَتَى بِشَرَابٍ فَشَرِبَهُ ثُمَّ نَاولَهُ الَّذِي عَنْ يَمِينِهِ قَالَ فَقَالَ أَبِي وَأَخَذَ بِلِجَامِ دَائِبَتِهِ ادْعُ اللَّهُ لَنَا فَقَالَ اللَّهُمَّ بَارِكْ لَهُمْ فِي مَا رَزَقْتَهُمْ وَأَغْفِرْ لَهُمْ وَأَرْحَمْهُمْ

“Abdullah b. Büsr’den rivayet edildiğine göre (şöyle demiş): Rasûlullah (s.a.v.) babama misafir oldu. Biz de kendisine yemek ve çorba takdim ettik. Onlardan yedi. Sonra kuru hurma getirildi. Onu yiyor ve çekirdeğini iki parmağının arasına koyuyordu. Şehadet parmağı ile orta parmağı bir yere topluyordu. Sonra içecek getirildi, onu da içti. Ve sağındakine verdi. Onun üzerine babam hayvanının geminden tutarak : “Bize dua buyur” dedi. O da: “Allahım! Bunlara verdiğin rızıklarda bereket ihsan et! Kendilerine mağfiret ve rahmet eyle!” buyurdu.²⁰³

²⁰¹ Müslim, Âdâb, 27.

²⁰² Ebû Dâvûd, Nikâh, 35, 36.

²⁰³ Müslim, Eşribe, 146.

عَنْ أَبِي أُمَامَةَ أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ كَانَ إِذَا رَفَعَ مَائِدَتَهُ قَالَ الْحَمْدُ لِلَّهِ كَثِيرًا طَيِّبًا مُبَارَكًا فِيهِ غَيْرَ
مَكْفِيٍّ وَلَا مُوَدَّعٍ وَلَا مُسْتَعْنَى عَنْهُ رَبَّنَا

Ebû Umâme'den: Peygamber (s.a.v.) yemeğini yiyip sofrasını kaldırdığı sırada şu duayı söylerdi: “Çok, temiz, bereketli, kâfi görülmeyen ve terk olunmayan ve kendisinden müstağni olunmayarak yapılan hamd, Rabbimiz olan Allah'a mahsustur.”²⁰⁴

عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ أَنَّ رَجُلًا قَالَ يَا رَسُولَ اللَّهِ سَمِعْتُ دُعَاءَكَ اللَّيْلَةَ فَكَانَ الَّذِي وَصَلَ إِلَيَّ مِنْهُ أَنْكَ تَقُولُ اللَّهُمَّ
اغْفِرْ لِي ذَنْبِي وَوَسِّعْ لِي فِي دَارِي وَبَارِكْ لِي فِيمَا رَزَقْتَنِي قَالَ فَهَلْ تَرَاهُنَّ تَرَكْنَ شَيْئًا

“Ebû Hüreyre'den rivâyete göre, bir adam: “Ey Allah'ın Rasûlü! Bu gece duâ yaptığımızı işittim. Duânızdan bana ulaşan şey şu sözleriniz oldu: “Allah'ım günahlarımı bağışla, rızkımı genişlet, bana verdiğin rızıkları bereketli kıl.” Rasûlullah (s.a.v.): “Bu duâyı yaparsan istemedik bir şey bıraktığını zanneder misin? Yani her şeyi istemiş oluyorsun.”²⁰⁵

2. 2. Hz. Muhammed'in Hayatında Bereketle Alakalı Olaylar

Hz. Peygamber, çocukluğunda emzikli bir kadına verilip kabileye getirildiğinde başka yerlerde kıtlık görüldüğü halde, o kabilenin yaşayışında olağanüstü bir bolluk meydana gelmiş²⁰⁶; Hz. Peygamber, iki yaşına gelip meme den kesilinceye kadar üzerlerine Allah'tan bolluk ve bereket yağmıştır.²⁰⁷

Hz. Peygamber, Hicret esnasında, yaşlı ve hasta bir keçiden arkadaşlarına ve keçi sahiplerine yetecek derecede bol miktarda süt sağmıştır.²⁰⁸

Yine O'nun Hendek harbinde Cabir'in bir parça arpa ekmeği ile bir oğlaktan oluşan yemeğini bütün Hendek ahalisine yetirdiği, yemekten arta kalanın bir hayli fazla olduğu ve bunun da Medine ahalisine dağıtıldığı rivayet olunmaktadır.²⁰⁹

Bir yolculukları sırasında parmaklarının arasından suyun çokça akması sahabe tarafından “bereket” olarak algılanmıştır:

²⁰⁴ Buhârî, Et'ime, 54.

²⁰⁵ Tirmizî, Daavât, 78.

²⁰⁶ Hamidullah, Muhammed, *slâm Peygamberi*, çev.: Salih TUĞ, İst., 1986, c. I, s. 133-136.

²⁰⁷ Algül, Hüseyin, *slâm Tarihi*, İst., 1980, c. II, s. 42.

²⁰⁸ Hamidullah, *a.g.e.*, c. II, s. 17.

²⁰⁹ Zebîdî, *Sahih-i Buhârî Muhtasarı Tecrîd-i Sarih Tercümesi ve Şerhi*, çev. ve şerhi Kâmil Miras, Ank., 1978, c. X, s. 214.

أَخْبَرَنَا مُحَمَّدُ بْنُ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ نُمَيْرٍ حَدَّثَنَا أَبُو الْجَوَابِ عَنْ عَمَّارِ بْنِ رُزَيْقٍ عَنِ الْأَعْمَشِ عَنْ إِبْرَاهِيمَ عَنِ عَلْقَمَةَ عَنْ عَبْدِ اللَّهِ قَالَ : زُلْزَلَتِ الْأَرْضُ عَلَى عَهْدِ عَبْدِ اللَّهِ ، فَأَخْبِرَ بِذَلِكَ فَقَالَ : إِنَّا كُنَّا أَصْحَابَ مُحَمَّدٍ -صلى الله عليه وسلم- نَرَى الْآيَاتِ بَرَكَاتٍ ، وَأَنْتُمْ تَرَوْنَهَا تَخْوِيفًا ، بَيْنَمَا نَحْنُ مَعَ رَسُولِ اللَّهِ -صلى الله عليه وسلم- فِي سَفَرٍ إِذْ حَضَرَتِ الصَّلَاةُ وَلَيْسَ مَعَنَا مَاءٌ إِلَّا يَسِيرٌ ، فَدَعَا رَسُولُ اللَّهِ -صلى الله عليه وسلم- بِمَاءٍ فِي صَحْفَةٍ ، وَوَضَعَ كَفَّهُ فِيهِ ، فَجَعَلَ الْمَاءُ يَنْبَسُ مِنْ بَيْنِ أَصَابِعِهِ ، ثُمَّ نَادَى : « حَى عَلَى الْوَضُوءِ ، وَالْبَرَكَهَ مِنَ اللَّهِ » . فَأَقْبَلَ النَّاسُ فَتَوَضَّؤُوا وَجَعَلَتْ لَا هَمَّ لِي إِلَّا مَا أَدْخَلَهُ بَطْنِي لِقَوْلِهِ : « وَالْبَرَكَهَ مِنَ اللَّهِ » . سَأَلَهُ بْنُ أَبِي الْجَعْدِ قَالَ : كَانُوا خَمْسَ عَشْرَةَ

“Bize Muhammed b. Abdillallah b. Numeyr haber verip (dedi ki) bize Ebu'l-Cevvâb, Ammâr b. Ruzeyk'den, (o) el-A'meş'den, (o) İbrahim'den, (o) Alkame'den, (o da) Abdullallah'dan (naklen) rivayet etti. (Alkame) dedi ki; Abdullallah'ın (valiliği) zamanında zelzele olmuştu. Kendisine bu haber verilince o şöyle dedi: “Bizler, yani Muhammed (s.a.v.)'in ashabı, olağan dışı olayları, “bereketler” olarak görürdük. Siz ise onları korkutma olarak telakki ediyorsunuz. “Bir ara , biz, bir yolculukta Resûlullah (s.a.v.) ile beraberdik. Derken namaz vakti geldi. Hâlbuki beraberimizde sadece biraz su vardı. Bunun üzerine Resûlullah (s.a.v.) bir tabak içinde su istedi ve (tabak gelince) avucunu onun içine koydu. Hemen parmaklarının arasından su fişkırmaya başladı. O zaman Hz. Peygamber (s.a.v.); “Haydi abdest suyuna gelin! Bereket Allah'dan” diye seslendi. İnsanlar da gelip abdest aldılar. Bense; “Bereket Allah'dan!” buyurduğu için, sadece karnıma doldurduğum şeyi düşünerek (içmeye) koyuldum. Salim b. Ebi'l -Ca'd: “Onlar on beş kişi idiler” dedi.”²¹⁰

Bir başka hadiseyi de Ebû Hüreyre, şöyle anlatıyor: “Rasûlullah (s.a.v.)'e birkaç hurma getirmiştım ve: “Ey Allah'ın Rasûlü! Bu hurmalar için bereket duâsı yap” demiştım. Hurmaları eline alıp onların bereketlenmesi için duâ etti ve şöyle buyurdu: “Bunları al şu dağarcığına veya şu dağarcığa yerleştir. Ne zaman bu hurmalardan bir şey almak istersen elini dağarcığa sok ve alacağın kadar al fakat dağarcığı silkeleme!” Allah yolunda o hurmadan şu kadar ve şu kadar miktar taşıdım ondan hem yiyor hem de başkalarına yediriyordum. O torbacık kemerimden ayrılmıyordu. Osman (r.a.)'ın öldürülmesi hadisesine kadar bu bereket böyle devam edip gitti.”²¹¹

²¹⁰ Darimî, Mukaddime, 5.

²¹¹ Tirmizî, Menâkıb, 46.

III. BÖLÜM

RIZIK ve ECEL BA LAMINDA BEREKET ve BEREKET N SEBEPLER

Rızık artması-eksilmesi ve ömrün uzaması-kısalması mevzularını bereketle ilişkilendirip, bereketin sebeplerini, berekete ve bereketsizliğe vesile olan davranışları açıklamaya çalışacağız.

1. BEREKET VE RIZIK L K S

“Rızık” kelimesi, Arapça’da “r-z-k (رَزَقَ)” fiilinin mastarı olup aynı zamanda isim olarak kullanılan bir kelimedir. Lügatte “kendisinden faydalanılan şey” olarak tarifi yapılmakta, çoğulu “erzâk” şeklinde gelmektedir.¹

Arap filologlarına göre rızık “atâ, ihsan, vermek, yenilmiş olan gıda, şükran -ı nimet, yağmur, adl, pay, tatlı dil, iyi muamele”² gibi anlamların yanında “yiyecek, giyecek³, nimet, kısmet, azık, servet, refah⁴, insanın yararlanabildiği her türlü mal ve varlık”⁵ gibi anlamlara da gelir.

Özel manada rızık, “canlı için gıda olan her şeydir”. Yediğimiz, içtiğimiz, gıda olarak faydalandığımız her şey rızık anlamı içine girer. Genel manada rızık ise; “canlıya ve bilhassa insana verilen mal ve mülktür.”⁶ Bununla beraber “Allah’ın hayvana (canlıya) yemesi için var ettiği besindir”⁷ diye de tarifi yapılmaktadır. Rızık; “Allah’ın canlıların faydalanması için yarattığı şeylerdir.”⁸ En genel manasıyla rızık; “Allah’ın, yaratmış olduğu canlı varlıkların hayatlarını sürdürebilmeleri için gerekli bütün nimetleri hazırlaması, var etmesi ve vermesidir.”⁹

¹ Fırûzâbâdî, *Kâmûsü'l-Muhît*, Beyrut, 1986, s. 1144; Asım Efendi, *el-Okyanusu'l-Basit fi Tercemeti'l-Kâmûsi'l-Muhît*, İst., 1305 h., s. 858; Aslan, Abdülgaffar, *Kur'an Ekseninde Fakirlik Problemi*, Isparta, 2003, s. 63; Kazancı, Ahmet Lütfi, *Akaid ve Kelam*, İst., 1983, s. 183; Aydın, Ali Arslan, *slam nançları, Tevhid ve İm-i Kelam*, İst., 1984, s. 370.

² İbn Manzur, Ebu'l-Fazl, *Lisanu'l-Arab*, Beyrut, 1988, c. X, s. 115; Ma'lûf, Levis, *el-Müncid fi'l-Lu a*, Beyrut, 1399 h., s. 257.

³ Parlatur, İsmail-Gözaydın, Nevzat, *Türkçe Sözlük*, c. II, Ank., 1998, s. 1861; Güler, İlhami, *man-Ahlak li kisi*, Ank., 2003, s. 36.

⁴ Acar, Özcan-Akbaş, Ali, *Yeni Türk Ansiklopedisi*, İst., 1985, c. IX, s. 3240.

⁵ Karaman, Fikret, “Rızık ve Kazanç Anlayı ı Üzerine Bir nceleme”, F.Ü.İ.F.D., Elazığ, 1996, sy. I, s. 155.

⁶ Gazzâlî, Ebû Hamid Muhammed, *Esmâ-i Hüsnâ erhi*, çev: M. Ferhat, İst., 1972, s. 109.

⁷ Seyyid Şerif Cürçânî, *et-Ta'rifât*, Beyrut, 1983, s. 110.

⁸ Çığman, M. Kenan, *Kaza, Kader, Hayır*, er, Ank., trs., s. 215-217.

⁹ Güler, a.g.e., s. 36.

Elmalılı Hamdi Yazır, yukarıda da değinildiği gibi, Bakara Sûresi'nin üçüncü ayetini tefsir ederken rızık kelimesinin kapsamını daha da genişletmekte, rızık maddi şeylerle beraber manevi şeyleri de içine aldığını ifade etmektedir. Elmalılı rızık tarifindeki “yeme” ifadesini “faydalanma” ile izah ederek içecek, giyecek, ilim, marifet, kudret, amel, evlat ve zevceyi de kapsadığını yani mutlak bir faydalanma ifade ettiğini, fakat bütün bunlar için bilfiil faydalanmanın şart olduğunu, bilfiil faydalanılmayan şeylerin rızık olamayacağını savunmaktadır.¹⁰ Aynı ayetin tefsirinde rızık, “insanların ellerindeki servet ve paralar”, “dünya nimetleri, yer altı ve yer üstü servetleri”¹¹ olarak da değerlendirilmiştir.

Kur'an'da rızık kelimesi birçok anlamda kullanılmıştır. Kur'an -ı Kerim'de rızık; “dünyevî, uhrevî, bedenî ve ruhî olan her türlü bağış, her canlı için muayyen miktarda sevk olunan nasip” ve doğrudan doğruya “gıda maddesi” manasında kullanılmaktadır.¹²

Kaynaklara inilerek ayetlerin yorumlarına bakıldığında genel olarak rızık; “Allah'ın canlılara olan bir nimeti, lütfu, ihsanı, maddi ve manevi ikramı” şeklinde değerlendirilmiştir.

1. 1. Rezzakîyet ve Rızıklandırma

Kur'an'da yer alan rızık ayetlerinde önemle vurgulanmak istenen konu, rızık yalnız Allah tarafından verildiği ve rızık Allah'ın varlığının delillerinden biri olmasıdır:

*“Yeryüzünde hiçbir canlı yoktur ki, rızıkı Allah'a ait olmasın. Her birinin (dünyada) duracakları yeri de, (öldükten sonra) emaneten konulacakları yeri de O bilir. Bunların hepsi açık bir kitapta yazılıdır.”*¹³

Canlıların rızıkını tayin eden Cenab-ı Hak'tır. Çünkü rızık Allah'ın takdir ve iradesine uygun şekilde verilmektedir. Bu da Allah'ın ilim ve irade sıfatlarıyla ilgili olup, “sıfat-ı fiiliye” adı verilen “tekvin” sıfatının bir tecellisidir. Bu yönüyle rızık, Allah'ın “tekvin” sıfatına râcîdir.¹⁴

¹⁰ Yazır, Elmalılı M. Hamdi, *Hak Dini Kur'an Dili*, İst., 1992, c. I, s. 179-180.

¹¹ Kutub, Seyyid, *Fî Zilâli'l-Kur'an*, İst., trs., c. I, s. 80.

¹² Coşkun, Ahmet, *Kur'an-ı Kerim'de Rızık Meselesi*, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Bursa, 1986, s. 1.

¹³ Hud, 11: 6.

¹⁴ Aydın, Ali Arslan, *Dînî, Ahlakî Makaleler, Sohbetler*, İst., 1985, s. 213.

“Tekvin” sıfatı mümkün olan şeylerin var olmaları esnasında Allah’ın ilim ve iradesine uygun olarak yaratılması ve meydana getirilmesine tesir eder. Tekvin sıfatının hikmeti varlık alanına çıkacak olan her şeyin zamanı gelince Allah’ın ilmine ve iradesine uygun olarak onun sayesinde var olmasıdır. Meydana gelen eserlerinin isimlerine göre bu tesir edici / müessir sığata çeşitli isimler verilir. Örneğın eseri, “rızık” olması itibariyle; sığata “terzik”; bu sığata haiz olan zâta “Rezzâk” veya “Râzık” isimleri verilir.¹⁵

“Rezzâk” isminin gereğı olarak, rızıkları ve rızık verdiğı varlıkları yaratan, onun elde edilme sebeplerini yaratan, azaltıp çoğaltan, ayrıca sahibine kadar ulaşmasını sağılayan tek yaratıcı şüphesiz Allah Teâlâ’dır. O’ndan başka rezzâk yoktur.¹⁶

1. 2. Rızıkın Bolluk ve Darlı ının Nedenleri

Kur’an’da rızıkın azlığından ve çokluğundan bahsedilmekte, rızık bolluğunun yolları gösterilirken, rızıkın azalmasına neden olan sebeplere de yer verilmektedir.

Kur’an’a göre rızıktaki bereketin sebepleri ş unlardır:

a) Allah takva sahibi kullarına mükâfat olarak rızıklarını artırır. Kur’an’da: “Allah kendisine kar ı gelmekten sakınan kimseye kurtulu yolu hazırlar ve onu ummadı ı yerden rızıklandırır”¹⁷ buyrularak takvanın rızık artıracağından söz edilmektedir. Ayrıca Allah’ın Hz. Meryem’i rızıklandırması da bu şekildedir.¹⁸

b) Allah yolunda infak yapılması da rızık bolluğunun sebeplerindendir. Konuyla ilgili olarak “*De ki; Do rusu Rabbim, diledi inin rızıkını hem geni letir, hem de daraltıp bir ölçüye göre verir. Sarf etti iniz herhangi bir eyin yerine O, daha iyisini koyar. Çünkü O rızık verenlerin en hayırlısıdır*”¹⁹ buyrulmuştur.

İnfaktan bahseden ayetlerin ortak yönü Allah’ın infak edenlerden razı olacağı ve kullarının verdiğinden fazlasını yine kendisi taraf ından sarf edenlere vereceğı hususudur.

¹⁵ Özarslan, Selim, *Mâtürîdî Kelamcısı bn Hümmâm’ın Kelâmî Görü leri*, Ank., 2003, s. 55.

¹⁶ İzmirli, İsmail Hakkı, *Yeni İmi Kelam*, haz.: Sabri Hizmetli, Ank., 1981, s. 344.

¹⁷ Talak, 65: 23.

¹⁸ Bkz.: Meryem, 19: 25.

¹⁹ Sebe, 34: 39.

c) Allah'ın verdiği nimetlere şükredilmesi, rızık bolluğunun sebeplerindendir. Kur'an'da “*Rabbiniz , ‘E er ükrederseniz andolsun ki nimetimi artırırım. E er nankörlük ederseniz bilin ki, azabım çetindir’ diye bildir di*”²⁰ buyrulmuştur.

d) Allah sapmış kullarının bazılarını istidraç²¹ olarak rızık bolluğu verebilir. Allah, Karun'u, hazinesinin anahtarlarını kalabalık bir grubun taşıyabileceği kadar zenginleştirmiştir. Fakat o bu zenginliğinin sebebi olarak kendi ilmini görmüştür. Allah da onu ve malını yerin dibine geçirmiştir.²² Karun'un rızıkının genişletilmesinin sebebi istidraçtır.²³

Kur'an'a göre rızık az olmasının sebepleri şunlardır:

a) Kur'an'da rızık insanların imtihanı olarak gösterilmektedir. Allah konuyla ilgili olarak “*Andolsun ki biz sizi biraz korku, açlık, mallardan, canlardan ve meyvelerden eksiltmek suretiyle imtihan edece iz. (Ey Muhammed) Sabredenleri müjdele*”²⁴ buyurmuştur.

b) Rızık kaynaklarının bozulması Kur'an -ı Kerim'de “fesat” kelimesiyle ifade edilir. “*nsanların elleriyle i ledikleri yüzünden karada ve denizde fesat çıkar. Allah da belki dönerler diye yaptıklarının bir kısmını böylece kendilerine tattırır.*”²⁵ Fesat az olsun, çok olsun bir şeyin itidal derecesinden çıkması demektir ki bu, nefis, beden istikametten dışarı çıkan şeyler hakkında kullanılır.

İbn Abbas'ın; kulların kötü amellerine tevbe etmeleri için “bereketin azalması” şeklinde tefsir ettiği “fesat”, ticaret ve ziraat hayatının gelişmesine mani olan masiyet, zulüm ve eşkiyalık manasına da gelir. İnsanların masiyetleri, haksızlıkları ve eşkiyalıkları gerçekte fesadın kendisidir. Çünkü insanlara dünyayı daraltan hayatı zorlaştıran şeyler birer masiyettir. Kara ve denizde masiyetin yayılması dolayısıyla yağmurun yağmaması, kuraklığın oluşması , huzursuzluğun ortalığı sarması insanların, isyanlarından dönüp tevbe etmelerini gerektirmektedir. Bu

²⁰ İbrahim, 14: 7.

²¹ İstidraç, Allah'ın azmış, sapmış kullarına nimetlerini artırarak onları helake yaklaştırmasıdır. (Yüksel, Emrullah, *Kelam Dersleri*, Erzurum, 1986, s. 65.)

²² Kasas, 28: 76–83.

²³ Yüksel, Emrullah, *Kelam Dersleri*, Erzurum, 1986, s. 65.

²⁴ Bakara, 2: 155.

²⁵ Rûm, 30: 41.

isabetli tefsirden anlıyoruz ki; fesat, kıtlık, bereketin gitmesi, geçim darlığı, hayat pahalılığı gibi anlamlara gelmektedir.²⁶

c) Kur'an'da Allah'ın nimetlerine karşı nankörlük etmek de rızık darlığının sebeplerinden biri olarak gösterilmektedir. Konuyla ilgili olarak “ *Allah size güven ve huzur içinde bir kasabayı misal verir. Her taraftan oraya bolca rızık geliyordu. Ama Allah'ın nimetlerine nankörlük ettiler. Bu yüzden Allah, yaptıklarına karılıklı onlara açlık ve korku belasını tattırdı*”²⁷ buyrulmaktadır. Sonuç olarak Kur'an'da Allah'ın insanı imtihan etmesi ve nimete karşı insanın nankör davranması rızık darlığının sebepleri olarak gösterilmektedir.

Rızıkla ilgili ayetlerin bir kısmı şükür, dua ve tevekkülle alakalıdır. Bol nimet insanın fitratındaki şükran duygusu gereği saygıya, muhabbete dolayısıyla şükre ve bağlılığa sebep olacağı gibi bazılarında Allah'ı unutmaya kadar götürebilir. Ku'ran'da İsrailoğullarına verilen nimet ve rızıklar sayılarak onların nankörlüğe düştükleri bildirilir.²⁸

Bolluk ve kıtlık bir imtihan vesilesi olabileceğinden insana düşen çalışmak ve şükretmektir. Bu sebeple insanın çalışması ve şükretmesi ile ilgili birçok emirle karşılaşırız. “*E er ükrederseniz ben de muhakkak artırırım*”²⁹ gibi Cenab-ı Hakk'ın rızıkı bollaştırmasını, şükre bağladığı, “*Ey Dâvûd hanedanı! ükür için çalışın. Kullarımdan ükredenler azdır.*”³⁰ diyerek şükretmeyi peygamberine tavsiye ile şükredenlerin azlığını belirtir.

Yüce Allah, rızıkın kendi katında aranmasını isterken, ayrıca bu rızıkların helal ve temiz olanlarının tercih edilmesi ve buna karşı kendisine hamd, şükür ve kulluk görevinin yerine getirilmesini istemektedir. Allah'ın sayısız iyilikler karşısında, akıl ve düşüncenin basiretle kullanılıp küfür, isyan ve yalandan kaçınılması hatırlatılmaktadır. Bu husus sadece Rahman Sûresi'nde otuz kez tekrarlanmıştır: “*Öyleyse Rabbinizin hangi nimetlerini yalanlayabilirsiniz?*”³¹

²⁶ Coşkun, Ahmet, *a.g.e.*, s. 35.

²⁷ Nahl, 16: 21.

²⁸ Bkz.; Yunus, 10: 93; Casiye, 45: 16.

²⁹ İbrahim, 14: 7.

³⁰ Sebe, 34: 13.

³¹ Rahman, 55: 13, 16, 18, 24, 25, 28, 30, 32, 34, 36, 38, 40, 42, 45, 47, 49, 51, 53, 55, 57, 59, 61, 63, 65, 67, 69, 71, 73, 75, 77.

2. BEREKET VE ECEL L K S

Ecel kelimesi Arapça'da bir mastar olup "süre, vakit, hayat müddeti, ölüm anı, bir şeyin süresinin bitimi, ölüm için vaktin sonu, borcun vakti için vadenin gelmesi"³² gibi anlamlara gelir.

Ölüm hayatın sona ermesidir. Ecel ise bu hayatta insanın yaşadığı ömrün sonudur. Yani ecel, ölüm için belirli ve tayin edilmiş bir zaman anlamına gelmektedir.³³

2. 1. Ömrün Artması ve Eksilmesi

Kur'an-ı Kerim, ömrün artması ve eksilmesinin tespit edilerek kaydedildiğini, bunun değişmesinin mümkün olmadığını bildirmektedir: "*Ömrü uzun olanın çok ya aması ve ömürlerin azalması üphesiz kitaptadır. Do rusu bu Allah'a kolaydır.*"³⁴ Yine Kur'an'da Yüce Allah, ölüm anları gelenlerin bir an olsun ecellerinin ertelenmeyeceğini ve öne alınmayacağını bildirmektedir. "*her ümmet için belirli bir süre vardır. Vakitleri dolunca ne bir saat gecikebilir ne de öne geçebilirler.*"³⁵ Kelamcılar dâhil olmak üzere İslam âlimleri, ömrün gerçekten uzayıp, kılalacağı mı yoksa artıp ve eksilmesinin "ömürden istifade ve bereket" veya günahlar dolayısıyla "ömürden yararlanamamadan" ibaret mi olduğu konusunda görüş ayrılığına düşmüşlerdir.³⁶

Ömrün uzayıp kılalmasının biyolojik kuralları (sağlık, korunma v.b.) insan iradesine bağlanmış, ahlâkî kuralları ise Allah ve insanın iradesine birlikte bağlanmıştır. Nitekim Hz. Yunus'un kavmi ölümü hak etmişken iradeleriyle son anda Allah'a yönelmeleri sonucu ölüm üzerlerinden kaldırılmıştır.³⁷ Allah, toplumsal ve bireysel ihmal neticesi oluşan nedenlerden gelebilecek ölümleri, bireyin Allah'a karşı (iyilik, dua v.s.) davranışıyla uzaklaştırabilir.³⁸

Bunun dışında ecellerin mutlak olarak tayin ve tespit edildiği ve kesin olarak ertelenemeyeceği fikri, insan iradesini saf dışı bırakmakla birlikte olaylar karşısında tedbir almalarını da engelleyecektir. Çünkü o zaman ne kadar tedbir alınırsa alınsın,

³² İbn Manzûr, *a.g.e.*, c. I, s. 79.

³³ Özarlan, Selim, *slâm'da Ölüm ve Dirili Ö retisi*, Konya, 2001, s. 104.

³⁴ Fatır, 35: 11.

³⁵ A'raf, 7: 34.

³⁶ Özarlan, *a.g.e.*, s.105.

³⁷ Yunus, 10: 98.

³⁸ Güler, *a.g.e.*, s. 123.

takdir geldiği zaman tedbir bozulmaktadır. Öyleyse tedbir almanın, çalışmanın, sebeplere riayetın bir anlamı kalmayacaktır.

Ecel konusundaki hadisler genel olarak iki grupta ele alınabilir:

a) Ecelin önceden tayin ve tespit edildiğini, zamanı gelince kimsenin geri bırakılmayacağını ve değişmesinin imkân sızlığını bildiren hadislerdir.

Bu grupta bulunan hadislere göre kader, ecel, rızık ve insan davranışları anne karnında tayin ve tespit edilmiştir. Buhârî'nin rivayet ettiği bir hadiste: “Ra sülullah şöyle buyurmuştur; “Sizden biriniz anne karnında kırk günde oluşur, sonra alaka olur, sonra mudğa olur, sonra Allah şu dört şeyi tespit için melek gönderir: Rızkını, ecelini, şaki mi yoksa sâid mi olacağını yazar.”³⁹

Bu rivayete göre insanın bütün eylemlerine hatta sâid mi yoksa şaki mi olacağına kadar ezeli takdirde belirlenmiştir. Bu belirleme Kur'an'ın insana verdiği hürriyete ters düşmektedir. Çünkü Yüce Allah Kur'an'da “ *De ki; Hak rabbinizden gelmi tir. Artık dileyen iman etsin, dileyen inkâr e tsin*”⁴⁰ buyurmaktadır. Bu noktada hadis rivayetiyle Kur'an arasında bir tezatlık ortaya çıkmaktadır. Bu tezatlık, meseleye iki açıdan yaklaşmakla çözülebilir kanaatindeyiz:

Ecelin takdir ve tayin edildiğini bildiren hadisler, Allah'ın ilmi açısından konuyu ele almaktadır. Çünkü ecelin tespiti olayına Allah'ın ilmi açısından bakılırsa, ecel bellidir. Allah ilmiyle ezelde her şeyi takdir etmiş ve yazmıştır. Allah'ın ilmi de değişmez. Bu sebeple kulunun eceli Allah katında bellidir.

Ecel konusuna insan açısından bakıldığında ise, onun hem uzama hem de kısalma olasılığı vardır. Çünkü insan geleceği bilememektedir. Bundan dolayı da gelecek ona karanlıktır. Ecelinin nasıl ve ne şekilde olacağını, nerede isabet edeceğini bilemez. İnsan ecelinin, insanın gayretiyle doğru orantısı bulunmaktadır. Sağlığına dikkat etmesi, yaşamayı ve çalışmayı tercih ettiği yer, yaşadığı çağdaki tıbbî gelişmeler ve kişinin o gelişmelerden faydalanma imkânı yaşamını etkilemektedir. Bunun yanında diğer insanların iradî davranışları sonucu meydana gelen kazalar ve öldürme olayları da kişinin iradesi dışında ölümünü etkileyebilmektedir. Bütün

³⁹ Buhârî, Kader, 1.

⁴⁰ Kehf, 18: 29.

bunların dışındaki küllî irade de Allah'ın istediği yerde istediği zamanda ecele müdahale edebilmektedir.

b) Ecel konusundaki hadislerin ikinci grubu ise ahlâkî davranışların sadaka, dua, iyilik, sıla-i rahim v.b. eylemlerin eceli değiştireceğini bildiren içeriktedir. Ancak bu rivayetler tevil edilmiştir. Bu grupta yer vereceğimiz hadislerde ilk gruptaki hadislerden daha çok özgürlüğe ve insan iradesine vurgu yapılmıştır. Â'raf sûresinin 34. ayetinde artma ve eksilmenin imkânsızlığını bildiren ifadeler sebebiyle, hadislerde ziyadeyi bildiren rivayetler tevil edilerek “berekete” yorumlanmıştır.

“Kim rızkının artmasını ve ecelinin uzamasını isterse, sıla -i rahim yapsın”⁴¹ , “Sadaka ve sıla-i rahim ömrü uzatır, belâyı defeder”⁴² , “Eceli gelmeyen bir mü'min kul, Allah'tan şifa dilerse kurtulur”⁴³ hadisleri sıla-i rahim, sadaka ve duanın ömrü uzatacağını bildirmektedir. Bu hadisler ecelin geldiği anda ömrün asla uzamayacağını bildiren ayetlerle birlikte değerlendirildiğinde teville ihtiyaç duyulmuş ve ömrün uzaması çeşitli şekillerde yorumlanmıştır. Bu yorumlardan bazıları şunlardır:

“Allah ezeli bilgisiyle kulun sadaka ve sıla -i rahmi yapmadığı takdirde ömrünün kırk sene olacağını, bunları yaptığı takdirde de ömrünün yetmiş sene olacağını bilmektedir. Ömrün artması bu taati işlemeye bağlı kılınmıştır. Allah, o taati yapmadığında kulun ömründe bir artış olmayacağını da bilmektedir. Hadis -i Şerif'te beyan edilen ziyade ve noksandan maksat “hayır ve berekettir”. Levh -i mahfûzda yazılı olan ömre nispetle ömür mutlak ve ecel de Allah'ın bilgisinde kayıtlıdır. En'am sûresinin ikinci ayetinde Allah'ın iki ecel takdir ettiği hatıra getirilmemelidir. Çünkü gerçek ecel birdir.”⁴⁴

Sâbûnî de hadisteki artmanın yorumunu şu şekilde yapmıştır: “Hısım ve akrabayı ziyaret etmeseydi, o kimsenin ömrünün sözgelimi elli yıl olacağı Allah'ın ilminde mevcuttu. Bunun yanında Allah onun hısım ve akrabayı ziyaret edeceğini ve bu sebeple ömrünün yetmiş yıl olacağını da biliyordu. Allah'ın burada hüküm ve irade ettiği, onun hısım ve akrabasını ziyaret ederek yetmiş yıl yaşayacağı şıkkıdır. İşte oradaki yirmi yıl bu meziyeti sebebiyle, sıla -i rahim yapmamış olsaydı ömrünün

⁴¹ Buhârî, Edeb, 12.

⁴² Ahmed b. Hanbel, *a.g.e.*, c. III, s. 266.

⁴³ Tirmizî, Tıbb, 32.

⁴⁴ Ali el-Kâri, *erhu'l-Fıkhi'l-Ekber (el-Fıkhi'l-Ekber erhi)*, çev.: Yusuf Vehbi Yavuz, İst., 1981, s. 322-323.

elli yıl olacağına dair ilm-i ilahiye nazaran ömrünün uzaması sayılmıştır. Ayrıca bu izah tarzı şu temele dayanmaktadır: Allah icad edilecek madumun nasıl icad edileceğini bildiği gibi, icad edilmeyecek madumun da, şayet icad edilseydi nasıl icad edilebileceğini de bilir. Tıpkı cehennemliklerin dünyaya döndürülmeyeceklerini bildiği halde, şayet dünyaya iade edilecek olsalardı, En'âm sûresinin 28. ayetinde haber verdiği gibi eski küfürlerine döneceklerini de bilir; “ *E er onlar geri gönderilseler bile yine men olundukları kötülükler e dönerlerdi. üphe yok ki onlar yalancı kimselerdir.*”⁴⁵

Bunların yanında akraba ziyaretinin, komşularla iyi geçinmenin ve sadaka vermenin ömrü uzatacağına dair hadislerin âhâd olduğunu ve zâhirî anlamları itibariyle kesin anlamlı ayetlere aykırı olduklarından muhkem ayetleri bunların ışığında açıklamanın doğru olmadığını, bu hadislerdeki ömrün uzamasının kişinin öldükten sonra hayırla anılarak adının yaşatılması ve hayatın bereketlenerek mutlu bir şekilde yaşanması, dolayısıyla ömrün psikolojik olarak uzun algılanması olduğunu savunanlar da vardır.⁴⁶

Ömer Nasuhi Bilmen'e göre hayat müddeti ziyade ve noksanı kabul etmez. Sadakanın ömrü uzatacağına dair hadis -i şerif, bazı ibadet ve taatin artmasının hayata vesile olduğunu açıklamak ve insanları hayırlı ameller e yönlendirmek içindir. Çünkü kulların yapacağı ibadetler Allah tarafından önceden bilindiğinden dolayı ömürleri taraf-ı ilahiden fazla olarak takdir edilmiştir. Yoksa daha önceden takdir edilmiş olan hayat müddeti, daha sonra meydana gelecek olan ibadetle rle yeniden artmaz.⁴⁷

⁴⁵ Sâbûnî, Ebu Muhammed Nureddin Ahmed b. Mahmud b. Ebi Bekr, *el-Bidaye ft Usûli'd-Dîn (Matüridiye Akaidi)*, çev.: Bekir Topaloğlu, Ankara, 2000, s. 153-154.

⁴⁶ Cihat Tunç, “Ecel”, *D. .A.*, c. X, s. 382.

⁴⁷ Ömer Nasuhi Bilmen, *Muvazzah İm-i Kelam*, İst., 1959, s. 241-242.

3. KUR'AN'DA BEREKETE VES LE OLAN DAVRANI LAR

3. 1. Dosdo ru Namaz Kılmak

İnsanı mutlak kurtuluşa eriştiren amellerin başında namaz gelir. Kur'ân -ı Kerîm'de mutlak biçimde namaz emrine defalarca yer verildiği gibi, bazı ayetlerde çeşitli üsluplarla önemine işaret edilerek namaz kılanlardan övgü ile söz edilmiştir.

Namaz ruhun gıdası, kalbin şifası, bütün ibadet ve amellerin başıdır. Namaz bereketin kaynağı, rızkın en kolay vesilesidir. Kur'ân, dolaylı olarak buna şöyle işaret ediyor: “*Ailene namazı emret; kendin de ona sabırla devam et. Senden rızık istemiyoruz; (aksine) biz seni rızıklandırıyoruz. Güzel sonuç, takvâ iledir.*”⁴⁸ Peygamber Efendimiz (s.a.v.), “Namaz gözyıldınığım kıldı.”⁴⁹ diyerek, onun derecesine işaret etmiş, kendisi de bir sıkıntıya düştüğü zaman hemen namaza sarılmıştır.⁵⁰

Yüce Allah, namazı emrettiği kullarından, karşılık olarak hiçbir şey istemiyor. Aksine, hakkıyla eda edilen namazın karşılığını en güzel şekilde vereceğini müjdeliyor. Bu ibadetleri hakkıyla yapan insanlardan övgüyle bahsediyor ve namazlarına karşılık bol sevap, bol rızık şeklinde hem dünyevî hem de uhrevî mükâfatın olduğunu açıklıyor: “*man edip iyi i ler yapan, namaz kılan ve zekât verenler var ya, onların mükâfatları Rableri katındadır. Onlara kor ku yoktur, onlar üzüntü de çekmezler.*”⁵¹

Amaç ve kaidelerine uygun şekilde yani farzların, rükûların, secdelerin, tilâvetlerin, huşûun tam anlamıyla yapıldığı namaz, insanı çirkinliklerden ve kötülüklerden alıkoyar.⁵² İnsanlar ibadet sayesinde hoşnut oluyor, huzurlu oluyor, sekînet buluyor ve rahat ediyorlar. Bu duyguları en iyi şekilde insana aksettiren, namazdan başka her hangi bir ibadet de yoktur.⁵³

İbrahim en-Nehâî şöyle der: Namaz kılariken rükû ve secdelerde acele eden, hakkını vermeyen birini görürseniz, geçim sıkıntısına düşeceğinden dolayı onun çoluk çocuğuna acıyın.⁵⁴

⁴⁸ Tâhâ, 20: 132.

⁴⁹ Ahmed b. Hanbel, *a.g.e.*, c. III, s. 128, 129.

⁵⁰ Ahmed b. Hanbel, *a.g.e.*, c. V, s. 388.

⁵¹ Bakara, 2: 227.

⁵² Ankebût, 29: 45.

⁵³ Bursevî, İsmail Hakkı, *Tefsîru Ruhi'l-Beyân*, Beyrut, 2001, c. I, s. 60.

⁵⁴ Bursevî, *a.g.e.*, c. I, s. 60.

Yüce Yaradan, insanlara, kendisini hatırlamaları, ardından da kendisine şükretmeleri gerektiğini bildiriyor. Bundan sonra ise, Allah'tan gelen yardımın sabır ve namazla olacağını, zira sabır ve namazın yardım isteme vesilesi olduğunu açıkça beyan ediyor.⁵⁵ Namazda her kim huşu ve ihlâs yolunu tutarsa, diğer ibadetlerde de nefsini terbiye edip onu hazır hale getirmiş olur. Cenâb -ı Hak, Ankebût sûresi 45. Ayette namazın, her türlü kötülüğü giderici olan bu vasfından özellikle bahsediyor. Bundan ötürüdür ki, hayırlı insanların başlarına bir musibet geldiğinde hemen namaza sığındıklarını görüyoruz. İbn Ebî Hatim kanalıyla gelen bir rivayette, Hz. Peygamber'in başına bir yoksulluk geldiği zaman: "Ey ehlîm, namaz kılın, namaz kılın" diye sık sık tekrar ederdi.⁵⁶ Peygamberimiz kanalıyla gelen bir hadis-i kudsîde de, Allah Teâlâ'nın şöyle buyurduğunu görüyoruz: "*Ey Âdemo lu! Kalbini bana ibadet için bo alt ki, gö süniü zenginlikle doldurup fakirli ini gidereyim. E er böyle yapmazsan, senin kalbini me guliyetle doldurur ve fakirli ini gidermem.*"⁵⁷ İşte kendine itaat ve tâatte kulların namazla O'na yaklaşımları, onların muvaffakiyet ve lütuflarının artacağını garanti altına almaktadır.

3. 2. Kur'an Okumak

Müslümanların din ve dünya hayatları için temel rehber, Kur'an'dır. Namazın ifasının da ana unsurları arasında yer alan kıraat/Kur'an tilaveti, diğer zamanlarda da başlı başına bir ibadet sayılır. Zaten tarifinde de, "okunmasıyla ibadet edilen kitap" kaydı konulmuştur. İslam dininin anlaşılması ve hayata tatbiki için Kur'an muhtevasının bilinmesi, getirdiği mesajların kavranılması öncelikli ve vazgeçilmez bir unsurdur. Gerek Kur'an'da⁵⁸ gerekse hadislerde⁵⁹ Kur'an okumanın gerekliliği ve fazileti üzerinde durulur.

Kur'an, müslümanın hayatında sadece okunup anlamı araştırılan sıradan bir kitap değil, aynı zamanda kelimeleri ve anlamları üzerinde uzunca tefekkür edilmesi gereken derin manalı bir hitaptır:

"(Resulüm!) sana bu mübarek Kitab'ı, ayetlerinin üzer inde uzunca

⁵⁵ Bakara, 2: 153.

⁵⁶ Neseî, Ebu'l-Berekât Abdullah b. Ahmed b. Mahmûd, *Medâriku't-Tenzîl ve Hakâiku't-Te'vîl*, Dımaşk, 2005, c. II, s. 391; İbn Kesîr, Ebu'l-Fidâ İsmail b. Ömer, *Tefsîru'l-Kur'âni'l-Azîm*, Beyrut, 1988, c. III, s. 179.

⁵⁷ İbn Kesîr, *a.g.e.*, c. III, s. 179.

⁵⁸ A'râf, 7: 204; Nahl, 16: 98; İsrâ, 17: 45, 82, 106; Fâtır, 35: 29; Müzzemmil, 73: 4.

⁵⁹ Müslim, Zikir, 38; Tirmizî, Kader, 12; Fezâilu'l-Kur'an, 2-4, 13, 16, 18; Ahmed b. Hanbel, *a.g.e.*, c. II, s. 341, c. II, s. 82; Darimî, Fezâilu'l-Kur'an, 1.

dü ünsünler ve akıl sahipleri ö üt alsınlar diye inzal ettik. ”⁶⁰

Kur’ân-ı Kerîm, bereket kaynağı sayılan bir kitaptır. Kur’an -ı Kerim okumak ve onunla hemhal olmak, insana ve onun yaşamına bereket getirir. Kur’ân bütün beşeriyeti aydınlatmaya, dünya ve ahiret hallerini haberdar etmeye bir vesiledir. Onun bereket kaynağı oluşu, kendisine olan itikatle doğru orantılıdır. Kur’ân -ı Kerîm okumak vb. salih ameller, her türlü hayır ve bereketi celbeder.

Kur’ân, Allah’tan gereği gibi ittikâ edenler için hidayet kitabıdır. Hidayeti bulmak isteyen, tertemiz bir kalp ve samimi niyetle Kur’ân’a yönelince, Kur’ân kendi nur ve sırlarını açar. Mevdûdî’nin deyimiyle bu hidayet kitabı, hayrı ve saadeti bollaştıran eşsiz bir kitaptır. İnsan okudukça hem berekete dû çâr oluyor, hem saadete kavuşuyor. Bu mübarek kitaptan faydalanan her türlü faydayı elde eder, her türlü zarardan korunur.⁶¹

Kur’ân’ı ibadet maksadıyla, hayrını ve bereketini umarak okumak ve üzerinde uzunca tedebbür etmek, sevabı ve mükâfatı olan en güzel amellerden biridir. Kur’ân, kendisini okuyana ve taşıdığı hükümlerini tatbik edene lehte şahitlik edecek ve o kişinin günahlarının affı için Yüce Allah ile kul arasında aracılık yapacaktır. Bizzat Ebû Ümâme, Efendimiz (s.a.v.)’in, “Kur’ân okuyunuz. Çünkü Kur’ân, kıyamet gününde kendisini okuyanlara şefaateçi olacaktır”⁶² buyurduğunu işitmiştir.

Gerçek müminler, Kur’ân okunduğunda imanları artar, kalpleri Hak sevgisiyle coşar, bedenleri Allah korkusuyla ürperir. Başkasına değil, yalnızca Allah’a güvenir ve ondan tevfiik beklerler. Hem kalpleriyle, hem kalıplarıyla, hem de amelleriyle mümindirler. Bunlar için onlara Cenâb-ı Hakk’ın katında yüksek dereceler, büyük mağfîret ve bitmeyen rızıklar vardır.⁶³ Bu rızık öyle bir rızıktır ki, sayısı ve süresi dünya nimetlerinin aksine hiç bitmeyip tükenmeyen, ardı arkası kesilmeyen, zararsız, derdi belası olmayan bir nimettir. Yiyecek, içecek ve refah, hayatın en üstünü onlar müminler için hazırlanmıştır. Sırf hayır ve nimet olan bu rızık, onların hakiki iman ile güzel amellerinin neticesidir.⁶⁴ Münafıklar ise, bunlardan mahrumdur.

Kur’ân, kendisinin okunduğu eve tarifsiz mutluluk, sevinç ve bereket getirir. Bundan, okuyan da dinleyen de nasiplenir. Nitekim hadis -i şerifte, “İçinde Kur’an

⁶⁰ Sâd, 38: 29.

⁶¹ Mevdudî, Ebu’l-Ala, *Tefhimu’l Kur’an (Kur’an’ın Anlamı ve Tefsiri)*, İst., 1991, c. V, s. 70.

⁶² Müslim, Müsâfirîn, 252; Ahmed b. Hanbel, *a.g.e.*, c. V, s. 249, 251.

⁶³ Enfâl, 8: 2-4.

⁶⁴ Taberî, Ebu Cafer Muhammed b. Cerir, *Cami’ul-Beyân an Te’vîli Âyi’l-Kur’ân*, Beyrut, 1985, c. VI, s. 239-241; Bursevî, *a.g.e.*, c. III, s. 401; Yazır, *a.g.e.*, c. IV, s. 202.

okunan ev, içindeki aile fertlerine (okyanuslar kadar) genişler. Melekler oraya iner, şeytanlar ise oradan kaçar. O ev hayır ve bereketle dolar. Kuran okunmayan ev, halkına daralır, melekler orayı terk eder, şeytanlar ise oraya musallat olur. O evin hayır ve bereketi kaçar” buyrulur.⁶⁵

Sözlerin en hayırlısı Allah’ın kelâmı olduğuna göre, peygamberlerden sonra insanların en hayırlısı da Kur’ân’ı okuyan ve onu başkalarına öğretendir.⁶⁶ Kur’ân okuyan kişi, okuduğuna göre bir hasene işlemektedir. Fakat bununla beraber, okuduğu sûre veya ayet için değil, her harf başına da bir hasene kazanır.⁶⁷ Her hasene de on kat sevabı hâsıl ettiğine⁶⁸ göre, ecir katlanarak hesap edilmeyecek düzeye ulaşır.

3. 3. Takva

Takvâ, Allah’ın emirlerini kemâl-i hassasiyetle tutup, yasaklarından kaçınmak ve fiziğin kanunlarına riâyet sûretiyle O’nun azabından korunma ve sakınma cehdi; şirkten ve şirki işmam eden şeylerden korunmak; farzları titizlikle yerine getirmek ve büyük günahlardan kaçınmak; küçük günahlara karşı titizlik göstermek; şüphelilerden kaçınmak... gibi anlamlara gelir. Takvâ, her türlü hayrın başıdır. Kur’an’da: “*O (peygamberlerin gönderildiği) ülkelerin halkı inansalar ve (günahtan) sakınsalardı, elbette onların üstüne gökten ve yerden nice bereket kapıları açardık, fakat yalanladılar, biz de ettikleri yüzünden onları yakalayiverdik.*”⁶⁹ buyrulur. Yine ilgili bir başka âyette: “*Kim Allah’a karşı gelmekten sakınırsa (takvâ dâiresine girerse), Allah ona sıkıntılardan çıkıp kapıları açar. Onu hiç ummadığı yerlerden rızıklandırır.*”⁷⁰ buyrulur. Yani “aklına hayaline gelmediği yerlerden ihsan eder” demektir.

3. 4. Zekât Vermek ve İfak Etmek

Zekât, kelime anlamı olarak “bereket, artmak, üremek ve temizlemek” demektir. Zekât vermek, hem insanı malında bereket ve artışı sağlayacak bir yola götürdüğü, hem de mal ve servetteki fakirin hakkı çıkarılarak cimrilik kirlerini giderdiği ve insanın iç dünyasında bir arınma vücuda getirdiği için, “zekât” diye isimlendirilmiştir. Kur’ân-ı Kerîm’de şöyle buyrulur: “*Namazı ikame edin (hakkıyla*

⁶⁵ Dârimî, Fedâilü’l-Kur’ân, 1; Tirmizî, Fedâilü’l-Kur’ân, 14.

⁶⁶ Buhârî, Fezâilü’l-Kur’ân, 21; Ebu Dâvûd, Salât, 349; Tirmizî, Fezâilü’l-Kur’ân, 15; İbn Mâce, Mukaddime, 16.

⁶⁷ Tirmizî, Fezâilü’l-Kur’ân, 16.

⁶⁸ En’âm, 6: 160.

⁶⁹ Araf, 7: 96.

⁷⁰ Talâk, 65: 2-3.

kılın), zekâtı verin, rükû edenlerle beraber rükû edin”⁷¹

Zekât, malın büyümesine ve bereketlenmesine büyük ölçüde sebep teşkil etmektedir. “Zekât, görünüşte malı noksanlaştırıyor, nasıl olur da onu çoğaltır?” diye sorulursa, şu cevap verilir: Gerçekten bu meseleyi kavrayanlarca, bu zahirî noksanlaşmanın arkasında hakikaten bir artışın bulunduğu anlaşılır. Zekâta bütün mal için, özellikle zenginin kendi serveti için bir artış vardır. Çünkü mal sahibinin verdiği az bir miktar, ona bilmediği taraftan kat kat geri verilir.⁷²

Zekât, Kur’an’da doğrudan “bereket”le vasıflanmasa da dolaylı olarak bereketli işlerden biri sayılmaktadır:

“Müminlerin mallarından zekât al ki, onunla kendilerini temizlemi , mallarını tezkiye etmi (bereketlendirmi) olursun. Bir de onlara dua et; çünkü senin duan, onlar için bir sükûnettir/rahatlık ve huzurdur. Allah i itendir, bilendir.”⁷³, “ nsanların mallarında artı olsun diye verdi ininiz herhangi bir faiz, Allah katında artmaz. Allah’ın rızasını isteyerek verdi ininiz zekâta gelince, i te zekâtı veren o kimseler, evet onlar sevaplarını ve mallarını kat kat arttıranlardır.”⁷⁴

Zekât, toplumsal bir ibadet olduğu için, ayetteki tathîr ve tezkiye; zengin ruh ve nefsinin, mal ve servetinin hem maddî hem de manevî yönden temizlenmesi ve arınmasını içine almaktadır.

Dinimizin çok önem verdiği hususlardan biri de infaktır. Sözlükte “harcamak, bitirmek, tüketmek” anlamına gelen infak, Allah rızası için kişinin kendi servetinden hayır yollarında harcaması, muhtaçlara karşılıksız yardım ve iyilikte bulunmasıdır.⁷⁵

Şüphesiz İslam, Allah’ın hoşnutluğunu dileyerek elde edilen kazancın bir kısmını O’nun yolunda sarfetmeyi Kur’ân’ın birçok yerinde emir, tavsiye veya telkin yoluyla bildirmiştir. Onlardan birini zikredecek olursak, Allah Teâlâ, mümin kullara kendilerine verilen rızıklardan Allah için gizli-açık harcamalarını emretmektedir.⁷⁶

Hadis-i şeriflerde de infakin önemini ortaya koyan rivayetler mevcuttur. Bu önemden olacak ki, daha ilk günden itibaren Hz. Peygamber’in, sahabilerini iyilik yapıp sadaka vermeye ve “Allah yolunda” mallarından bir kısmını harcamaya teşvik

⁷¹ Bakara, 2: 43.

⁷² Razî, Fahrüddin, *Tefsir-i Kebir Mefâtihu’l-Gayb*, Beyrut, 1990, c. XIII, s. 227.

⁷³ Tevbe, 9: 103.

⁷⁴ Rûm, 30: 39.

⁷⁵ Âlûsî, Ebu’s-Senâ Şehabeddîn Mahmud b. Abdullah, *Rûh’ul-Meânî fi Tefsîri’l-Kur’ân’il-Azîm*, Beyrut, trs., c. I, s. 95.

⁷⁶ İbrahim, 14: 31.

etmesi⁷⁷, infakın O'nun önemli amaç ve ilkelerinden biri olduğunu göstermektedir.

Her insanın fitratında mal sevgisi, ona sahip olma duygusu ve onu kaybetme kaygısı vardır. Başkalarının maddi sıkıntılarını gidermek, bu konuda duyarlı olmak bir ahlâkî sorumluluk olduğu kadar, kulluğun da bir gereğidir. Allah Rasûlü bir hadisinde Hakîm b. Hizâm'a şöyle demiştir: “Ya Hakîm! Şüphesiz şu mal, göz alıcı ve çok tatlıdır. Ancak bununla beraber, onda insanların ellerinin kiri vardır. Kim bunu sehâvet ve cömertlikle alırsa, o mal ona bereketli olur. Kim de onu açgözlülükle alırsa, o mal ona asla mübarek ve bereketli olmaz. Bu, nefsi cimri olan kişi, tıpkı yiyip yiyip asla doymayana benzer.”⁷⁸ Nitekim cömertçe bir davranış, önemli bir ahlâkî ilke olduğundan, Allah'ın övgüsüne mazhar olmuşlardır.⁷⁹

İnfaka engel olan faktörlerden biri, malı elden çıkarma/fakirlik korkusudur ki, bu, infakla malın eksileceği endişesini meydana çıkartmaktadır. Fakat Allah, kendi yolunda harcamada bulunanların malını çoğaltacak ve onları yüzüstü bırakmayacaktır. Kur'ân-ı Kerîm'deki şu ayet buna delalet eder:

*“Allah kullarından diledi ine bol rızık verir, diledi inden de kısar. Siz hayır yolunda ne harcarsanız, Allah onun yerine ba kasını verir. O, rızık verenlerin en hayırlısıdır.”*⁸⁰

Mal, bir hikmet ve gaye için yaratılmıştır. Bu gaye de, insanların ihtiyacını temin etmektir. Malın adaletle harcanması, onu korunacak yerde korumak, harcanacak yerde harcamakla yerini bulur. Temiz ve helal kazançla harcanan malın yerini Allah, bu dünyada fazlasıyla dolduracağı gibi, mal sahibine de ahirette bire yedi yüz hatta daha fazla ecir vereceğini duyurarak, infakta bulunmasını talep etmektedir. Tıpkı, *“Allah yolunda mallarını harcayanların misali, yedi ba ak bitiren bir dane (tohum) gibidir ki, her ba akta yüz dane vardır. Allah diledi ine kat kat fazlasını verir. Allah'ın lütfu geni tir, O her eyi bilir.”*⁸¹, *“Allah'ın rızasını kazanmak ve ruhlarındaki cömertli i kuvvetlendirmek için mallarını hayır yollarında harcayanların durumu, bir tepede kurulmuş güzel bir bahçeye benzer ki, üzerine bol ya mur ya mı da iki kat ürün vermiş tir. Bol ya mur ya masa bile bir çisenti dü er de yine ürün verir...”*⁸² ayetlerinde olduğu gibi. Ayette dâneye benzetilen infak

⁷⁷ Hamidullah, Muhammed, *slâm Peygamberi*, çev. Salih TUĞ, İst., 1986, c. II, s. 962.

⁷⁸ Buhârî, Zekât, 51; Rikâk, 11; Müslim, Zekât, 32.

⁷⁹ Bakara, 2: 177; Âl-i İmran, 3: 133–134.

⁸⁰ Sebe, 34: 39.

⁸¹ Bakara, 2: 261.

⁸² Bakara, 2: 265.

edenler değil, infak ettikleri şeylerdir.⁸³ İşte hayır yollarında sarf edilen her bir harcama, böyle bir verimli toprakta biten ekin dânelerine benzer ki, her bir başakta yüz dane olduğu gibi, her bir infakta da yüz sevap vardır. Böylelikle ayette infâkın, doğrudan olmasa da dolaylı bir şekilde “bereket”le vasıflandırıldığı görülmektedir.

Hayır yolunda yapılan harcamalar Allah katında karşılıksız kalmaz, üstelik gönül rızasıyla verildiği takdirde, kişi herhangi bir kayba da uğramaz; onların yeri Allah tarafından bir şekilde doldurulur. Bu, ya yerine benzeri maddi imkânlar verilmesi ya da bitmek tükenmek bilmeyen bir hazine olan kanaat duygularının geliştirilmesi ve iç huzurun artırılması biçiminde kendini gösterir.⁸⁴ Aynı zamanda müminin infak edip harcadığı şeyi Allah Teâlâ daha hayırlısıyla karşıladığı gibi, onu ihtiyaç miktarından az vermez, vereceği bereketi hesaba tabi tutmadan azaltmaz.⁸⁵ Rivayete göre bir adam, yuları boynunda bulunan bir devesini getirip, “Bu Allah yolunda infak olsun.” dedi. Bunun üzerine Rasulullah (s.a.v.) dönüp: “Bunun karşılığında kıyamet gününde sana yedi yüz deve verilecektir, hepsi de yularlı olacaktır”⁸⁶ buyurdu.

İhtiyaç sahiplerine yardım eden kimseye Cenâb -ı Hak, hiç ummadığı yerlerden rızık kapıları açar. Zahirde mal azalıyor gibi görünse de, infak, zannedildiği gibi malı azaltmaz, aksine bolluk ve bereket getirir. Kays bin Sel şöyle anlatıyor:

“Kardeşlerim, malımı saçıp savurduğumu ve bol bol dağıttığımı söyleyerek beni Allah Resûlü’ne şikâyet ettiler. Ben:

—Yâ Resûlallah! Hurmalardan payıma düşeni alıyor, Allah yolunda ve beraberimde bulunan kimselere infak ediyorum, dedim. Allah Resulü göğsüme vurdu ve üç kez:

—İnfak et ki, Allah da sana infak etsin!” buyurdu.

Bu hadiseden sonra, Allah yolunda bir savaşa katılmak için yola çıktığımda, diğerleri yaya giderken benim hem binitim vardı, hem de onların en varlıklıydım”⁸⁷ dedi.

Malı, Allah yolunda harcamaya cömertlik denir. Tersine ise cimriliktir. Allah

⁸³ Bursevî, *a.g.e.*, c. I, s. 511-512.

⁸⁴ Zemahşerî, Ebu'l-Kasım Carullah Muhammed b. Ömer, *el-Ke âfan Hakâiki't-Tenzîl ve Uyûni'l-Ekâvil fî Vücûhu't-Te'vil*, Beyrut, 2001, c. III, s. 362.

⁸⁵ Razi, *a.g.e.*, c. XIII, s. 228.

⁸⁶ Müslim, İmâre, 32; Nesâî, Cihad, 36.

⁸⁷ Heysemî, Ebu'l-Hasen Nureddin Ali b. Ebi Bekr, *Mecma'uz-Zevâid ve Menbâu'l-Fevâid*, Beyrut, 1988, c. III, s. 128.

cömertlerin harcadıklarına karşılık bolluk ve bereket verir. Şeytan ise insanı Allah'a güvenden koparıp fakirlikle korkuttuğu için, infaka engel oluyor. Ancak bilinmelidir ki, ahirette infak edenlere başışlanma ve bol ihsan vaat ediliyor, rahmet müjdeleniyor. Mal sahibi hayır yolunda malını infak etmekle hem kendi nefsini cimrilikten korumuş, hem de malını başkasının hakkından temizlemiş oluyor. Aksi takdirde, başkalarının hakkını gasp etmiş sayılacağından, malını kirletmiş olur.⁸⁸

Hayır yollarında sarf edilen mallar sonucunda meydana gelen bereketin hiçbir sınırı yoktur. Bu bereketin büyüklüğü de rızay -ı ilahiyi talep etmenin, samimiyet ve fedakârlığın derecesiyle ölçülür. Bunlar ne kadar fazla olursa, mükâfat da o derecede büyük olur.⁸⁹ Sahih bir hadise göre, kim temiz kazançtan Allah yolunda incir çekirdeği kadar bile olsa bir şey infak ederse, Allah onu Uhud dağı kadar artırır.⁹⁰ Dolayısıyla müminler, ihtiyaç içindeki insanlara Allah yolunda mallarından zekât vermelerinin güzel sonuçlarını hem bu dünyada, hem de ahirette görürler. Dünya hayatında bu karşılık, kazandıkları bereket ve Allah'ın rızası, ahiret hayatındaki karşılık ise, Rablerinin rahmeti ve lütfu olan cennetlerdir.

3. 5. Sadaka Vermek

İbadet için yaratılmış olan insan, ibadet ve hayır adına ne yaparsa, kendisi için yapmakta, günah ve kötülük adına da ne işlerse, kendi aleyhine işlemektedir. Sadakanın insanın ömrünü uzatması, hata ve kusurların affına vesile olması, malı bereketlendirmesi, Allah'ın yardımını celbetmesi, en kurak mevsimlerde dahi rahmet yüklü bulutları harekete geçirmesi, Allah tarafından en güzel şekilde kabul edilerek ahirette sahibi için gölge olması gibi maddî ve manevî faydaları vardır.

İnsanların çoğu, kendileri için şer olan şeyleri hayır; hayır olan şeyleri de şer olarak algılamaktadır. Bundan dolayı dünyaya dünya kadar; ahirete ahiret kadar değer verememekte, bu yüzden sadakanın malı eksi lteceği endişesi ile malî harcamadan kaçınmaktadırlar. Hâlbuki Kur'an-ı Kerim'de Allah, iyilik maksadı taşıyan sadakaların malı bereketlendireceğini müjdelemektedir. Böylece sadaka vermenin dolaylı olarak bereketine şöyle değinmektedir: “Allah faizi tüketir (faiz karı an malın bereketini giderir), sadakaları ise bereketlendirir”⁹¹

Hız. Peygamber, insanların zannettikleri gibi sadakanın malı eksiltmediğini,

⁸⁸ Razî, *a.g.e.*, c. XVI, s. 105-106.

⁸⁹ Mevdûdî, *a.g.e.*, c. IV, s. 307.

⁹⁰ Buhârî, Zekât, 8; Müslim, Zekât, 63.

⁹¹ Bakara, 2: 276.

bilakis malı çoğalttığını Ebu Hüreyre'den gelen “Sadaka malı eksiltmez. Allah Teâlâ affeden kulunun değerini arttırır. Allah kendi rızası için alçak gönüllü olanı yüceltir”⁹² rivayetiyle net bir şekilde ortaya koyuyor.

Bunun yanında, sadakanın bir de manevî bereketi vardır ki -Tevbe sûresinde de ifade edildiği üzere- Allah için verilen mala karşılık, vaad edil en Cennet'tir.⁹³ Öte yandan, tasadduk edilen şey, hurma tanesi kadar bile küçük olsa Cenâb -ı Hakk'ın, sevabını -dağ gibi- hayal edilemeyecek derecede çoğaltarak son derece hoşnut olduğunu Hz. Peygamber'in “Kim helal ve temiz kazancından bir hurma kıymetinde de olsa sadaka verirse, Allah o sadakayı bizzat kabul eder. Sonra onu dağ gibi oluncaya kadar, herhangi birinizin tayını büyüttüğü gibi, sahibi için öyle ihtimamla büyütür.”⁹⁴ hadîs-i şerîfiyle bize apaçık gösteriyor. Böylelikle, bu durumda yapılan tasadduklar hem maddî hem manevî çoğalmayı meydana getirmektedir.

İnsanın hayır yolunda malından muhtaçlara tasadduk etmesi, aynı zamanda onun manevî olgunluğunu geliştirir, kişiliğini yüceltir. Bu ise sadakanın, helal yoldan kazanılmış temiz bir maldan verilmiş olması ile paralellik arz eder. Çünkü dünya ve ahiret mutluluğunun temeli, helal lokma kazanmaktır. Nitekim bir hadiste Resûlullâh bu şartı şöyle izah eder: “Bir kişi haram yolla mal kazanır ve onu infâk ederse, bu ona bereketli kılınmaz, tasaddukta bulunursa kabul edilmez...”⁹⁵ Başka bir hadîste de, “Allah, helaliyle verilen bir sadakayı sağ eliyle kabul eder”⁹⁶ buyrulur, temiz yolla kazanılan maldan verilen sadakanın, Allah'ın hüsn -ü kabûlüne şayan olacağı haber verilmektedir.

3. 6. Selâmla mak

Sözlükte, “kurtuluş, selamet, esenlik, maddi-manevi her türlü kötülüklerden uzak kalma, dünya musibetlerden ve ahiret azabından kurtulma”⁹⁷ anlamına gelen selâm, dini bir ıstılah olarak, “karşılaşan iki müslümanın birbirlerine dostluk, sevgi, esenlik, afiyet gibi iyi temennilerini ifade etmek maksadıyla söyledikleri sözdür. “Esselâmu aleyküm: Allah'ın selamı sizin üzerinize olsun” cümlesi, Allah'ın rızasını kazanmak için yapılan duadır. Cevabı ise “Ve aleykümü's -selâm ve rahmetullahi ve berekâtüh: Allah'ın selamı, rahmeti ve bereketi sizin de üzerinize olsun”dur.

⁹² Müslim, Birr, 69; Tirmizî, Birr, 82.

⁹³ Tevbe, 7: 111.

⁹⁴ Buhârî, Zekât, 8; Müslim, Zekât, 63; Tirmizî, Zekât, 28; İbn Mâce, Zekât, 28.

⁹⁵ Ahmed b. Hanbel, *a.g.e.*, c. I, s. 387.

⁹⁶ Buhârî, Zekât, 8; Müslim, Zekât, 63, 64.

⁹⁷ İbn Manzur, Ebu'l-Fazl, *Lisanu'l-Arab*, Beyrut, 1988, c. XII, s. 289-290.

Birincisine “selam verme”, bunun cevabı olan ikincisine ise “selam alma” denir. Bu dua cümleleri ile müminler, Allah’ın sonsuz rahmet ve bereket deryasından nasiplerini alırlar. Selâmın bu önemi hasebiyledir ki, Yüce Kur’ân’da “*Kendi evlerinizden ba ka evlere izin almadıkça ve halkına da selam vermedikçe girmeyin...*”⁹⁸ buyruluyor. Başka bir ayette ise, “*Size selam verildi inde, ona daha güzeliyle veya aynıyla kar ılık veriniz.*”⁹⁹ buyrulur, müslümanlar arasında sevgi bağlarının kuvvetlenmesi arzu olunuyor.

Selâmın en önemli özelliği, bu hitabın bereketin artmasına, hayır ve rahmetin çoğalmasına vesile olmasıdır. Binâenaleyh, selâmı alma ifadesinin “ve rahmetullahi ve berekâtüh” kısmı da, bunun göstergesidir. Allah Teâlâ yüce kelâmında selâmın bu özelliğine şöyle temas etmektedir:

فَإِذَا دَخَلْتُمْ بُيُوتًا فَسَلِّمُوا عَلَىٰ أَنفُسِكُمْ تَحِيَّةً مِّنْ عِنْدِ اللَّهِ طَيِّبَةً ...

“... Evlere girdi iniz zaman Allah tarafından mübarek ve pek güzel bir y a ama dile i olarak birbirinize selâm verin...”¹⁰⁰

Selam, insanlar arasındaki ilişkiyi güçlendiren son derece ince bir ifadedir. Bu Allah tarafından ortaya konan gönül okşayıcı, mis kokulu ve bağları sağlamlaştıran, son derece güzel bir sağlık ve afiyet temennisidir. Selâm birçok kırgınlığı giderir; böyle latîf ifadeden yüreklere sevgi sızar. Zira tahiyeye ve selâmın mânâsı, selam verilen kimse için selamet ve esenlik talep etmektir. Bu selam, bereket ve hoşlukla tavsif edilmiştir. Çünkü bu, Allah’tan daha fazla hayır ve helal rızık umulan, müslümanın sevgisini çeken, müminin mümine duasıdır ki, din ve dünya için muhtemel musibetlerden kurtuluşu ifade eder.¹⁰¹ Aynı şekilde Yüce Allah bu selâmı “tayyib (pek güzel)” olmakla da nitelemiştir. Çünkü “pek güzel söz” iş iten, böyle bir sözden hoşlanır ve o kendisine çok güzel gelir. Öyle ki kelimenin etkisi, işitenin kalbinde sürür hissi ve huzur meydana getirerek kendine çeker.¹⁰²

Daha önce de belirtildiği gibi, hüsn-ü muaşeret kurallarından olan “Selâm” tâbiri öyle çok hayırları kendinde bulundurmaktadır ki, muhatap için deneni “berhayât ol”, “çok yaşa” gibi temennilerden oldukça üstün mevkidedir. Çünkü bir insan çok yaşadığı halde hayatından zevk almayabilir, güvende olmayabilir, sıhhat ve

⁹⁸ Nûr, 24: 27.

⁹⁹ Nisa, 4: 86.

¹⁰⁰ Nûr, 24: 61.

¹⁰¹ Bursevî, a.g.e., c. II, s. 309.

¹⁰² Kurtubî, Ebû Abdullah Muhammed b. Ahmed, *el-Câmiu li-Ahkâmi'l-Kur'an*, Beyrut, 1985, c. XII, s. 319.

selâmetten yoksun bir hayat sürdürmüş olabilir. Bilakis, selâm bütün bunları içinde bulunduran yegâne bir duadır.¹⁰³

Selâm, aynı zamanda cennet halkının söyleyeceği ve duyacağı en güzel sözdür. Cenneti kazananlara, oraya girmeye hazırlandıklarında, “*Cennete selâm ve esenlikle girin!*”¹⁰⁴ buyrulacaktır. Keza, bu bahtiyarların, Rableri ile karşılaştıklarında da söyleyecekleri söz, “Selâm”¹⁰⁵, duyacakları da “Selâm” olacaktır.¹⁰⁶

Hz. Peygamber, Allah’a yemin ederek başladığı bir hadiste, sahabilerine: “İman etmedikçe cennete giremezsiniz; birbirinizi sevmedikçe de iman etmiş olamazsınız. Yaptığınız zaman birbirinizi seveceğiniz bir şey söyleyeyim mi?” dedikten sonra, hemen peşinden “O halde selâmlaşarak aranızda sevgi bağı yayın.” buyurmuştur.¹⁰⁷ Çünkü selâmda istenen şeylerin hepsi bulunur; onda zararlı şeylerden emin olma, hayırlı işlerde sebatkâr olma vardır.¹⁰⁸

Başka bir hadiste Enes (r.a.) diyor ki, Allah Resulü bana, “Oğlum, evine gittiğin zaman selâm ver, bu sana ve ev halkına bereket olur”¹⁰⁹ buyurdu. Yine Enes diyor ki: Rasulullah bana beş huyu tavsiye etti: “Ey Enes, abdesti güzel şekilde al ki, ömrün artırılsın. Ümmetinde karşılaştığına selam ver ki, sevapların artsın. Evine girdiğinde ailen halkına selam ver ki, evinin hayrı ve bereketi çoğalsın...”¹¹⁰

3. 7. ükretmek

Şükür, ihsan ve in’âm edenin nimetinin kadrini bilip insanlara anlatmak, onları irşad etmek, nimet vereni medh etmek ve yüceltmektir.¹¹¹ Kur’an’da şükür, imanın bir gereği olarak zikredilmektedir.¹¹²

Nankörlüğün zıddı olan şükür, saygı ile nefsi bu yola alıştırmak sûretiyle nimeti verenin nimetini itiraf etmek demektir. Yüce Yaratıcı olan Rahman’ın, kullarından istediği en önemli şeylerden biri, şükürdür.¹¹³ Şükürün neticesinde, onların üzerine nimetlerini artıracığını, böylece onları en güzel şekilde mükâfatlandıracağını hatırlatmıştır:

¹⁰³ Bilmen, Ömer Nasûhî, *Kur’ân-ı Kerîm’in Türkçe Meâl-i Âlîsi ve Tefsîri*, İst., 1966, c. II, s. 637.

¹⁰⁴ A’râf, 7: 46; Ra’d, 13: 24; Kâf, 50: 24.

¹⁰⁵ Ahzâb, 33: 44.

¹⁰⁶ Vakıa, 46: 26; Zümer, 59: 23.

¹⁰⁷ Müslim, İman, 93; Ebû Dâvûd, Edeb, 131; Tirmizî, İsti’zân, 1; İbn Mâce, Mukaddime, 6, Edeb, 11.

¹⁰⁸ Yazır, *a.g.e.*, c. III, s. 40-41.

¹⁰⁹ Tirmizî, İsti’zân, 10.

¹¹⁰ Tirmizî, İsti’zân, 6; İbn Kesîr, *a.g.e.*, c. III, s. 317.

¹¹¹ İbn Manzûr, *a.g.e.*, c. IV, s. 423; Asım Efendi, *a.g.e.*, c. II, s. 446.

¹¹² Nisâ, 4: 147.

¹¹³ Bakara, 2: 152.

“...*E er űkrederseniz, elbette size nimetimi artıracam...*”¹¹⁴ Hak Teâlâ burada olduđu gibi başka ayetleriyle de, űkrűnű yerine getirenlere daha çok nimet vererek műkâfatlandıracađını vaad etmiřtir.¹¹⁵

Bir nimetin kadrini bilip űkretmek, o nimetin artmasına sebep olur. O nimetin kadrini bilmeyip műnkirâne davranmak, o nimetten mahrum olmaya sebep olur.

Allah Teâlâ bildirmektedir ki, űkűr sonucu elde edilecek rızık bűyűktűr, kűfűr sonucu ise kaybedilecek rızık bűyűktűr; ayrıca azabı da űiddetlidir.¹¹⁶ Bir hadiste rivayet edildiđine gűre, kul, yapmıř olduđu nankűrlűkle rızıkı kendine haram kılar, o rızıktan mahrum kalır.¹¹⁷

Ayette, Allah’ın nimetlerine űkreden kimseye, Allah’ın, nimetlerini artıracadığını bildirmektedir. Nimetin artışı hem maddi, hem de manevî olabilir.¹¹⁸

Maddi nimetin artması, Allah’ın nimetlerine űkretmek konusunda çok çaba gűsteren kimsenin, nimetleri daha çok elde ettiđi gűrűlűr. İnsan, halis imanla, salih amelle¹¹⁹, tâat ve ibadetlerle űkrű ederse, Allah, nimete nimet katarak mallarını çođaltır, verdiklerini katlar, bereketli kılar.¹²⁰ Eđer Allah’ın nimetine űkredilecek olursa, Allah onların hem itaatini, hem műkâfatını artıracaktır.¹²¹

Manevî nimetin artmasına gelince, bu, űkredenin, sűrekli olarak Allah’ın çeřitli nimetini, fazl ve keremini dűřűnűp gűrmesiyle olur. Daha açık ifade edersek, kul űkredince, o nimeti veren Yűce Allah’a karřı muhabbeti artar, muhabbeti arttıka mabuduna karřı ibadeti de artar, ibadeti arttıka marifeti (Allah bilgisi) de artar, marifeti arttıka dűnya ve ahirette saadeti de artar. Saadeti arttıđında ise, onun için hazırlanmıř nimetler katlanarak ziyadeleřir ve devamlı sűrette kedisine sunulur. İřte dűnyada nimete űkretmenin neticesi ve műkâfatı budur.¹²²

Bir műslűman darlık zamanı sabreder, rahatlık ve nimet içinde olduđu zaman da űkreder. Buhârî’nin rivayet ettiđi bir hadis-i űerifte Resűlullah (s.a.v.) űűyle buyurmuřtur: “Műminin her hâli gıpta edilmeđe deđer. Allah onun için ne takdir etse onda hayır vardır. Bařına bir sıkıntı ya da bir bela gelse, sabreder de bu, onun için

¹¹⁴ İbrahim, 14: 7.

¹¹⁵ Âl-i İmran, 3: 144; Zűmer, 397.

¹¹⁶ İbn Kesir, *a.g.e.*, c. II, s. 542-543.

¹¹⁷ İbn Kesir, *a.g.e.*, c. II, s. 543.

¹¹⁸ Râzi, *a.g.e.*, c. X, s. 68.

¹¹⁹ Zemahşeri, *a.g.e.*, c. II, s. 367.

¹²⁰ Râzi, *a.g.e.*, c. X, s. 68; Bursevi, *a.g.e.*, c. IV, s. 512.

¹²¹ Kurtubî, *a.g.e.*, c. IX, s. 343.

¹²² Râzi, *a.g.e.*, c. X, s. 68-69.

hayırlı olur. Bolluk ve sevinç zamanında da şükreder ve bu, onun için hayırlı olur.”¹²³

İnsan, şükretmekle düzenli bir hayata girer. Kalpler ise, gerçek Mün'im'e şükretmekle itmi'nâna kavuşur. Böylece insan, nimetin azalmasından, tükenip gitmesinden kaygılanmaz. Çok iyi bilmektedir ki, nimeti veren bakidir; nimet, O'na şükretmekle büyür ve artar. O halde akıllıya düşen, rızkın gerçek sahibine lisânen, kalben ve de amelen şükür görevini noksansız şekilde yerine getirmek olacaktır. Yüce Peygamberimiz de bunu tavsiye etmemiş midir: “Allah'a hamd ile başlanmayan her mühim iş, bereketsiz olur.”¹²⁴

3. 8. Tevekkül Etmek

İnsanın, bütün işlerinde Allah'a dayanıp güvenmesine, gerekli tüm çabayı gösterdikten sonra O'nun iradesine boyun eğerek işin sonunu yine O'na havale etmesine tevekkül denir.¹²⁵

Allah'ın, kendisine güvenenleri sevdiği ve onlara yardım ettiği ise, muhakkaktır. Allah, “*Yeryüzünü sizin emrinize amade kılan O'dur. O halde yerin üzerinde yürüyün ve Allah'ın rızkıdan yiyin.*”¹²⁶ buyurarak, yeryüzünde dolaşıp rızık aramayı emretmiştir.

Hız. Peygamber, “Siz hakkıyla Allah'a tevekkül etseydiniz, O, kuşları beslediği gibi sizi de beslerdi.”¹²⁷ diyerek, kuşların bile sabah erkenden yuvalarından ayrılarak, akşamın karanlığına kadar Allah'ın kendileri için yarattığı rızkı aradıklarını hatırlatmış ve böylece Yüce Allah'a gerçek anlamda tevekkül etmenin gerektiğine vurgu yapmıştır.

Yüce Allah, bu kendisine güvenenlerin güvenini boşa çıkarmayıp ummadığı yerden rızıklandıracağını “*Ve ona beklemedi i yerden rızık verir. Kim Allah'a güvenirse O, ona yeter.*”¹²⁸ ayetiyle haber veriyor. Dolaylı olarak tevekkülün bereket vesilesi olduğuna değinen bu ayet, Allah Teâlâ'nın, gereken bütün gücünü gösterdikten sonra kendisine tevekkül edenleri ummadığı yerden rızıklandıracağını haber veriyor.

Kim Allah'ın, kendisine verdiği vazifeleri yerine getirirse, nehyettiklerinden

¹²³ Müslim, Zühd, 64.

¹²⁴ İbn Mâce, Nikâh, 19; Ebû Dâvûd, Edeb, 18.

¹²⁵ İbn Manzur, *a.g.e.*, c. XI, s. 734-736; Asım Efendi, *a.g.e.*, c. IV, s. 143-144.

¹²⁶ Mülk, 67: 15.

¹²⁷ İbn Mâce, Zühd, 14; Tirmizî, Zühd, 33; Ahmed b. Hanbel, *a.g.e.*, c. I, s. 52.

¹²⁸ Talak, 65: 3.

de uzaklaşırsa, Allah, ona içinde bir çıkış yolu ihsan eder ve hatıra gelmedik bir yerden bolca rızık verir, sıkıntılarını giderir, dünya ve ahiret kederlerinden kurtarıp felaha ulaştırır. Rızık ve benzeri her türlü nimet Allah'ın takdirinde olduğundan, bunu gerçek tevekkül sahibine dilediği kadar ulaştırır.¹²⁹

Allah'a tevekkül eden, işini O'na havale eden, fakat tedbirini de alan kimseye, Allah verdikleri nimetleri bereketlendirir. Allah ona kâfidir, dünyadaki iyi amellerine karşılık ahiret sevabı verir, ona hiç kimseye muhtaç olmayacak derecede nimet verir.¹³⁰ Tevekkül sahibi affa nail olur ve mükâfatı büyür, tevekkül etmeyen ise bunlardan mahrum olur.¹³¹ Bu hususta Hz. Peygamber'in, İbn Abbas ve İbn Mesûd'a söylediği şu iki hadis çok manidardır:

“Ey genç! Ben sana bazı şeyler öğreteceğim ki, bunları iyi dinle. Sen Allah'ı koru (yani emir ve nehiyelerine uy), Allah da seni korur. Sen Allah'ı koru; O'nu yanında bulursun. Bir şey istediğinde Allah'tan iste, yardım istediğinde Allah'tan yardım talep et. İyi bil ki, bütün insanlar sana bir fayda sağlamak için bir araya gelseler, ancak Allah'ın senin için takdir ettiği iyilik kadar fayda verebilirler...”¹³²

İbn Kesîr'in *Tefsir*'inde, İbn Mes'ûd'dan nakledilen bir hadis-i şerife göre de: “Kimin ihtiyacı olur da, onu insanların huzuruna koyarsa, sıkıntısının çözülmemesi gerekir. Kim de ihtiyacını Allah'ın huzuruna dökerse, Allah Teâlâ ona çabucak bir rızık verir veya ömrünü uzatır...”¹³³ buyrularak, mütevekkiller övülmüştür.

¹²⁹ Taberî, *a.g.e.*, c. XXVIII, s. 177-178; İbn Kesîr, *a.g.e.*, c. IV, s. 405; Yazır, *a.g.e.*, c. VIII, s. 115.

¹³⁰ Tabersî, Ebu Ali Eminuddîn Fazl b. Hasan b. Fazl, *Mecmâu'l-Beyân fî Tefsîri'l-Kur'ân*, Beyrut, 1997, c. X, s. 33; Yazır, *a.g.e.*, c. VIII, s. 115.

¹³¹ Taberî, *a.g.e.*, c. XXVIII, s. 178.

¹³² Tirmizî, *Kıyâmet*, 59.

¹³³ İbn Kesîr, *a.g.e.*, c. IV, s. 406.

4. KUR'AN'DA BEREKETSİZLİK VE VESİLE OLAN DAVRANILAR

4. 1. Allah'a ve Peygamberlere Karşı Gelmek

Geçmiş kavimlerin ilahî cezalara uğramalarını incelerken şu iki hususu her zaman göz önünde bulundurmak gerekir:

Birincisi: Allah her hangi bir kavme bir uyarıcı, bir peygamber göndermeden onları kendi amellerinden mes'ul tutmaz, inkâr ve günahları sebebiyle onları helak etmez.¹³⁴ Fakat insanlar, Allah'ın gönderdiği resullerin ikazlarını dinlemeyip kendi hevâ ve heveslerine uyarlırsa, işte o zaman ilahi cezaya çarptırılırlar.

İkincisi: Bir toplum ahlaken düzgün yolda ise, Allah onları helak etmez.¹³⁵ Şayet o toplum büyük ahlaksızlık batağında ise, o halde ilahi cezayı hak eder.

Kur'ân, toplumların cezaya uğramalarının etkenleri üzerinde dururken, en büyük etkenin, Allah ve peygamberlere isyan olduğunu ve bunun, bereketsizliğe vesile kılacağını bildirir. Mekke müşriklerin, Allah'ın Resûlü'nü yalanlamaları sonucu, yedi yıl korkunç kıtlığa uğradıkları malumdur. Aşağıdaki ayet bunun, dolaylı olarak "bereketsizliğe yol açtığını" şöyle anlatmaktadır:

*"Allah (ibret için) bir ülkeyi örnek verdi: Bu ülke güvenli, huzurlu idi; oraya rızık her yerden bolca gelirdi. Sonra onlar Allah'ın nimetlerine karşı nankörlük ettiler. Allah da onlara, yaptıklarından ötürü açlık ve korku sıkıntısını tattırdı."*¹³⁶

Müfessirlerin çoğunluğu, ayette geçen "karye"nin Mekke olduğu görüşündedirler. Zira Mekkeliler, Hz. Peygamber (s.a.v.)'i yalanladılar ve ulaştıkları bunca refah ve kazandıkları nimetlere karşı nankörlük ettiler.¹³⁷ Bu ayet Mekke halkı hakkında nazil olmuştur. Kendilerine her yerden bol rızık gelen Mekke halkı, Allah tarafından emniyetli ve güvenli olan Harem'e yerleştirilmiş, onları bolluk içinde yaşatmış ve içlerinden Hz. Muhammed (s.a.v.)'i kendilerine uyarıcı olarak göndermişti. Ama onlar, nimetlerin en büyüğü olan Hz. Muhammed'in kadrini bilmemiş, üstelik diğer en büyük nimet olan Kur'ân'ın dahi kıymetini bilmemiş; böylelikle -inanmayanlar hariç- küfrü imana tercih etmişlerdi.¹³⁸

Mekke müşrikleri, bozuk itikatlarının yanı sıra, vahiy olarak tebliğ edilen ilahi

¹³⁴ İsrâ, 17: 15; Kasas, 28: 59.

¹³⁵ Hûd, 11: 117.

¹³⁶ Nahl, 16: 112.

¹³⁷ Râzî, a.g.e., c. XX, s. 103.

¹³⁸ Râzî, a.g.e., c. XIX, s. 97.

emir ve yasakları da aldırmadan çığnemiş, bu şekilde Allah ve Resulü'ne olan isyanlarını en kötü şekilde göstermişlerdi. Bunun sonucunda Allah, bu ülkenin güvenli ve huzurlu halini aksine çevirmiş, ür ünleri toplanıp getirilen ve dört bir yandan rızıkları bol olarak gelen bu ülke halkına açlık ve kıtlık yaşatmıştır. İbn Kesîr'e göre bunun sebebi şudur: Mekke halkı Muhammed (s.a.v.)'e isyan edip karşı gelince, Hz. Peygamber, Hz. Yusuf'un zamanında Mısır halkının maruz kaldığı kıtlık yılları gibi, onlara da yedi sene kıtlık vermesi için aleyhlerinde dua etmiştir. Bunun neticesinde onlara öyle bir kıtlık isabet etmiştir ki, bütün rızık, mal devletini alıp götürmüştür. Devetüyelerini yemek zorunda kamışlar, hatta leş, kemik ve derilerini bile yemişlerdir.¹³⁹

Allah ve peygamberlerine karşı gelmenin azabı şiddetlidir. Talâk sûresinde, Allah'ın, gönderdiği peygamberlerinin emirlerine karşı gelen nice ülkeleri şiddetli azaba uğrattığı, yerden ve gökten nice afetler verdiği anlatılır.¹⁴⁰

Bu konuda bize ışık tutacak bir diğer misal, peygamberin dediklerini bir yana bırakarak terbiye sınırlarını aşan Hûd peygamberin kavmidir. Hûd peygamber, Ad kabilesinden ve Hz. Nuh'un zürriyetinden bir peygamber idi. Ad kavminin yaşadığı bölge birçok tarihçi ve müfessire göre Yemen'dir.¹⁴¹ Hz. Hûd, onların, Allah'tan başka tanrılaştırdıkları şeyleri bırakıp tek olan Allah'a iman etmeye davet etmişti. Onlar ise, kendilerine gönderilen Hûd'u beyinsizlik ve yalancılıkla suçlayarak onun risaletini reddetmişlerdi.¹⁴² Eğer elçiye inansalardı, kendilerine inanılmaz derecede semavî ve arzı nimetler verilecekti. Cenâb -ı Hak bunu A'râf sûresinde şöyle dile getiriyor:

وَلَوْ أَنَّ أَهْلَ الْقُرَىٰ آمَنُوا وَاتَّقَوْا لَفَتَحْنَا عَلَيْهِم بَرَكَاتٍ مِّنَ السَّمَاءِ وَالْأَرْضِ وَلَٰكِن كَذَّبُوا فَأَخَذْنَاهُم بِمَا كَانُوا

يَكْسِبُونَ

“O (peygamberlerin gönderildi i) ülkelerin halkı inansalar ve (günahtan) sakınsalardı, elbette onların üstüne gökten ve yerden nice bereket kapıları açardık, fakat yalanladılar, biz de ettikleri yüzünden onları yakalayiverdik.”¹⁴³

Bu ayete göre Ad kavmi, birçok yönden zenginleştikten sonra azmaya, Hûd (a.s.)'un sözlerini ve uyarılarını dinlemeyerek putlara tapmaya başlamışlardı. Servet

¹³⁹ İbn Kesîr, *a.g.e.*, c. II, s. 610-611.

¹⁴⁰ Talâk, 65: 8-9.

¹⁴¹ Taberî, *a.g.e.*, c. VII, s. 217, Kırca, Celal, “Âd”, D.İ.A., İst., 1988, c. I, s. 334.

¹⁴² A'râf, 7: 66.

¹⁴³ A'râf, 7: 96.

ve mevki ile şırmamış bu ülke halkı, kendilerini her seferinde şirkten alıkoymaya çalışan Hz. Hûd'a yönelik tehditlere, kibir ve isyanlarına devam etmişlerdi. Allah da yağmuru keserek önce İrem bağlarını kurutmuş, daha sonra şiddetli rüzgârla onları cezalandırmıştı.¹⁴⁴

Peygambere isyan sonucunda kıtlıkla cezalandırılma hususunda, Firavun ve yandaşlarını da misal verebiliriz. Çeşitli mucizelere rağmen¹⁴⁵ Firavun ve adamları, Hz. Musa (a.s.)'nın getirdiği hak dine inanmamış, ellerinden gelen her türlü kötülüğü yapmış, inanan küçük grup müminlere de dayanılmaz işkenceler vermişlerdi. İlahi emirlere karşı gelmenin sonucunda Allah onlara mühlet vermiş, fakat bu mühlet sonucunda da iman etmediklerinden dolayı yıllarca kuraklık ve mahsul kıtlığı ile cezalandırmıştır.¹⁴⁶ Fakat en kötü akıbetleri ise, -ibret-i âlem için- denizde boğulmaları olmuştur.¹⁴⁷

4. 2. Nimetlere Karşı Nankörlük Etmek

İnsanın, kavuştuğu nimetleri kendi mahareti, gücü, bilgi ve aklıyla kazandığını sanıp bütün bunları öz sermayesi gibi kabul etmesi, büyük bir nankörlüktür. İlahi nimetlere karşı nankörce davranmanın sonucunda, verilen cezalardan birinin de açlık, kıtlık veya kuraklık olduğunu belirtmek faydalı olacaktır. Toplumun iktisadî yönden çöküşünü hazırlayan sosyal problemlerin arka planında nankörlüğün bulunduğunu, Kur'an-ı Kerim çeşitli kıssalar sunarak anlatmaktadır. Kehf sûresinde bildirilen bağ-bahçe sahibinin durumunu bu konuda sunabiliriz:

O, kendisine Allah tarafından ihsan edilen hurma ağaçlarıyla donatılmış ve aralarında çeşitli ekinler olan iki bahçe ile gururlanmış, bu bahçelerin hiçbir zaman yok olmayacağını ve kendisinin güçlü olduğunu iddia etmişti.¹⁴⁸ Mal ve mülk sahibi olmakla, soyunun genişliğiyle övünen bu kimse, kendisine bu nimeti veren gerçek sahibine karşı kibirli bir takınmış, dünya malı ve taraftarları ile güç-kuvvet bulacağını sanmıştı. Ancak, fikrinde yanılan bu bahçe sahibini acı akıbet bekliyordu. Öyle ki, kendisine sunulan bağın ihtişamlı manzarasından hiçbir şey kalmamış, bolluk ve bereket, yerini kupkuru toprağa bırakıvermişti. Neticede mahzun ve kederli şekilde ellerini ovuşturarak, “*Ah, ke ke Rabbimin bana ihsan etli i nimetin kıymetini bilip,*

¹⁴⁴ Ahkâf, 46: 24-25; Kamer, 54: 19-21

¹⁴⁵ A'râf, 7: 107-128.

¹⁴⁶ A'râf, 7: 130.

¹⁴⁷ Bakara, 2: 50.

¹⁴⁸ Kehf, 18: 32-36.

O'na hiçbir eyi ortak ko mamı olsaydım!"¹⁴⁹ demişti.

Seyyid Kutub'un belirttiğine göre, burada mükemmel ve canlı bir sahne sunulmaktadır. Bahçenin meyvelerinin hepsi yok olmuş, düşman tarafından kuşatılan bir ordu gibi her taraftan istilâ edilerek hiçbir sağlam meyve bırakılmamış, çardakları yere düşmüş ve parçalanmıştır. Bahçe sahibi ise, çaresiz, gözü önünde kaybolan malına üzülmüş, iş işten geçtikten sonra Allah'ın gerçek mal sahibi olduğunun farkına varmıştır.¹⁵⁰

Kur'ân'da, nimetlere karşı nankörlük gösterme açısından Sebe halkının kıssası da ibretâmizdir. Sebe, Yemen'de büyük bir şehrin ve orada yaşayan kavmin adıdır. Allah'ın, onlara sağlıklı-sollu bahçeler verdiğine, fakat bu nimetlerin bir gün yok olup gideceğine; bu yüzden mala karşı nankörlük etmeden şükredilmesi gerektiğine işaret edilmiştir. Ama Sebe halkı bundan yüz çevirdi ve -cezalandırılmak üzere- Allah tarafından üzerlerine Arîm seli gönderildi. Sebe kavmine, nankörlükleri yüzünden bağ ve bahçelerini silip süpüren, barajlarını ve bentlerini yıkan büyük bir sel felaketinin gönderilmesi neticesinde, Sebe toprakları verimsiz hale gelmiş ve kıtlık baş göstermiştir. Onların kıtlık felaketine maruz kaldıklarını şu ayetlerden anlıyoruz:

*"Andolsun, Sebe kavmi için oturdu u yerlerde büyük bir ibret vardır. Biri sa da, di eri solda iki bahçeleri vardı. (Onlara:) Rabbinizin rızkından yeyin ve O'na ükredin. te güzel bir memleket ve çok ba ı layan bir Rab! Ama onlar yüz çevirdiler. Bu yüzden üzerlerine Arîm selini gönderdik. Onların iki bahçesini, buruk yemi li, acı ılgınlı ve içinde biraz da sedir a acı bulunan iki (harap) bahçeye çevirdik."*¹⁵¹

Bu açıklamalar gösteriyor ki, her tarafı bahçelerle kuşatılan Sebe yurdu, o büyük selin neticesinde verimsiz ve çorak topraklara dönüşmüş, eski mahsul veren araziler artık ürün vermez duruma gelmiştir. Kıtlık ve yokluk içinde, acı meyveli topraklar üzerinde nankörlüğün acı neticesine katlana katlana hayat sürdürmüşlerdir.¹⁵²

Görüldüğü üzere zenginlerin maddi refaktan dolayı şımarmalarının, zenginliklerini kötüye kullanmalarının, bencil davranışta bulunmalarının, sadece kendi menfaatlerini düşünüp diğerlerini hesaba katmamalarının sonucunda,

¹⁴⁹ Kehf, 18: 40-42.

¹⁵⁰ Kutub, Seyyid, *Fî Zilâli'l-Kur'an*, İst., trs., c. XV, s. 93-94.

¹⁵¹ Sebe, 34: 15-16.

¹⁵² Râzî, *a.g.e.*, c. XIII, s. 218; Yazır, *a.g.e.*, c. VI, s. 360.

kendilerine verilen nimetleri tamamen kaybettiklerini Kur'ân'da somut bir şekilde görmek mümkündür.

Kur'an, buraya kadar anlattığımız örneklerde her türlü maddi ve manevi nimetleri inkâr edenlerin açlık, kıtlık ve kuraklık gibi dünyevî felakete uğradıklarını ifade ederken, bununla, her ferdin, her toplumun ibret çıkarması gerektiğini bildirmektedir.¹⁵³

4. 3. Faiz Yemek

“ *nsanların mallarında artı olsun diye verdi inin herhangi bir faiz, Allah katında artmaz...* ”¹⁵⁴

Ayet, dolaylı olarak faizin, bereketsizliğe yol açacağını beyan etmektedir. Bu ayet, faizi yasaklayıcı olarak Mekke'de inen ilk ayettir. Bir şeye önce zihinleri hazırlamak, sonra da onu haram kılmak, Kur'ân'ın tercih ettiği tedricî metottur. İşte faiz hakkında da aynı metodu takip etmiş ve Medine döneminde, onun haramlığına kesin bir şekilde hüküm vermiştir:

“*Faiz yiyen kimseler (kafirlerden), tıpkı ‘ eytan çarpmı ’ kimseler gibi çarpılmı olarak kalkarlar. Onların bu hali, ‘ alı -veri (ticâret) de faiz gibidir’ demelerindedir. Oysaki Allah, ticareti helâl, faizi haram kılmu tır...* ”¹⁵⁵ Bu ayetin hemen ardından ise faizin, bereketsizliğe yol açacağını bildirmiştir: “ *Allah faizi tüketir (Faiz karı an malın bereketini giderir), sadakaları ise bereketlendirir...* ”¹⁵⁶

Âyette faiz için kullanılan “mahk”, ayın on dördü gibi parlak bir şeyin, hilal gibi küçüle küçüle yok olup gitmesidir.¹⁵⁷ İşte faiz alan kişinin durumu böyledir. Cenâb-ı Hak, içerisine faiz karışan malın bereketini giderir, onu yok eder ve çocukları da ondan mahrum kalır. Faiz maksadıyla verilen mal, Allah katında artmaz. Çünkü faiz almak veya vermek, fakirleri sömürmektir. Bu, mala hayır ve bereket getirmez. Sadece Allah için verilen sadaka, malı bereketlendirir.¹⁵⁸

Faiz yemek, öylesine büyük günahdır ki, insanın ebedî sermayesi olan ibadetlerin sevabını bile yok eder. Cenâb-ı Hakk'ın “*Allah ribâyı yok eder*”¹⁵⁹ buyruğu hakkında İbn Abbas'tan gelen rivayet buna işaret eder: “Allah faizcinin

¹⁵³ Sebe, 34: 19.

¹⁵⁴ Rûm, 30: 39.

¹⁵⁵ Bakara, 2: 275.

¹⁵⁶ Bakara, 2: 276.

¹⁵⁷ Bursevî, *a.g.e.*, c. I, s. 533; Yazır, *a.g.e.*, c. II, s. 251.

¹⁵⁸ Nesevî, *a.g.e.*, c. I, s. 225; Bursevî, *a.g.e.*, c. I, s. 533.

¹⁵⁹ Bakara, 2: 276.

sadakasını, haccını, zekâtını, cihadını, sıla -i rahmini asla kabul etmez.”¹⁶⁰

Öte yandan faiz muamelesi, sermayelerin batmasına sebep olur. İbn Kesîr *Tefsir*'inde Abdullah b. Mes'ûd'dan mervî rivayete göre, “Malını faiz ile çoğaltan hiç kimse yoktur ki, sonu azlık (fakirlik) olmasın.”¹⁶¹ Bu, kişinin, arzusunun zıddı ile muameleye maruz kalması gibidir.¹⁶²

Salih kişiler faiz muamelelerinden uzak dururlar. Zira faiz, müminlerin imanlarına zarar vermektedir. Ribâ, her ne kadar o anda bir fazlalık gibi gözükse de, hakikatte ribâ karışan mal noksanlaşmaktadır. Çünkü faizcinin faizle malını artırdığını gören fakirler, ona lanet ve beddua ederler. Bu da, faizcinin kendisinden ve servetinden hayır ve bereketin kalkmasına, kendisinin ise kıyamette azaba duçar olmasına sebep olur.¹⁶³ Râzî'nin açıklamasına göre, faizle birlikte gelen maldaki noksanlık, sahibinin davranışlarına da bulaşarak ahlaken zayıflamasına sebep olur. Bir yandan da o insanın kötü amelleri artar. Dolayısıyla, faiz sonucu malda zahiren bir artış görünse de, akıbet fakirliğe doğru gitmektedir.¹⁶⁴

Sonuç itibariyle, Kur'ân-ı Kerim'de faiz günahı için kullanılan sert ifâdeler¹⁶⁵, şirk dışında başka hiçbir günah için kullanılmaz. Bunun sebebi, faiz suçunun büyüklüğü ve şumulü ile ilgilidir. Yüce Allah ve O'nun Resulü, özellikle bu işi yapan kimselere karşı, sonraki ayetlerde savaş ilan etmiştir.¹⁶⁶ Tövbe edenler hariç, faiz yiyen veya yediren, maddî veya manevî anlamda ilahî savaştan kurtulamayacaktır.¹⁶⁷ Bunun için bir hadis-i şerifte Allah Resulü, “Allah, ribâ yiyeni de, yedireni de, (faiz muamelesine) şahitlik edeni de, bu muameleyi yazanı da lânetlemiştir.”¹⁶⁸ buyurarak, bu pek çirkin haramın, sakınılması gereken günahların en başında yer aldığını beyan etmiştir.

¹⁶⁰ Kurtubî, *a.g.e.*, c. III, s. 362.

¹⁶¹ Ahmed b. Hanbel, *a.g.e.*, c. I, s. 395, 424.

¹⁶² İbn Kesîr, *a.g.e.*, c. I, s. 336.

¹⁶³ Râzî, *a.g.e.*, c. IV, s. 83; İbn Kesîr, *a.g.e.*, c. I, s. 336.

¹⁶⁴ Râzî, *a.g.e.*, c. IV, s. 83.

¹⁶⁵ Bakara, 2: 275.

¹⁶⁶ Bakara, 2: 279.

¹⁶⁷ Yazır, *a.g.e.*, c. II, s. 252.

¹⁶⁸ Buhârî, Talâk, 51; Müslim, Müsâkât, 106, 107; Ebû Dâvûd, Buyu', 4; Tirmizî, Buyu', 2; Nesâî, Talâk, 13; İbn Mâce, Ticârât, 58.

SONUÇ

‘Brk’ kökü Kutsal metinlerde yaratan ile kul arasındaki ilişkiyi doğru anlamlandırmak açısından büyük bir önem taşımaktadır. Bu kök ve köke ait türevler, özellikle Eski Ahit’te yoğun bir biçimde kullanılmakta, metnin çevresinde örüldüğü anahtar terimlerden biri olma özelliği kazanmaktadır.

Arapça’da ‘brk’ kökü *devenin çökmesi* anlamında kullanılmıştır. Dolayısıyla bu kökten türeyen birçok kelime develerle ilişkilidir. Ayrıca kök anlamının “*çökmek*” olduğu açık olan ‘brk’ kökünün türevleri bir biçimde bu anlamla da irtibatlıdır. Kök anlam çökmek, “devamlı olmak, sabitlenmek” fiilleriyle ilişkilendirilmiştir. “*بَرَكَ عَلَى* ” ifadesi ise, “bir işe devam etmek, bir işte sebat göstermek” anlamındadır. İsfehanî de devenin bir yerde çakılıp kalmasından kök anlamını alan bereket kelimesinin, hayrın kalıcı olmasına delâlet ettiğini belirterek, verilen sadaka ve zekâtı örnek göstermekte, maldan verilen sadaka ve zekâtın malı azaltmayacağını, zira onda, bereket, kalıcı bir hayır olacağını vurgulamaktadır.

Dolayısıyla devenin çökmesi için kullanılan bu kök, zamanla ilahî nimetler, hayır için kullanılmaya başlanmıştır. Böylelikle “bereket (*الْبِرْكَةُ*)” kelimesi, “ziyadelik, fazlalık, nemâ, bolluk, uğur, mutluluk, hayır, rah met, vb.” anlamlardadır.

Türkçede de kelime ilahî kaynaklı bolluğun, nimetin ve hayrın çokluğunu ve devamlı olmasını ifade etmektedir. Bu devamlılık, “hayrın, rahmetin bir yere çökmesi” suretiyle sabitlenmesi, devamlı olması mânâsındadır. Dolayısıyla kök anlamından hareketle “bereket, ilahî nimetin, hayrın, saadetin, rahmetin kullara çökmesi suretiyle sabit, devamlı hale gelmesi” olarak anlaşılmıştır.

İlahî nimetlerin dışında olmak üzere şahıslar için kullanıldığında ise bu kelime nimet yerine şan ve şerefi ifade etmektedir. Bu durumda şanın, şerefin şahıslar üzerine çöken sıfatlar olarak devamlı olması anlaşılmıştır. Nitekim peygambere getirilen salâvattaki “*بَارِكْ عَلَى مُحَمَّدٍ* ” ifadesi de bu anlamda düşünülmüştür. Yine Arapça’da ‘brk’ kökü, “yağmurun bol olması ve devam etmesi” için de kullanılmıştır. Yağmur, bir rahmet, bereket kaynağı olarak, yere çökmekte ve devam etmektedir. Kur’an’da bu anlamda kullanılmıştır.

“*تَبَارَكَ اللهُ* ” ifadesine gelince, bu ifade için “temizlemek, temiz kılmak” diyenler olduğu gibi, “yücelmek, yüce olmak, Allah’ı tâ’zim” ifadesi anlamları

verilmiştir. Bu ifadeyi karşılamak üzere Arapça -Türkçe sözlüklerde “mukaddes olmak, münezzeh olmak” anlamları da kullanılmıştır. Razî, Allah Teâlâ devamlı, ezeli ve ebedî olduğu için ‘tebârekellâh’ ifadesinin kullanıldığını kaydetmektedir.

“ مَبْرَكَةٌ ” kelimesi de “çok hayrın, ilahî nimetin, bolluğun, uğrun, saadetin, nimetin kaynağı” anlamındadır. Bu nedenle bu kelime, Kur’an’ın ve Kadir gecesinin sıfatı olarak kullanılmıştır. Müfessirler, mübârek bir kitap olarak Kur’an’ın hayrının bol ve devamlılığına işaret çekmektedirler. Razî bu kelimenin dini yönüne işaret etmektedir. Mübârek ile mukaddes (kutsal) arasında bağlantı kurmaktadır. Nitekim Elmalılı Hamdi Yazır da mübârek olanın “sürekli ilahî hayır kaynağı” olduğunu ortaya koymaktadır.

‘Brk’ kökünün Arapçada kullanılan temel anlamları İbranicede de bulunmaktadır. “Berakah” kelimesi, Eski Ahit’te ve Yeni Ahit’te “diz çökmek, çökmek”; “kutsamak, takdis etmek, övmek, tebrik etmek, lü tuf, iyilik, hediye”; “bolluk, bereket”; “iyi niyet temennisinde bulunmak, birisinin iyiliğini dilemek”; “selam vermek, selamlamak”; “lanet etmek, beddua etmek, sövmek”; “küçük göl, su birikintisi” gibi anlamlarda kullanılmıştır. “Beddua, armağan, hediye, lanet etmek ve sövmek” anlamları hariç, bu anlamların hepsi Arap dilinde de yer almaktadır.

Latince ise ‘brk’ kökü, “benedictere” kelimesi ile karşılanmakta ve “övmek, yüceltmek, kutsamak, kutlamak, tebrik etmek, birisinden iyi bahsetmek, yerinde söz söylemek, bereketli olmak, şükretmek”; bereket, “övgü, lütuf, merhamet, terfi”; bereketli, “cömert, kutlu, nazik, kibar, dost, faydalı, samimi söz söyleme, güzel söz söyleme” gibi anlamlara gelmektedir.

Türkçede “bereket” kelimesi, “ilahî nimet, ihsan, hayır; bolluk, çokluk, ziyadeliik”; “mutluluk, saadet, baht”; “kutluluk, ululuk, yücelik” için kullanılmaktadır. Türkçede de bereket, “yağmur” anlamında da kullanılmaktadır. “Mübârek” ise “feyizli, verimli, bol”; “kutlu, mutlu, bahtlı, uğurlu, hayırlı” anlamların da kullanılmaktadır.

Modern İngilizcede ise bu kökü karşılamak üzere en yaygın biçimde kullanılan “blessing” fiilidir. Bu fiil ise; “takdis etmek, kutsamak, kutsal saymak, şükretmek” anlamlarına gelebilmektedir.

Dolayısıyla ‘brk’ kökünün türevleri, Kur’an’da bereket, “hayır, bolluk ve mukaddes, münezzeh olmak, hayrı bol olmak, yüce olmak” gibi daha sınırlı bir anlam alanına tekabül ederken, Eski ve Yeni Ahit’te çok daha fazla türev ve tekrarlarla kullanılan bu kök, çok daha geniş bir anlam alanını ifade etmektedir. Buna bağlı

olarak da Türkçedeki “bereket” kelimesi, İngilizcedeki “blessing” kelimesinden daha dar bir anlam alanına sahiptir.

Kur’an-ı Kerim’de rızık, insanın maddi ve manevi hayatına sebep olan dolayısıyla yenilen, içilen, giyilen şeylerin yanında eş ve çocuklar, mevki ve nüfuz, ilim ve hikmet, ahlak ve fazilet, nihayet iman ve İslam gibi unsurları içine almaktadır. Bu esastan hareketle rızıkın, insanın dünya ve ahiret hayatını kuşattığını görmekteyiz.

İslam rızıkın artmasına sebep olan bazı güzel amelleri teşvik ederken kötü amellerden de sakındırır. Çünkü iyi ameller Allah’ın hoşuna gittiği için Allah kullarına ikram olarak rızıkı artırır, kötü amellerden de hoşlanmadığı için rızıkı daraltır. Ama rızıkların bolluğu her zaman Allah’ın hoşnutluğunu göstermediği gibi darlığı da gazabını göstermez. Bunun yeryüzünde nizamı sağlama, insanı imtihan etme gibi başka sebepleri de vardır.

Bereketten maksat, maddeden ziyade manevî bir huzur, hayatın zevk ve neşe içinde geçmesini temin eden bir mevhibedir, bir ilâhî ihsandır. Belki feyz ü bereketin olmaması; kibir ve gururdan, ya hırs ve tamahtan, başkalarına karşı kin ve hasetten, tevekkülün olmamasından, başkalarının hakkına tecavüz ve malın zekâtının verilmemesinden, kötü niyetten ve bilmediğimiz birçok sebepten i leri gelir.

Ömrün uzayıp kısılmasının biyolojik kuralları (sağlık, korunma v.b.) insan iradesine bağlanmış, ahlâkî kuralları ise Allah ve insanın iradesine birlikte bağlanmıştır. Allah, toplumsal ve bireysel ihmal neticesi oluşan nedenlerden gelebilecek ölümleri, bireyin Allah’a karşı (iyilik, dua v.s.) davranışıyla uzaklaştırabilir.

Ecel konusundaki hadislerin bazıları ahlâkî davranışların sadaka, dua, iyilik, sıla-i rahim vb. eylemlerin eceli değiştireceğini bildiren içeriktedir. Ancak bu rivayetler tevil edilmiştir. Ayetlerde artma ve eksilmenin imkânsızlığını bildiren ifadeler sebebiyle, hadislerde ziyadeyi bildiren rivayetler tevil edilerek “bereket”e yorumlanmıştır. “Kim rızıkının artmasını ve ecelinin uzamasını isterse, sıla -i rahim yapsın”¹, “Sadaka ve sıla-i rahim ömrü uzatır, belâyı defeder”², “Eceli gelmeyen bir

¹ Buhârî, Edeb, 12.

² Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, c. III, s. 266.

mü'min kul, Allah'tan şifa dilerse kurtulur"³ hadisleri sıla-i rahim, sadaka ve duanın ömrü uzatacağını bildirmektedir. Bu hadisler ecelin geldiği anda ömrün asla uzamayacağını bildiren ayetlerle birlikte değerlendirildiğinde tevile ihtiyaç duyulmuş ve ömrün uzaması, "bereket" olarak yorumlanmıştır.

³ Tirmizî, Tıbb, 32.

B BL YOGRAFYA

ABDÜLBÂKÎ, M. Fuad, *el-Mu'cemü'l-Müfehres li Elfâzi'l-Kur'an'il-Kerim*, Kahire, 1987.

ABDÜRREZZÂK, Ebu Bekr Abdurrezzâk b. Hemmâm es-San'ânî, *el-Musannef*, thk.: Habîburrahmân A'zâmî, Beyrut, 1403.

ACAR, Özcan-AKBAŞ, Ali, *Yeni Türk Ansiklopedisi*, İst., 1985.

AHMED İBN HANBEL, Ahmed b. Muhammed eş-Şeybânî, *el-Müsned*, İst., 1982/1402.

ALGÜL, Hüseyin, *slâm Tarihi*, İst., 1980.

ALİ EI-KÂRÎ, *el-Fikhü'l-Ekber erhi*, çev.: Yusuf Vehbi Yavuz, İst., 1981.

ÂLÛSÎ, Ebu's-Senâ Şehabeddîn Mahmud b. Abdullah, *Rûh'ul-Meânî fî Tefsîri'l-Kur'an'il-Azîm*, Beyrut, trs.

ASIM EFENDÎ, *el-Okyanusu'l-Basit fî Tercemeti'l-Kâmûsi'l-Muhît*, İst., h. 1305.

ASLAN, Abdülgaffar, *Kur'an Ekseninde Fakirlik Problemi*, Isparta, 2003.

ATEŞ, Süleyman, *Kur'an Ansiklopedisi*, İst., 1997.

AYDIN, Ali Arslan, *Dinî, Ahlakî Makaleler, Sohbetler*, İst., 1985.

AYDIN, Ali Arslan, *slam nançları, Tevhid ve İm-i Kelam*, İst., 1984.

BEYZÂVÎ, Ebu Said Nasiruddîn Abdullah b. Ömer b. Muhammed eş-Şirazî el-Kâdî, *Envâru't-Tenzîl ve Esrâru't-Te'vîl*, Beyrut, 1911.

BİLMEN, Ömer Nasûhî, *Kur'an-ı Kerîm'in Türkçe Meâl-i Âlisi ve Tefsîri*, İst., 1966.

BİLMEN, Ömer Nasûhi, *Muvazzah İm-i Kelam*, İst., 1959.

BUHÂRÎ, Ebû Abdillâh Muhammed b. İsmail, *El-Câmiu's-Sahih*, tsh.: Mehmed Zihni Efendi, İst., 1982/1402.

BURSEVÎ, İsmail Hakkı, *Tefsîru Ruhi'l-Beyân*, Beyrut, 2001.

- COŞKUN, Ahmet, *Kur'an-ı Kerim'de Rızık Meselesi*, Yayımlanmamış Doktora Tezi, Bursa, 1986.
- CÜRCÂNÎ, Seyyid Şerif, *et-Ta'rifât*, Beyrut, 1983.
- ÇANGA, Mahmûd, *Kur'an Kelimelerinin Anahtarı*, İst., 1986.
- DÂRİMÎ, Ebû Muhammed Abdullah b. Abdirahman es - Semerkandî, *Sünen*, thk. ve tlk.: Abdullah Hâşim Yemâni, İst., 1982/1402.
- DERVEZE, İzzet, *Kur'an'a Göre Hz. Peygamber'in Hayatı*, çev.: Mehmet Yolcu, İst., 1995.
- DOĞAN, Mehmet, *Do an Büyük Türkçe Sözlük*, Ank., 2003.
- DÖNDÜREN, Hamdi, *nsanlığa Son Ça rı – Kur'an'ı Kerim*, İst., 2003.
- EBÛ DÂVÛD, Süleymân b. el-Eş'as Sicistâni, *Sünen*, İst., 1982/1402
- EBU HAYYAN, Muhammed b. Yusuf, *el-Bahru'l-Muhit*, Beyrut, 1993.
- EBU'S-SUÛD, Muhammed b. Muhyiddîn el-İmadî, *Tefsîru Ebi's-Suud r adu Akli's-Selîm ilâ Mezâyâ'l-Kur'âni'l-Kerîm*, Beyrut, trs.
- ELİADE, Mircea, *Dinsel nançlar ve Dü ünceler Tarihi*, çev.: Ali Berktaş, İst., 2003.
- ESED, Muhammed, *Kur'an Mesajı–Meal Tefsir*, İst., 1997.
- FÎRUZÂBÂDÎ, *Kâmûsu'l-muhît*, Beyrut, 1986.
- FOHRER, George, *History of Israelite Religion*, trans: David Green, London, 1975.
- GAZZÂLÎ, Ebû Hamid Muhammed, *Esmâ-i Hüsnâ erhi*, çev: M. Ferişt, İst., 1972.
- GAZZÂLÎ, Ebû Hamid Muhammed, *hyau 'Ulum'id-Dîn*, çev: Ahmed Serdaroğlu, İstanbul, 1975.
- GÜLER, İlhami, *man-Ahlak li kisi*, Ank., 2003.
- GÜNAY, Nasuh, *Yahudi, Hristiyan ve slam Dinlerinde Bereket*, Yayımlanmamış Doktora Tezi, Bursa, 1996.

HAMEVÎ, Ebu Abdullah Şihabeddîn Yakut b. Abdullah, *Mu'cemu'l-Buldân*, Beyrut, trs.

HAMİDULLAH, Muhammed, *slâm Peygamberi*, çev. Salih TUĞ, İst., 1986.

HEYSEMÎ, Ebu'l-Hasen Nureddîn Ali b. Ebi Bekr, *Mecma'uz-Zevâid ve Menbâu'l-Fevâid*, Beyrut, 1988.

İBN ÂŞÛR, Muhammed Tahir, *Tefsîru't-Tahrîr ve't-Tenvîr*, y.y., trs.

İBN FARİS, *Mu'cemu Makayisi'l-Lü a*, thk.: Abdüsselam Muhammed Harun, Kahire, 1366.

İBN KESİR, Ebu'l-Fidâ İsmail b. Ömer, *Tefsîru'l-Kur'âni'l-Azîm*, Beyrut, 1988.

İBN MÂCE, Ebû Abdillâh Abdurrahmân, *Sünen*, İst., 1982/1402.

İBN MANZUR, Ebu'l-Fazl, *Lisanu'l-Arab*, Beyrut, 1988.

İBNÜ'L-CEVZÎ, Ebu'l-Ferec Cemaleddin Abdurrahman b. Ali, *Zadu'l-Mesîr fî lmi't-Tefsîr*, Beyrut, 1987.

İSFEHÂNÎ, Râgıb, *el-Müfredat fî Garib'il-Kur'an*, Tahran, 1373 h.

İSFEHÂNÎ, Râgıb, *Müfredatu Elfazi'l-Kur'an*, Dimeşk, 2002.

İZMİRLİ, İsmail Hakkı, *Yeni lmi Kelam*, haz.: Sabri Hizmetli, Ank., 1981

KARAMAN, Fikret, “*Rızık ve Kazanç Anlayışı Üzerine Bir İnceleme*”, F.Ü.İ.F.D., Elazığ, 1996.

KAZANCI, Ahmet Lütfi, *Akaid ve Kelam*, İst., 1983.

KIRCA, Celal, “*Âd*”, D.İ.A., İst., 1988.

KUFRAVÎ, Kasım, “*Bereket*”, İslam Ansiklopedisi, İstanbul, 1970.

KURTUBÎ, Ebû Abdullah Muhammed b. Ahmed, *el-Câmiu li-Ahkâmi'l-Kur'an*, Beyrut, 1985.

KUTSAL KİTAP, *Eski ve Yeni Antlaşmalar (Tevrat, Zebur, İncil)*, İst., 2001.

KUTUB, Seyyid, *Fî Zilâli'l-Kur'an*, İstanbul, trs.

- MA'LÛF, Levis, *el-Muncid fi'l-Lu a*, Beyrut, 1399 h.
- MÂLİK b. ENES, Mâlik b. Enes b. Mâlik b. Ebi Âmir el -Asbahî, *Muvatta*, thk: Muhammed Fuad Abdulbâkî, İst., 1982/1402.
- MARCUS, Joseph, “*Blessing*”, U.J.E., Newyork, 1982.
- MERÂĞÎ, Ahmed Mustafa, *Tefsîru'l-Merâ i*, Beyrut, trs.
- MEVDUDÎ, Ebu'l-Ala, *Tefhimu'l Kur'an – Kur'an'ın Anlamı ve Tefsiri*, İst., 1991.
- MEVLÂNÂ Celâleddin er- Rûmî, *Mesnevî*, çev: Veled İzbudak, İstanbul 1991.
- MÜSLİM, Ebû'l-Huseyn Müslim b. Haccac, *el-Câmiu's-Sahîh*, thk.: Muhammed Fuad Abdulbâkî, İst., 1982/1402.
- NESÂÎ, Ebû Abdirrahmân Ahmed b. Şuayb, *Sünen*, İst., 1982/1402.
- NESEFÎ, Ebu'l-Berekât Abdullah b. Ahmed b. Mahmûd, *Medâriku't-Tenzîl ve Hakâiku't-Te'vîl*, Dımaşk, 2005.
- NEVEVÎ, Muhyiddin, *Riyâz'us-Sâlihîn*, çev: Hasan Hüsnu Erdem, Ankara, trs.
- OĞUZ, Burhan, *Türkiye Halkı'nın Kültür Kökenleri*, İst., 1976.
- ÖĞÜT, Alasonyalı Hacı Kemal, *Bereket ve Rahmet-i lahiyye Burhanlarına Dair Kırk Hadis-i erif*, İstanbul, 1951.
- ÖZARSLAN, Selim, *slâm'da Ölüm ve Dirili Ö retisi*, Konya, 2001.
- ÖZARSLAN, Selim, *Mâtürîdî Kelamcısı bn Hümmâm'ın Kelâmî Görü leri*, Ank., 2003.
- PARLATIR, İsmail-GÖZAYDIN, Nevzat, *Türkçe Sözlük*, Ank., 1998.
- RAZÎ, Fahrüddin, *Tefsir-i Kebir Mefâtihu'l-Gayb*, Beyrut, 1990.
- RÂZÎ, Muhammed b. Ebî Bekr b. Abdilkadir, *Muhtârû's-Sıhah*, Beyrut, 2005.
- RIZA, Muhammed Reşid, *Tefsîru'l-Kur'âni'l-Hakîm Tefsîru'l-menâr*, y.y., trs.
- SÂBÛNÎ, Ebu Muhammed Nureddin Ahmed b. Mahmud b. Ebi Bekr, *Usûlu'd-Dîn (Matüridiye Akaidi)*, çev.: Bekir Topaloğlu, Ankara, 2000.

- SABÛNÎ, Muhammed Ali, *Safvetü't-Tefâsîr – Tefsirlerin Özü*, İst., 1995.
- SARI, Mevlüd, *El-Mevârid Arapça –Türkçe Sözlük*, İst., 1982.
- SARIKÇIOĞLU, Ekrem, *Ba langıçtan Günümüze Dinler Tarihi*, Isparta, 2000.
- SCHARBERT, Josef, “*Blessing*”, *Encyclopedia of Biblical Theology*, edit: Bauer, London, 1976.
- SCHİMMEL, Annamarie, *Dinler Tarihine Giri*, edit.: Recep Kibar, Kırkambar Yay., İst., 1999.
- SEÂLİBÎ, Abdurrahman b. Muhammed b. Mahluf, *el-Cevâhiru'l-Hisân fî Tefsîri'l-Kur'ân*, Beyrut, 1416/1996.
- STRONG, James, *The Exhaustive Concordance of Bible*, USA, 1958.
- SUYÛTÎ, Celâleddîn Abdurrahmân b. Ebî Bekr, *Câmiu's-Sa îr*, thk: Muhammed Muhyiddîn Abdulhamid, Şam, trs.
- ŞEMSETTİN SAMÎ, *Kamus-i Türkî*, İst., trs.
- ŞEVKÂNÎ, Ebu Abdullah Muhammed b. Ali, *Fethu'l- Kadîr*, Beyrut, 1983.
- TABERÂNÎ, Ebu'l-Kasım Süleyman b. Ahmed, *El-Mu'cemü'l-Kebîr*, thk.: Hamdi Abdülmecid Selefî, Bağdad, 1400/1980.
- TABERÎ, Ebu Cafer Muhammed b. Cerir, *Cami'ul-Beyân an Te'vîli Âyi'l-Kur'ân*, Beyrut, 1985.
- TABERÎ, Ebu Cafer Muhammed b. Cerîr, *Taberî Târîhu'r-Rusûl ve'l-Mülûk*, Kahire, 1990.
- TABERSÎ, Ebu Ali Eminuddîn Fazl b. Hasan b. Fazl, *Mecmâu'l-Beyân fî Tefsîri'l-Kur'ân*, Beyrut, 1997.
- TEMEL, Nihat, *Kur'ân-ı Kerîm'de ve Sosyo-Kültürel Hayatımızda Su*, İst., 2006.
- TİRMİZÎ, Ebû İsâ Muhammed b. İsâ b. Sevra, *Sünen*, İst., 1982/1402.
- TUNÇ, Cihat, “*Ecel*”, D.İ.A., İst.

TÜMER, Günay, “*Bereket*”, D.İ.A., İst., 1992.

TÜMER, Günay-KÜÇÜK, Abdurrahman, *Dinler Tarihi*, Ankara, 2002.

TÜRKMEN, Mutlu, *Kur’an-ı Kerim ve Kitab-ı Mukaddes’te ‘Brk’, ‘Sbh’ ve ‘Kds’ Köklerinin Semantik ncelemesi*, Yayımlanmamış Doktora Tezi, Ank., 2007.

YAZIR, Elmalılı Muhammed Hamdi, *Hak Dini Kur’an Dili*, İst., 1992.

YILDIRIM, Suat, *Fatiha ve En‘âm Sûrelerinin Tefsiri*, İzmir, 1993.

YÜKSEL, Emrullah, *Kelam Dersleri*, Erzurum, 1986.

ZEBÎDÎ, Muhammed Murtaza, *Tac’ul-Arus*, Beyrut, trs.

ZEBÎDÎ, *Sahih-i Buhârî Muhtasarı Tecrîd-i Sarih Tercümesi ve erhi*, çev. ve şerhi: Kâmil Miras, Ank., 1978.

ZEMAŞSERÎ, Ebu’l-Kasım Carullah Muhammed b. Ömer, *el-Ke âf an Hakâiki’t-Tenzîl ve Uyûni’l-Ekâvîl fî Vüücûhu’t-Te’vîl*, Beyrut, 2001.

ZUHAYLÎ, Vehbe, *et-Tefsîru’l-Münîr*, Beyrut, 1991.

ÖZGEÇM

1982 yılında Ankara'da doğdum. İlk ve ortaöğre nimimi Ankara'da tamamladım. 2000 yılında Tevfik İleri İmam-Hatip Lisesi'nden, 2004 yılında Fırat Üniversitesi İlahiyat Fakültesi'nden mezun oldum. Halen Diyanet İşleri Başkanlığı'na bağlı Konya Selçuk Eğitim Merkezi'nde kursiyer olarak görevimi sürdürmekteyim.